Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمعیاري ژبه
دمعیارپه ژبه
یوه څېړنه

لیکوال:
محمد معصوم هوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

دکتاب نوم: پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه
لیکوال: محمدمعصوم هوتک
دلیکلونېټه: ډسمبر ۲۰۰۲ع
دلیکلوځای: اوکویل ـ کاناډا
کمپوز: محمدمعصوم هوتک
ډیزاین: م - روهیال
خپروونکی: علامه رشاد خپرندویه ټولنه - کندهار
دچاپ نېټه: جنوري ۲۰۰۷ ع
دچاپ شمېر: زر ټوکه
انلاین چاري: ګل اغا احسان - لراوبر ډاټ کام
www.Larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب لړلیک

سرلیک

- دلوی خدای په نامه
- ژبه
- مفاهمه
- دژبي مبداء
- دژبو تاریخي څېړنه
- دخیل لغتونه
- ژبه او دملتو په جوړښت کي دهغې رول
- لهجه څه ته وايي ؟
- دژبو کورنۍ
- لیکدود
- دپښتو لیکدود دپرون او نن
- معیار ـ دژبي دمعیاري کولو اړتـ..
- معیاري ژبه څه ته وایي ؟
- دپښتو ژبي دمعیاري کولو هڅي څه...
- د معیاري لیکني پر هڅو باندي د ...
- دنوو جوړو سوو لغتو دتلفظ ستونزه
- دژبي د سوچه توب دوه اړخه
- پښتو د سوچه توب پر پیچومو
- په خوله کړلي تصفیه په زړه منلی...
- پښتو نیو لوګیزم ژبنۍ اړتیا که..
- نظري معیار عملي ګډوډي
- د(په) او(پر) ګډوډي
- دمجهولي (ي) لانجه
- چي ـ مي ـ کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښځینه جمعي
- التباس ته نه پاملرنه
- دايې لابله
- مونږ - موږ - موږه
- آیا د معیاریت هڅه بري ته رسېـ..
- د معیاري ژبې عامیانه درک
- د کره لیکنې پښتو داوسنۍ هڅي....
- څه باید وسي ؟
- په پښتویې وکاږم که پرپښتو ؟
- ټکي په ټکي ژباړې ـ تلفظي...
- پرپښتو کره لیکنه باندې دنیول...
- د متروکو اوارکاییکو لغتونو
- دایوه مې لاواورئ نورنوستاسـ..
- سپلمۍ وهځولم
- ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالبأبه د ۱۳۲۷ش کال شاوخواوه، چي دعلامه رشاد مرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنيولی و. دخبروپه ترځ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي دمسلطي ژبي اودهغې په برخه کي دخپلو ستونزوپه باب ځيني پوښتني ځني وکړې. په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتوځانګه کي دغړي په توګه کارکاوه. استاددژبي اود هغې دتحولاتواوتطوراتوپه باب اودغه رازدهغه وخت ددولتي پښتو ضد پاليسيوپه باره کي اوږدې څرګندوني وکړې. دخبروپه پای کي ما ځني وپوښتل چي ولي په دې برخه کي څه ليکئ نه ؟ په جواب کې راته وويل:"داکارستاسي ځوانانورسالت دئ. ژبه ملي امانت دئ. موږ دادئ ترتاسي پوري راورسوله. ښه موراورسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دابه وروستي نسلونه قضاوت کوي. خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروايي ونه سي. اصالت ته يې صدمه ونه رسيږي. لوبي ورسره ونه سي." ماورته د فارسي دابيت ووايه:

آسمان بارامانت نتوانست کشيد
قــــرعهٔ فال بنام من ديوانه زدند

استادومسل اوزياته يې کړه."په دې پلمونسې خلاصېدلای. دا امانت تاسي ته درپاته دئ." له هغي ورځي څخه بياترننه پوري چي زه د " امانت" کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وايسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لرونکې خبره مي ترغوږوهيسته ازانګې وکړي."داکارستاسي ځوانانورسالت دئ." دهمدغه ملکوتي ږغ اغېزه وه ، چي نن يې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنۍ پښتو يا کره پښتو؟) باندي دليکلوجرأت پيداکړ .

ددې ليکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آياپردغه مشخصه موضوع (دپښتودمعياري کولوپرهڅو) باندي دڅه ليکلواجازه لرم که يا؟ ډاکترپالوال وايي : هو ، لري يې (۱) .ډاکترزيار روايي دژبي مسايل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه دادهغوی مسلکي دنده ده . نو ګويا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکترپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسيته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دليکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ يې له ډاکترزيارڅخه بخښنه غواړم چي بې لايسنسه مي قلم چلولی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه وکړم هغه دچاخبره ٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږمٌ ددغه راز پانې وپرانګ ترمنځ به سترګي پټې کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراینه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم یې راباندي لري اوپرڅنګ به مي داستادعلیه الرحمه هغي توصیې ته هم یوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه یې راته کړې وه اوتاسي ته مې څوکرښې وړاندي یادونه وکړه . واهمه مي څکه ډېره ده ، چي لوړګړنګ دئ . بېرېږم چي ځان ژوبل نه کړم . یوشی چي دلیکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرڅنګ یې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دي ټولي لیکني اواستدلال سره سره بیاهم یوچاپه دغه خبره سررا خلاص کړ، چي اندیواله ! کره دي اخیستې ده . بیابه زه هم له خپل نیلي څخه راکښته سم اوپرخپله تړه به ځم . معناداچي خپلي خبري نعوذبالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځینوکتابوڅخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دلیکني دپندوالي په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکې ده . زماهدف دمعیاریت اوسني جریان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظریاتواونقل قولونوبیارانقلولوته اړ کېدم څکه له رانقلېدوپرته یې لوستونکي په تاریکه کي پاتېدل . خو له دې سره دي هم مالوستونکي وبخښي . په کتاب کي یوشمېرمکررو خبروزماپه خیال څه بېخوندي پېښه کړې ده.مادموضوع دلازیات وضاحت په نیامت دمکرراتوبېخوندي پرځان منلي ده . هیله ده ښاغلي لوستونکي یې په بزرګواری سره په ٌ تکرارحسنٌ کي وشمېري .ددې لیکني ځیني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي یې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرخرګندولو پای ناندرواوشخړوته درېږي . په دغه حقیقت باندي له پوهېدوسره سره ، بیاهم زه خپل تاریخي مسئولیت دي ته اړکړی یم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښنې منعکسي کړم ،چي دپښتودنني په اصطلاح کره لیکني له بابته ورته پیښې سوي دي .

اګربیني	که	نابیناوچـــاه	است
اګرخاموش	بنشستي	ګناه	است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکویل - کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰۶ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) (ډاکټر صاحب پالوال دا خبره د لغاتو جوړولو په برخه کي کړې ده او وايي چي د لغاتو جوړول د ژبي دهر مستعد ویونکي حق دئ .خوزه به د دوی له دغي اجازې څخه لږ څه پراخه استفاده وکړم.
)وګ: معیاري پښتو ـ ۲۴۰مخ. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انسا سیکلو پیډیا بریټانیکا کي یې دژبې په تعریف کي کښلي دي چي ژبه د ږغیزو سیمبولونو د خپلي خوښې سیستم دئ چي د هغه په واسطه انسانان د یوې ټولنیزي ډلي او د یوه کلتور د برخه والو په توګه متقابله پوهونه او راپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي. په دې تعریف کي ځای سوي مفاهیم که جلا جلا وشنل سي ، نو به :

ږغیز (vocal) معنادا چي دژبې په تعریف کي مورږ د مفاهمې په برخه کي یوازي د (وینا) پر اړخ زوراچوو. د مفاهمې نور سیستمونه هم سته لکه د یوه ټاکلي مفهوم د افادې له پاره د سرا ولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، د ستر ګو کښول ، پزه بو چه نیول او نور، چي د اهریو یې د یوه مشخص مفهوم په ښوونه کي مرسته کوي خو موږ په ژبه کي یوازي ږغیز سیستم په پام کي نیولی دئ (۱ .)

له خپلي خوښې مطلق (arbitrary) سیستم څخه مومراد دادئ چي د ژبني سمبول او د هغه د اصلي مادي ترمنځ هیڅ راز لازمي اړیکي نه وي. د مثال په توګه په پښتو کي یو حیوان ته آس وایي. د دغه نامه له پاره په پارسي کي اسپ ، په عربي کي فرس ، په هندي کي ګهوړا ، په انګرېزي کي هورس ، په فرانسوي کي شاوال او په روسي کي لوښاد ؟ ټاکل سوی دئ. له دغو لغتونو څخه هیڅ یو یې د نوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چي د (ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته او نه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي د څېړني تکلیف ایږدي. د اخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words) کي ، چي د یوه ږغ د تمثیلولو له پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي. په انګرېزي کي د پیشو خرهاري ته (purr) وایي او په فرانسوي کي ورته (ronronner) وایي. دواړه لغتونه د پیشي (پیشو) د خرکي ږغونه تمثیلوي خو تاسي وینئ چي د هغو په شکل او جوړښت کي څومره توپیر سته .

سیمبولونه د شیانو څرګندوونکي دي خو پخپله شیان نه دي. د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي د هغه څرګندوی دئ.

کله چي موږ د ژبې لغت پرخوله راوړو ، ترزیاتي اندازې پوري مومراد د ویلو ژبه (spoken language) ده . لیکلې ژبه بیا یو بل سیستم دئ چي له وینا سره سیده اړیکي لري.

او را ښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام لیکي: "ژبه د انساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چی د یوې ژبنۍ ټولنی غړی یی د مفاهمی له پاره په کاروی. موږ د ژبی د غه ږغیز سیستم ته وینا وایو. انسانانو د خپلو وینایی ژبو د ثبتولو او ساتلو له پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږېږي ليک بولو . ويناا وليک په ماهيت کې دوه بيل سيستمونه دي. دويناا ساسي جوړونکي عناصرږغونه دی اودليک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي. ږغونه داسې فزيکی پديدې دي چې احساس يې دغوږونو په واسطه کيږي اوتوري بيا داسي بل ډول فزيکي پديدې دي چې احساس يې دسترګوپه واسطه کيږي....(۲)

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبي يوډېرخوندورتعريف کړئ دئ اوهغه داچي ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سيمبوليک وسيله ده چي ودي او تکامل يې بشردانسانيت وتکاملي پړاوته،اودليک ايجاد يې انسان د مدنيت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ.(۳)

۱)ځيني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خواد هو پرځای سربښورول ، يادبې علاقه ګی ښوولو پر ځای داوږوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښې تل همدا يوه معنا ورکړي .

)وګ: الستريتيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ ۳۰۳۲ مخ ـ نيويارک (

۲) (دخان شهيدياد ـ دمقالومجموعه ـ ۷۳ مخ ـ دسرحدونوچارووزارت ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش

۳) (پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ـ معياري پښتو ـ دپښتې لومړی مخ ـ ۱۳۸۴ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیز ژوند کوي. دغه ښوی په سلوک کي یو له بل سره متقابل عملونه او دغه راز له چاپیریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي. دغه متقابل عملونه او فعالیتونه د مفاهمې له لاري ، یو بل ته د پیغامو او اطلاعاتو د رسولو له لاري سرته رسېږي. دغه راز منظم او پر یوه ټاکلي سیستم باندي ولاړ متقابل عملونه یوازي د انسانانو ځانګړتیا ده. نور حیوانان (ژوي) هم د ټاکلو ږغونو او حرکتونو په واسطه یو بل ته پیغامونه رسوي ، خو دغه ښوی مفاهمه د انسانانو د منظم ژبني سیستم په توګه نه وي. ژوي یوازي د ږغونو جوړولو غریزوي وړتیا لري خو انسانان د خپلي ټولنیزي ډلي د ژبي د زده کولو او نورو ته د وړلېږدولو توان هم لري. د پوهني د لېږدوني هم دا توان د بشري مدنیت د منځ ته راتګ تاداو ګڼل کېدلای سي. که د ژبي تعریف په پام کي ونیول سي نو انسانانو هر وخت د خبرو کولو توان درلود ، خو د دې معنا دا نه ده چي ژبه دي نو د کلمې په واقعي معنا د انسان د پیدا ایښت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سیستمونه شامل دي چي یو یې ږغونه دي ، بل یې د بدن حرکتونه دي او دریم یې ، چي ترنورو دوو ډولونو ډېرزیات بنستیز اهمیت لري ، ژبه ده. په ژبه کي بېلا بېل ږغونه تر یوه ځانګړي انتظام لاندي او ډل سوي وي.

ټولو انسانانو د ځان له پاره د ویلو یوه ژبه جوړه کړې ده او هرچیري چي بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجاد سوې ده. له لرغونو ژبو څخه بېلا بېلي نوري ژبي رازېږېدلي دي او اوس په نړۍ کي تر یو زر زیاتي ژبي سته چي ځیني یې په میلیونو ویونکي لري او ځیني یې بیا یوازي په یوه محدوده قبیله کي د یو لږ شمېر ویونکو له خوا ویل کېږي. ژبه د انسانانو او انساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا (لاس ته راوړنه) ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي مبداء

دبشريت په تاريخ کي دداسي يوه وخت اټکل کېدلای سي چي دنړيوانسانانو نيکه ګانو دي دمفاهمې له پاره دژبي په نامه يوه منظمه وسيله نه درلوده. تاريخي څېړني دنړۍ دموجودوژبو نېټه فقط يوڅو زره کاله وړاندي بيولای سي. دداسي يوې ژبي يا ژبو په باب زموږسره معلومات نسته، چي موږيې دانسانانولومړنۍ (primitive)ژبه وبولو. دومره قدرپوهېږوچي په انساني تاريخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداونه بل حيوان دخبروکولو استعداد لري. دانسانانود فوسيلونو څېړنه(۱)موږته ديوملیون کالويا ترهغه وړاندي زمانه کي دژبي دستهوالي څرک راکوي .

۱) (فوسيل fossil دلرغونوژوندیوموجوداتو(حيواني يانباتي)آثارويابقاياووته ويل کيږي لکه هډوکي اوغاښونه چي دمځکي په طبقاتوکي پاته سوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبو تاريخي څېړنه

نني حالت ته دژبو دتکاملي سير څېړنه ځکه سخته ده ، چي په دې برخه کي زيات مواد او ارقام (data) نسته. خوله نېکه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله کېدلای سي او که دهغو ترمنځ منظم ورته والی وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي ثوک کولای سي د نوموړو ژبو يوه مخکېنۍ او زړه مرحله پيدا کاندي. هغه پوهنه چي دغه راز مسايل څېړي ، د تاريخي ژبپوهني (historical languistics) په نامه يادېږي او مقايسوي ژبپوهنه (comparative languistics) دهمدې علم يوه څانګه ده .

ژبي دژوندیو موجوداتو دنورو فعاليتو په شان دچاپيريال له بدلو نو څخه اغېزمني کيږي. دوګړو دکلتوري سيستمونو په هره برخه کي چي کوم بدلون راسي ، اړونده ژبه يې هم تريوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه او اصطلاحات له استعماله لوېږي يا يې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي. سربېره پردې دژبي ويونکي هم تل تغيرمومي. لوييږي ، زړېږي ، مري او نوي ويونکي منځ ته راځي. ديوې ژبي هرويونکی فردهم دخپل عمرپه اوږدوکي دژبي دويلوځيني لاري چاري بدلوي. له دغه فردسره نبايي نورهم دده دلاري تقليدوکړي. په دې ډول دوخت په تېريدوسره په ژبه کي ډېربدلون راځي. دابهېرورو ورو پرمخ ځي. که څوک ديوې ژبي د ډېروسپين ږيرو اوزلميوويونکوويناوي واوري ، په هغوکي به د يادوني وړتوپيرووويني. دلغتونود استعمال په برخه کي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي. که چيري ديوې ژبي ليکلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونکي په اسانۍ سره کولای سي چي دغه رازبدلونونه پيدا کړي .

په لغتونوکي بدلونونه په څوډوله منځ ته راځي:

ــ معناوي يې بدلون ومومي(۱ .)

ــ يو لغت له استعماله لوېږي .

ــ نوي لغتونه او اصطلاحات جوړېږي.

ــ له نورو ژبو څخه لغتونه اخيستل کېږي .

)۱ (دمثال په توګه په انګرېزي کي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنارواج لري ، په زړه انګليسي کي په عمومي توګه د(حيوان) په معناکارېدئ. په پښتوکي دسيال کلمه دپښتنانه له پاره يوه درنه اودوياړ وړ کلمه وه، نن يې دمعيار کاروباريان ددښمن له پاره کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخيل لغتونه

له نوروژبو څخه دلغتونو اخیستلو بهېرته (لغت پورول) وايي او کوم لغتونه چي په دې ډول ژبي ته ننوزي د(دخیلولغتونو) په نامه یادېږي. هره ژبه خوراډېر دخیل لغتونه لري او مجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجودنه لري. اروانباد علامه رشاد(رح) وايي: "په دنیاکي مجرده ژبه نه سته او مجردقوم هم نه سته. تاسي وګورئ عربي داسي یوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی او دعربو قدامت هم واضح دی. مګرپه قرآن کي اتلس توري غیرعربي راغلي دي. هغه دعربونه دي او دعربي دخیلولغاتوله پاره خفاجي یولوی کتاب لیکلی ، شفاءالعلیل یائیني کسان یې شفاءالغلیل لاوايي... سید سلیمان ندوی دلغات جدیده په نامه باندي یوبل کتاب لیکلی ، چي په هغه کي یې په عربي کي نوي ور داخل سوي لغات څېړلي دي..." (۱)
انګرېزي ژبي ته تر۱۰۶۶م کال وروسته خوراډېر فرانسوي لغتونه ننوتل (۲) . دمثال په توګه د (chair) لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک دد خیل لغت خیال لانهورباندي کوي. په زړه انګرېزي کي پخوا دهمدې لغت پرځای (stol) یا (stool)رواج درلود.

دد خیلو لغتونوله مخي دیوې ژبي دویونکواړیکي له بلي ژبي او بل قوم سره څرګند ېدلای سي. کله چي یوې ژبي ته کوم لغت له بلي ژبي څخه ورننوت او هورې یې په ژبه کي وا خښل سو ، نوربې نودژبي ویونکی خپل لغت او دژبي خپل مال بولي .
لکه وړاندي چي موو ویل ،ژبي تل دېېریو په اوږدو کي بدلون مومي .
که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونیسو ،چي په پیل کي یې یوه ژبه ویله خود ځینو عواملوله امله یوله بله سره ببل ژوند کولوته اړسول ، څوسوه کاله وروسته به یې ژبي یوله بله سره ډېرتوپیرولري او که داحالت همداسي روان وي نو څوزره کاله وروسته به یې ژبي دومره سره لیري سوي وي ، چي یوازي به دژبي ماهران په پوهېږي چي ددې دووژبو مورګنۍ یوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنیز، اقتصادي او کلتوري حالته سره تړلې ده. که یې قوم دسیالانو سیال و، ژبه یې هم ترسیالانونه پاتېږي. پښتو دپښتانه ژبه ده. دپښتو تاریخ دپښتنوله تاریخ سره تړلی دئ. ترقي او پرمختګ یې هم دپښتنوله ترقۍ او پرمختګ سره سیده اړیکی لري. پښتانه چي دخپل ټولنیزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چي په ببسوادۍ کي پاچهۍ کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پیرۍ او مریدۍ کولای سي،نوژبه به یې خرنګه اوولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختللې وي ؟
هره ژبه که د هغې له ويونکو څخه مجرده وڅېړل سي ، ګويا نه ده څېړل سوې. ژبه پر ويونکو اغېزه کوي او ويونکي بيا ژبه سره سمبالوي او سموي يې .

۱) ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـ ۲۳ مخ
۲) په دغه کال انګلستان د Normans له خوا فتح سو . د نورمن نوم پخوا په عمومي توګه د سکاندنيويايي خلکو له پاره کارېدئ خو وروسته يوازي د ناروې خلک په دغه وبلل سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه او دملتو په جوړښت کي دهغې رول

ديوه ملت د جوړېدو اساسي عناصر ګډه جغرافيايي سيمه ، ګډ تاريخ او ګډ کلتور(دين ، ژبه ، ....) دي خودې عناصرو د اغېزې درجې يو رازنه دي. زياتره پوهان په دې عقيده دي چي ژبه ديوه ملت د جوړېدو ډېر مهم عنصر دئ. د مانچسټر په پوهنتون کي د انګرېزۍ ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley (۱) دژبي دهغي اغېزې په باب چي په نونسمه پېړۍ کي يې په اروپا کي دنوو منځ ته راغلو ملتو په ژوند کي درلوده ، داسي ليکي :
په۱۹ پېړۍ کي په اروپا کي يو شمېر مهمي سياسي پرمختياوي منځ ته راغلې او دهغو په ترڅ کي ځيني نوي ملتونه راڅرګند سول چي خپل ځانونه يې دلومړي وار له پاره و پېژندل او له نورو څخه يې هم د پېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري او سياسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه. ځکه لکه څرنګه چي ژبه په يوه ملت کي د شاملېدلو او له هغه څخه د وتلو له پاره يوه په زړه پوري اساسي وسيله وه ، دغه راز ديوه ملت د منځ ته راتګ لومړنۍ وسيله هم وه .
Pedersen څرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي داروپاد ملي ويښتيا او دژبپوهني پيلتيا له يوه لاسه بل لاس ته کېدله اود زياترو نوو را پيدا سوو ملتو له پاره دګرامر کتاب ليکنه يا ديوې ډيکشنرۍ ترتيبول د سياسي ارمان اعلاميې او څرګندوني وې .

لکه ميولر Muller چي ويلي دي ژبه دبشريت دټول تاريخ يو ژوندی او ګويا شاهد دئ. دی زياتوي چي په دې ډول به ژبه دبشريت ديوه يو موټي اوډله ييز ګروپ يا په بل عبارت يوه ملت ژوندی او ګويا شاهد هم وي. کله چي ميولر وايي، په معاصرو ختکي دځينو ډېرو سرسامونکو ټولنيزو او سياسي لانجو د حل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقيقت کي يې دژبې دمطالعې پر سياسي رول باندي تبصره کړې ده. دغه رول دواکمنو کورنيو اودهغوی دټرونونو په ګټه لو بېدلی نه دئ بلکي دهغوی پر ضد يې دملتونو او وزبو په ګټه عمل کړی دئ. دنونسمي پېړۍ په دغه عصر کي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي " ژبه ملي هويت او تشخص منعکسوي". دمثال په توګه G.F.Graham د ژبې د رول او اهميت په باب داسي څرګندوني لري :
ژبه ديوه ملت دتمايلاتو او عادتونو څرګنده څېره ده او ددوی د پوهي او احساساتو ډېر غوره محک دئ. که دا تشريح ومنله سي نو طبيعي نتيجه يې دا راوزي چي دا ولس او دهغو دژبي ترمنځ اړيکی دومره سره نژدې دئ چي يو يې بايد د بل له مخي وپېژندل سي.ژبه دا ولس دخوی او خصلت وروستی يادګار دئ. دی ور پسي زياتوي چي ژبه ديوه ملت له يو والي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

G.P.Marsh لیکلي دي: څرګنده ده چي دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ. دملت په جوړښت کي دژبي اشتراک د دین اوحکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصردئ. دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو دعقایدو او سیاسي تشکیلاتو دتوپیرونوله امله دشکل له مخي سره بېل سوي وي ، خوپه اصل کي یو کلتور، یو ارمان اودحوادثو په مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

۱) ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی اولوی سوی دئ. داکسفورډ ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسیلونا او سانډیاګوپه پوهنتونوکي درس لوستی دئ. اوس (۲۰۰۵م کال) دمانچسټرپوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسردئ. دده په لیکلوآثاروکي ?Proper English (، Language in History ، and The Politics of Language in Northern Ireland او Standard English and The Politics of Language) یادوني ورړدي.

دهمدې عنوان مطالب دټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language دکتاب له دوهم چاپ د۵۲ ـ ۵۷ مخونوڅخه اخیستل سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه dialect څه ته وايي؟

لهجه د خبرو اترو طرز یا د خبرو د ادا دي یو ډول دئ. لهجې ته په انګرېزي کي dialect وايي چي د یوناني لغت dialectos څخه مشتقه کلمه ده او ډیالکټوس د خبرو کولو طریقې ته ویل کیږي. لهجه د یوې ژبي محلي نوعه هم بللای سو. لهجې ته فرېزیو لوجيphraseology هم ویله سوې ده (۱) او هغه هم د ادا دي د ځرګندولو لاري ته ویل کېږي.

لهجې پر جغرافیایي ماحول سربېره په ټولنه کي د یوې ژبي د ویونکو له ټولنیزاو اقتصادي دریځ سره هم بدلون مومي. د کلیوالو لهجه، د بزګرو لهجه، د مامورینو لهجه، د اشرافو لهجه، او نوري ډېري لهجې یې په مثالو کي را تللای سي.

د ژبي پوهان په دې عقیده دي، چي د ژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ویونکي یې له خپل اصلي او طبیعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي او نظامي عواملو له امله نورو سیموته ولېږدېږي او هوري د نورو ژبو په ګاونډ کي واقع سي او د نورو ژبو او ثقافت تر اغېزې لاندي راسي. د ځینو لهجو د انکشاف لړۍ دو مره پسې اوږده سي، چي یوه بله ژبه منځ ته راوړي.

)۱(تیوني کاولي ۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوکورنۍ

ژبپوهانو دانسانانو دبېلابېلو نژادونو ، قومونو او ملتونو ژبې سره مقایسه کړې دي او هغه یې پرکورنیو باندي سره وېشلي دي. دژبو دې رازمقایسې ته comparative method وايي. ددې مقایسې په نتیجه کي دوی ته ښرګنده سوې ده چي په ځینو ژبو کي لغتونه یوله بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسي نتیجه راباسي چي دا ژبې په یوه واحده ژبنۍ کورنۍ پوري اړه لري. دوی هڅه کوي چي ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پیدا کړي. دغه مبداء ژبه زیاتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي دثبوت له پاره پوره اندازه لیکلي مواد په لاس کي نه وي(۱.)
په ژبنیو کورنیو کي یوه دهندواروپايي Indo-European ژبو کورنۍ ده. دهندواروپايي ژبو مفهوم واردواره دووتنوورڼو جرمن ژبپوهانو ویلیام ګریم او جیکب ګریم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورڼو کي جیکب ګریم دیو قانون پرکشف باندي بریالی سو ، چي وروسته دګریم دقانون په نامه مشهورسو(۲) .ګریم پخپل قانون کي وښودله چي انګلیسي ، جرمني ،لاتیني اوداروپادېري نوري ژبې په یوه کورنۍ پوري اړه لري اودا کورنۍ وروسته دهندواروپايي کورنۍ په نامه یاده سوه.
پوهانو ته لا دا خبره ښه پوره معلومه نه ده چي دهندو اروپايي ژبو مبداء چیري ده (۳).
پښتو دهمدې کورنۍ د آریانۍ څانګې په ختیځ ښاخ اړه لري.

۱) (السترېټېډ ورلډ انسایکلوپېډیا ـ دیارلسم ټوک ـ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳مخونه ـ نیویارک
۲)(جیکب لــــــــــودویګ ګریم Jakob Ludwig Grimm(1785-1863) او ویلیام کارل ګــــــــریم
Wilhelm Karl Grimm(1786-1859)دوه ورڼه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله. دوی پرجرمني فولکلور باندي ډېر کار وکړ او د فولکلوریکو کیسو یوه مجموعه یې راغونډه کړه چي نن Grimm?s Fairy Tales نومېږي. دا کیسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خو په وروستیو کلونو کي دکیسو دکرکټرونو دخشن توب له امله تر انتقاد لاندي راغلي دي. (وګ: السترېټېډ ورلډ انسایکلوپېډیا ـ لسم ټوک ـ ۲۴۲۷ مخ)
۳) (هماغه اثر ـ ۲۷۴۲مخ
۴) (ویکیپیډیا Wikipedia دایره المعارف ـ دانټرنېټ په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود

دلیکلو (writing) عملیه پریوه وسیله باندي د کرکټرونو (تورو) کیندل یا کښل دي. له دې فعالیت څخه مراد دلغاتو او نورو هغو جوړ ښتو سره اوډل یا ثبتول دي ، چي دیوې ژبې نمایندګي کوي.
داوډلو او ثبتولو له پاره له ټایپ څخه هم کار اخیستل کېږي خو دلیک دقیق ماهران ټایپ کولو ته دلیکلو عملیه نه وايي. ددوی په نزد لیکل (writing) او ټایپ کول (typing) دوې سره بېلې عملیې دي. په نړۍ کي دلیکلو اساسي سیستمونه پر څلورو برخو وېشل سوي دي: لوګو ګرافي ، سیلابي، الفبايي او شکلي. په دې ټولو کي یې زموږد بحث وړ برخه الفبايي سیستم دئ. الفبې د سمبولونو یو مجموعه ده چي هر سمبول یې دژبې دیوه فونیم (وږغ) نمایندګي کوي. بشپړې الفباوې هغه الفباوو ته ویل کېږي چي داړوندي ژبې ټول اوازونه او حرکتونه په بشپړه توګه سره تمثیل کړلای سي. یعني که یوه لیکونکي ته دیوه لغت تلفظ ورکړه سي ، دی یې دلیکلو ترعهده ووتلای سي او که یوه لوستونکي ته یو لیکل سوی لغت وړاندي سي ، دی یې دتلفظ کولو تر عهده ووتلای سي.(۱) دسیمبولونو یا الفباوو په واسطه دیوې ژبې تمثیل ته د هغې ژبې لیکدود وايي.
څرنګه چي دیوې ژبې او بلې ژبې تر منځ او دغه راز په یوه ژبه کي دننه دبېلا بېلو لهجو ترمنځ دږغونو توپیر سته ، ځکه نو لیکدودونه هم توپیرسره لري. هرڅومره چي دیوې مشخصې ژبې دلهجودویونکو ترمنځ راشه درشه او نور ټولنیز او کلتوري اړیکي سره نږدې کېږي،هغومره یې دواحدې ژبې او واحد لیکدود له پاره زمینه برابرېږي .

دیوې ژبې دلیکني سیستم (لیکدود) تل دهغې ژبې دویونکو د اړتیاوو پربنسټ بدلون او انکشاف مومي. کله کله دوخت په تېرېدو سره د سمبولونو په شکل کي هم بدلون راځي. له همدې امله دئ چي دیوې لیکلي نسخې د انکشاف دڅېړني له لاري هم داړوندوویونکو د اړتیاوو په باب معلومات ترلاسه کولای سو او هم یې دوخت په اوږدو کي دبدلونونو په څرنګوالي پوهېدلای سو. دهمدې حقیقت له امله باید دمتونو په ثبت او خپرولو کي دخطاط دسلیقې یالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځکه که داکاروسي ، متون مسخه کېږي او دژبې د تاریخي مطالعې په څېړنه کي څېړونکی بې لاري کېږي او پرخپله څېړنه باندي غلطې نتیجې بناکوي .

دالفبې تاریخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي او پیل یې د۲۷۰۰ ق م څخه رانښول کېږي.
لرغونو مصریانو دهیروغلیف ددوه ویشتو سمبولو په ایجاد او انکشاف سره دخپلې ژبې کانسونینټونه را پېژندلي دي. د لیکدود دتاریخچې او دلیک دډولو نو څېړنه زموږ تربحث وتلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

)۱ (ارواښاد پوهاند ډاکټر الهام ليکلي دي: د پښتو په اوسني ليکدودي سيستم کې
د هر کانسونانتي ږغيز واحد (فونيم) له پاره يو خاص ليکدودي واحد (ګرافيم) شته او کومه ستونزه
په کې نه احساسيږي. مګر د پښتو د ږغيز سيستم جوړښت واولي ږغيز واحدونه لري خو د ليکدود په
سيستم کې يې يوازې پنځه ګرافيمونه موندلای شو. له بلې خوا پښتو ځينې داسې ږغونه هم لري
چي له دوو واولونو څخه ترکيبيږی او په ليکدود کې ګرافيمونه ورته نشته
او د پښتو دليکدود ستونزې له همدی کمبوتيو څخه راولاړيږي .
)وګ: د خان شهيد ياد ـ ۷۴ مخ(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو ليکدودپرون اونن

د پښتو الفبې د منځ ته راتګ پر خبره باندي کورني او بهرني پوهان په یوه خوله نه دي. او د دې لانجې تاداو پر دغه حقیقت باندي ولاړ دئ چي دلیک مرحلې ته د پښتو ژبې د رسېدلو د وخت په باب موږ پوره مدارک په لاس کي نه لرو. دلیکدود پر سر باندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او یو لړ نورعیني واقعیتونه د دې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي تر نورو ګاونډیو وروسته لیک ته اړتیا موندلې وي. د دې موضوع تفصیلي څېړنه موږله خپل هدف څخه لیري کوي. د پخوانیو روایتو او اوسنیو څېړنو له مخي د پښتو الفبې ایجاد ، یا په یوه روایت سمول د غزنوي سلطان محمود (۳۸۷ ـ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي. دا روایت د خیراللغات د مولف قاضي خیرالله نوښاري له خوا د نوموړي کتاب په
مقدمه کي (د ۱۹۰۳ع چاپ) بیان سوی او وروسته عام سوی دئ. قاضي خیرالله د دغه روایت نه راوي ښوولی دئ او نه یې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي د نورو څېړنو له پاره ورته مراجعه وکړي. علامه رشاد (۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳هـ ش) د دغو روایتو تر یادوني وروسته د پیر روښان بایزید (۹۳۱ ـ ۹۸۰ هـ ق) هغه ادعا رانقلوي چي وایي پر عربي تورو باندي د پښتو تورو ورزیاتول دده (بایزید) کارنامه ده . (۱) د پښتو تورو په جوړولو کي د روښان پیر دغه ادعا دده یو پیاوړي مرید او پیرو دولت لواني په دغه بیت سره تایید کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست کو ښن نه شه
ورته وشـــــوه، کننده دیارلس حرفـــونه

د پښتو دا توري د روښان پیر دلوی عقیدوي او سیاسي مخالف اخوند درویزه ننګرهاري (۹۳۹ـ ۱۰۴۸هـ ق)له خوا هم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګیورګ مارګنسترنې (۱۸۹۲ـ ۱۹۷۸ع) دا سي نتیجه اخیستې ده چي ګویا د روښان پیر پورتنۍ ادعا حقیقت نه لري (۲).
که د غزنوي سلطان محمود په وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسناد ترلاسه هم سي ، له دې حقیقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دا یجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بیا د روښان پیر تر وخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم او پرله پسې تداوم نه دئ موندلی او که یې موندلی هم وي ، زموږ په واک کي داسي اسناد نسته چي له هغو څخه دي د دغه تداوم د سته والي په باب داستدلال له پاره کار واخلو. د موجودو اسنادو له مخي د پښتو الفبې مستند لیکلی ثبت چي وروسته یې زموږ تر زمانې پوري له ډېر و بدلونو نو سره پرله پسې تداوم موندلئ دئ ، د خیرالبیان لیکدود دئ چي زموږ په څېړنو کي ورته روښاني لیکدود ویل سوئ دئ. روښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود د دغه غورځنګ په نشراتو او شعري دیوانونو کي پالل سوئ دئ او په دغه لیکدود باندي لیکلي سوي نسخې د پښتو نسخو په زېرمو کي موندل کېږي. تررو ښاني ادبیاتو ، چي مراد مي دروښاني غورځنګ د پیروانو دیوانونه دي ،په ها خوا زموږ په لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي د غه لیکدود دي یې پاللی وي.

دروښان پیرلوی مخالف اخوند درویزه او دهغه پیروان ځان ته خپل پښتو لیکدود لري چي په خپله نوعه کي خو یو جلا لیکدود ورته ویلای سو ، مګر له روښاني لیکدود سره یې په ځینو برخو کي ورته والی لیدل کېدای سي .

تردغه لیکدود وروسته نو زموږمخي ته د خوشحال خان ختک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دالیکدود د خوشحال خان خپل ایجاد دئ. دده خپل آثار او دده دزامنو او لمسیو آثار په دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپرښت یې تررو ښاني لیکدود ځکه زیات دئ ، چي د خوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات تررو ښاني غورځنګ زیات او پراخ دي. د خوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍ بېلګه ، چي دده تر عصرډېر وروسته دده د کورنۍ دیوه پردېس غړي دوست محمد ختک په قلم را پاته ده ، دبحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د ۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمد ختک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدود لیکي او دختک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کاروي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .

د پښتو لیکدود د تاریخي سیر څېړونکي د پټې خزانې او د دغه عصرد لیکدود په باب هم ږغېږي. خو څرنګه چي د پټې خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نو دهغې له رویه د اصلي نسخې دلیکدود په باب تبصره کول ما ته مشکله ښکاري.

خو دهغو نسخو له مطالعې څخه چي د غه عصرته نږدې یا تر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي د خوشحال خاني لیکدود تراغېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.

خو داخبره مو باید په ټینګه په پام کي نیولې وي چي له خطي نسخو څخه په یوه عصرکي د مروج لیکدود یا پخپله د لیکوال یا شاعر لخوا کارسوی لیکدود معلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخو په کاپي کولو کي خپله ځاني سلیقه او خپله لهجه هرومرو داخلوي (۴.)

په افغانستان کي د امیرشیرعلیخان ترزماني پوري چي د پښتو کوم لیکدو په لږوډېر بدلون سره رواج درلود ،هغه لیکدود دئ چي په مشخصه توګه له احمد شاهي عصره راهیسي په پښتو لیکنو کي پالل کېدئ. دې لیکدود کومه معیاري بڼه نه درلوده او ترزیاتي اندازې پوري د هرلیکوال او شاعرپه سلیقه او برداشت پوري تړلی و .

په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته د تجدد او مدنیت پالني اغېزې د امیرحبیب الله خان (سراج

(c) ketabton.com: The Digital Library

الملت والدین) په پاچهۍ کې د سراج الاخبار د خپرونو له لاري ورسېدلې ، نو پر ښتګ یې د پښتو نشراتو له پاره عیني زمینه برابره سوه. سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ او وروسته چي د عنایت مطبعه په کابل کي تاسیس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبار هم په حروفي تورو خپل نشرات پیل کړل. دا توري پارسي توري وه او پښتو مضامین او اشعار یې هم په همدې تورو خپرول. ځکه نو موږ د دغي دوري پر پښتو لیکدود باندي د سراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سو ږغېدلای. موږ ته معلومه ده چي په سراجي عصر کي د حبیبیې مدرسې له پاره د پښتو دري کتابونه د مولوي صالح محمد په قلم لیکل سوي دي. دا کتابونه اوس زما سره نسته خو پخوا مي ترنظر تېر کړي وه. په هغو کي لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبد الکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر ۱۰۵ مخ کي په لنډه توګه معرفي کړی دئ. ماته د دغه کتاب په باب د ښاغلي بریالي له بیان او خپلو مشاهداتو څخه څرګنده سوه چي د کتاب لیکدود له هغه رسم الخط سره ورته دئ، چي وروسته د اماني عصر په (مرکه د پښتو) کي هم منل سوی و او تاسي به یې په راتلونکو کرښو کي تفصیل ولولئ.

د امیر امان الله خان په روښانه دوره کي د پښتو لیکدود له پاره منظمه رسمي هڅه د هغي ټولني له خوا له سره را پیل سوه ، چي "مرکه د پښتو" نومېدله (۵ .)

مرکه د پښتو تر ۱۳۰۲ هـ ش کال د مخه منځ ته راغلې وه او لومړی رئیس یې مولوي عبد الواسع خان کاکړ او تر هغه وروسته یې دوهم رئیس عبد الرحمن خان لودین و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل او د وخت په اساسي قانون (نظامنامه د تشکیلات اساسی افغانستان) کي یې په درجېدلو سره رسمي او قانوني بڼه موندلې وه. د دې مرکي وظایف د پښتو ژبې د قاعدو جوړول او د درسي کتابو ترجمه کول او نقلول وو (۲). د ښاغلي رفیع صاحب د څېړني له مخي ، دې مرکې چي د پښتو الفبې له پاره کوم لیکدود ټاکلی و ، له اوسني مروج لیکدود سره یې زیات توپیر نه درلود . یوازنی توپیر یې دا و ، چي د (ځ) ږغ له پاره یې د (ح) ګرافیم ته یو ټکی پر سربل په غبرګ کي ورکاوه. له هغو بېلګو څخه چي ښاغلي رفیع صاحب د (یوازینی پښتو) له کتابه را اخیستي دي ، ښکاري چي مرکې د کندهاری لهجې ځانګړتیاوي منلي وې. چي تفصیل به یې تاسي په راتلونکو پاڼو کي ولولئ.

دلیکدود کوم اصول چي (مرکه د پښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبار کي هم په لږ وډ بر توپیر سره تعقیبېدل. خو بل چاپي د پاللو هڅه نه کوله او تر ډېري اندازې د کاغذ پر مخ پاته سوي دي.(۷)

مرکه د پښتو د اماني دوري له ختمېدو سره پای ته ورسېده. کله چي په هیواد کي تر سقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم د اعلیحضرت محمد نادر خان او د هغه د غښتلو ورو نو په مو ټه ټینګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو ،ورسره سم يې په کابل کې د(انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)یو کال وروسته په کندهارکې د پښتوانجمن خښته کښېښوول سوه.
د پښتوادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دلیندی په نهمه نېټه د کندهار ولایت په عامه سلامخانه کې دوزیرمحمد ګل خان مومند په وینا پرانیستل سو. نو موړي په خپله پرانیستونکې ویناکې دانجمن دندې داسې بیان کړې:
۱ـ انتشارد یوه مجله علمی اوادبی او اجتماعی وتاریخي چی د پښتنانه دشانه سره ښایی اومناسب ددغه کام اوژبی یی .
۲ـ جمع اوتدوین دلغات متفرقه دپښتوپه هرکام اوهرکلی کی د پښتنوچی هرچیری وی اودفع اوورکول دمفهوم داختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصیبت څه په میانځ کی وی یا پیدا شی.
۳ـ جمع کول اوټولول دادبی کتابونود پښتو ،چی مطبوع یاغیر مطبوع وی اوتشویق دتصنیف اوتالیف دداسی آثارادبیه.
۴ـ ترجمه ددرسی کتابونوچی په موجب دپروګرام رسمی دوزارت معارف دافغانستان په مدرسواومکتبوکی ویل کیږی.
۵ـ ترجمه اوتالیف دنورمفید علمی اوفنی اوتاریخی اوغیره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقاید اسلامی دمسلمان ملت دپښتون اومخالف دسیاست دحکومت مستقله دافغانستان نه وی.
۶ـ تاسیس دیو (ملی کتب خانه دپښتو) اوهم ضمناً دهغه کتابو نو چی دپاسنی مطالبو دپاره مفیدوی.
۷ـ په ذریعه دنشرد((مجله ادبی)) جلب توجه دتمام ملت ودی خواته اوحاصلول دنیک بینی په نسبت د((پښتو))"(۸).
دانجمن په دندوکې دلیکدودپه باب مشخصه یادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتو څخه څوک معلومولای سي چي دلیکدود یوه ټاکلې لارېې تعقیبوله اوښاغلی بریالی وایي چي"... دلیک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ...."(۹). ښاغلي رفیع په ژبپالنه کې دانجمن د تشکیلاتو اونشراتوپه باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود لیکدودپه باب یې څه نه دي ویلي .
دکندهاردپښتوادبي انجمن په ۱۳۱۲ ش کال دکابل له ادبي انجمن سره یوځای سواودواړوله ترکیبه څخه پښتوټولنه منځ ته راغله.
پښتوټولنه د۱۳۱۶ ش کال دثورپه لومړۍ نېټه تاسیس سوه. دې ټولنې خپل کاراووظایف ترخپلو مخکنیو انجمنونو منظم اوپراخ کړل اوهغه په دې ډول وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د افغانستان د تاریخ تدوین او د افغانستان په تاریخي څرنګوالي له هره پلوه پوره ، پوره رڼا اچول .

۲ـ ژبي او ادب ته تحول او ترقی ورکول ، ملی آثار (فولکلور) د وطن له هره ګوټه راټولول او نشرول.

۳ـ د یوې عصري او عملی ژبي په حیث د پښتو ژبی د راژوندی کولو او تدوینولو کار.

۴ـ د کابل مجلې او کالنۍ او نورو وطنی جرائدو په واسطه ادب او ژبی ته ترقی ورکول او جهان ته په یوابرومند صورت د افغانستان معرفی کول. (۱۰)

په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولني په اهدافو او وظایفو کي یو ژور بدلون راغی او د نویو وظایفو په لړ کي يې د پښتو ژبي د لغاتو او قواعدو تدوین ، د ضرورت له مخي د نویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علومو پوری مربوط آثار لیکل او خپرول شامل سول.(۱۱) پښتو ټولنه د هماغه پیل څخه د لیکدود د یو کولو په لټه کي وه خو د دغه هدف د ترسره کېدو له پاره يې لومړنۍ منظمه هڅه تر خپل تاسیس پنځه کاله وروسته د ۱۳۲۱ ش د جوزا په میاشت (۲۱ می ۱۹۴۲ع) د یوې غونډي په ترڅ کي چي د هیوا د ۲۵ تنه پوهان او لیکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پریوویشتو اختلافي موادو باندي تربحث وروسته فیصله وکړه . تردې فیصلې شپږ کاله وروسته يې بیا د ۱۳۲۷ ش کال د سنبلې په اتمه (۳۰ اګست ۱۹۴۸ع) د افغانستان او لرو پښتنو یوې ۱۹ کسیزې ډلي غونډه وکړه او په هغه کي يې پریو لړ اختلافي موادو فیصله وکړه .دریمه فیصله د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اګست ۱۹۵۸ع) د افغانستان ، پېښور او پښتنو لیکوالو او پوهانو په ګډون غونډه وکړه او د لومړۍ فیصلې پرڅلورو موادو يې له سره بیا غور وکړ او د نورو ۷۳ موادو پرسربېي موافقه سره وکړه .

په دې فیصلو کي د پښتو الفبې پرسرله (ڼ ـ نړ) پرته نور اختلاف نسته او هغه هم په ټولو فیصلو کي (ڼ) ټاکل سوی دئ. په لومړۍ فیصله کي په (لاړ ـ ولاړ) کي د (ولاړ) شکل فیصله سوی دئ او په دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي. په لومړۍ فیصله کي په (لخ ـ لوخ) کي (لخ) فیصله سوی دئ خو په دریمه فیصله کي بیرته په (لوخ) باندي تعدیل سوی دئ. په لومړۍ کي په (مونږ ـ موږ) کي (مونږ) فیصله سوی و ، خو په دریمه کي دواړه منل سوي دي. د غه راز په ټولو فیصلو کي (ږغ ـ غږ) دواړه شکله منل سوي دي. په لومړۍ فیصله کي د ارواښاد الفت د کتاب په حواله د (شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خو د ښاغلي بریالي د کتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي (دواړه صحیح دي) خو د دوهمي فیصلې په برخه کي يې د غه اختلاف ته (دواړه) قیدنه دئ وراچولئ (۱۱۵ مخ) . زما لاس او س اصلي فیصلې ته نه رسېږي چي د دغه اختلافي روایت حقیقت ځان ته معلوم کړم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې فیصلوټول اختلافي مواد راوړل دلته لازم نه دي او لوستونکي یې د اروابناد ګل پاچا الفت په (لیکوالی ، املاءاو انشاء) نومي اثر کي او دغه راز د ښاغلي عبدالکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي. لکه وړاندي چي مي مثالونه راوړل ، په دغو دوو کتابو کي راغلي فیصلې یو له بله توپیر سره لري .

دلیکدود په برخه کي ددې فیصلو تطبیقي اړخ په افغانستان کي تر یوې اندازې عملي سوځکه چي یو راز مرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجود و. خو تر کومه ځایه چي ما ته معلومات سته په لرو پښتنو کي د آزادو مطبوعو ستونزې والي د دغو فیصلو په تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ یې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږ معاصر ژبپوه دوکتور زیار صاحب د غو فیصلو ته د اهمیت په سترګه نه ګوري او وایي چي" پخوا به په پښتو ټولنه یا پښتو مرکه کي داسي کار کېده چي لاس به پورته کېده ، که به د کندهاریانو لاسونه زیات شوه د کندهاریانو پښتو به شوه ، که به د ننګرهاریانو د ازیات وو ، د هغو به شوه. خو موږ دا کار پرېښود ه... زموږ له پښتو ټولني او بیا ستر انسان محمد ګل خان سره دا توپیر و چي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولو او ریفرنډم له لاري یو ستنډرډ لیکنی فورم پیدا کړي او په تېره بیا وزیر محمد ګل خان د خلکو په خولو کي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري ...." (۱۲)

په افغانستان کي د کره پښتو ژبي د غورځنګ ترمنځ ته راتګ وروسته د پښتو ټولني په فیصلو کي لاسونه ووهل سول او د (شو ، سو ، ...) فیصلې خوېږې د پښتو ستورو له خوا لا هم ماتي سوې. او دا کار ددې حقیقت ښکارندوی کوي چي د فیصلو پروخت د رایو اتفاق نه و او د پوهاند زیار صاحب خبره پرځای ده.

د پښتو لیکدود په باب وروستۍ فیصله د باړه ګلۍ د سیمینار فیصله ده. دا سیمینار په ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي د پښتونخوا او افغانستان د مهاجرو لیکوالو په ګډون جوړ سو. د سیمینار د منځ ته راتګ زمینه د هغو ټولنیزو او کلتوري اړیکو له امله برابره سوه چي په افغانستان کي د ثورد بخولي(فاجعې) له خاطره پاکستان ته د افغانانو د ډله ییز مهاجرت وروسته د لرو او برو پښتنو ترمنځ ټینګې سوې وې. په دې سیمینار کي د تېرو فیصلو ځیني مواد تعدیل سول او د ښاغلي رفیع صاحب د خولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدود تر ډېري اندازې ومنل سو چي په افغانستان کي پالل کېدئ. داسي ښکاري چي د سیمینار له نتایجو سره ځینو پوهانو ، چي په سیمینار کي یې برخه نه وه اخیستې، په ځینو برخو کي موافقه نه درلوده. د پېښور نامتو لیکوال اروابناد قلندر مومند خوله لومړي سره د سیمینار پر ضد و. ځکه ده خپل ځان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی ليکدودرا ايستلی و او کتابونه يې (پټه خزانه فی الميزان او خيرالبيان اونور) هم په خپاره کړي وه. پوهاند دوکتور زيار صاحب دباره ګلی فيصلوته انتقادي نظرلري اوليکي چي په دې سيمينارکي ځيني منلي اوعامي سوي سموني بيرته باطلي سوي دي. لکه" عربي ټول پورو ييونه په اره بڼه ليکل لکه قميص، طمع، شمط ..نيم کانسونينټي (معدوله) واونه ليکل لکه په خله(خوله) ، ګټ(ګوټ) ... کې ، همدارنګه دپښتو اوږده يا مجهول(و) پرځای له پېښ (ضمي) او اوږدې يا مجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کار اخيستل لکه په ګمان

(ګومان) ، رمان(رومان) اوګله(ګېله ياګيله) ، ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولو سره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چي يوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرګژبيز سېمبول نه دی چي کړۍ ور واچول شي او خوشې يوتوری پرپښتوابېڅې(الفباء) ورسرباری شي چې هم تخنيکي ستونزه(ټايپ، کمپوزاوپرينټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه." (۱۳)

دې سيمينارته دزيارصاحب" ۱۲۲ معياري آرونه" وړاندي سوي وه خوونه منل سول چي دوکتورزيارله دې بابته خپل ناراضيتوب ښوولی دئ. (۱۴)

ډاکټرپالوال دباره ګلی له دې فيصلې سره موافقه نه لري چي وايي په پښتوکي (مد) نسته. دپالوال صاحب په عقيده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اويولړنوروخبروپه باب خپل دلايل په تفصيل سره پخپل نوي کتاب (معياري پښتو-۹۷مخ)کي راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هيوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي اوليکي:" ... کومې فيصلې چي ددې سيمينارپه نتايجومرتبې شوې دتطبيق ساحه يې دپخوانيوفيصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زياتول غواړم، چي دافيصلې ځيني تخنيکي مشکلات لري ، ددې لپاره چې دتطبيق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان، پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانويوه ډله بياپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنيکي ګرانی چي پکې شته ، هغه پکې رفع کړي اوبيايې دتطبيق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بايد دپښتنود بېلوبېلو سيمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره يووي." (۱۵)

ښاغلي هيوادمل داتخنيکي ګرانی ښوولي نه دي چي کومې دي خود بيان له سياقه يې ښکاري چي له فيصلوسره يې بشپړتوافق نسته.

دپښتوليکدودپه باب ځيني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه دشهيد خان عبدالصمد خان ليکدو ، دوزيرمحمدګل خان ليکدود ، دقلندرمومندليکدود اونور. خوددې ټولوليکدودوزني دهغوی د مخترعينوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دليکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږبايد دپښتو ږغونو (فونيمونو) له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمبولونو پر ټاکلو فیصلې وکړو ، نه د تلفظونو په باب . د مثال په توګه پردې خبره باید توافق وسي چې اوږده یا مجهوله (ې) څه رازولیکل سي . په دې برخه فیصله سوې ده چې دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي . بس همدا فیصله ده . اوس که دژبې ویونکي په هرلغت کي دا اوږدې (ې) اړتیا احساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي . موږ که په لیکدوکي دا خبره فیصله کووچې اوږده(ې) دي په پلانی کلمه کي استعمال سي ، دا دلیکدود سمونه نه ده ، بلکي د تلفظ اصلاح کول دي . د تلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي د هغه له پاره یو اوږد تدریجي بهیر او مشخص ژبني او تاریخي شرایط برابرېدل لازم دئ . دلیکدود پر سر د اختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږ د ژبې متخصصین ورته ډېره پاملرنه نه کوي . د پښتو ټولني په فیصله کي ویل سوي وه چې شو ، شم ، شي به لیکو ـ بخښل ، کښېنستل به لیکو ـ چې ، کې ، مې به لیکو ـ ږغ ، غږ به لیکو ، نورنو د هرچا خوښه چې هر راز یې تلفظ کوي . سو ، سم ، سي یې تلفظ کوي او که بخل او کېنستل او که چي ، کي ، مي . د دې عجیبې فیصلې له مخي نو ګویا د(ش) ګرافیم د(س) او ازهم ورکولای سي ،(ښ) چې په کوموتوروکي راغلی دئ ، د انګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي او مجهوله (ې) د معروفي(ي) کار هم ورکولای سي . د (ښ) او (ږ) په برخه کي دا خبره پرځای ده چي لیکلی ګرافیم باید په همدې شکل وي خو په وینګ کي دي هره لهجه خپل دا په پام ونیسي ، ځکه دا د عین ګرافیم او فونیم بېلا بېل تلفظونه دي . مګر د(سو) او(شو) په باب دا حکم چي (شو) به یې لیکو ، نوردهرچا خوښه چې څه رازیې تلفظ کوي ، یوه بې بنیاده خبره ده . ځکه (س) او(ش) دوه جلا ږغونه او دوه سره بېل ګرافیمونه دي او پښتانه د دواړو په لیکنه او لوستنه کي هیڅ راز مشکل نه لري . دا به یوه ژبنۍ مضحکه وي چې (ش) به لیکو ، که یې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري . که دا دیوې قاعدې په توګه ومنل سي نو آیا په نوروشین لرونکولغاتوکي به هم دا جراوړوي که یا ؟ له بلي خوا چې لهجوته د تلفظ حق ورکول کېږي او د(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختیار لري ، نو په لیکلوکي ولي دا حق نه ورکول کېږي . که د تلفظ له پاره ددغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي یې په لیکلوکي دغه راز جواز نسته . دا کار که څوک د نه پوهېدني له مخي کوي یا یې یو دبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زما په نظر د ژبپوهني په اصولوکي یوناوړه بدعت دئ . د دې پر ځای یې معقوله فیصله دا ده چې د کېنستل او کښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چې ـ مې ـ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همدا سي دي ولیکل سي او که یې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي ولیکل سي . په دې صورت کي به نو د الفبې یوه ګرافیم ته د تلفظ دوه بارونه ورپه شا سوي نه وي . په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چې colourاو color ـ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیو لیکنوکي کارېږي او هم یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیکشنریو کي ثبت کړي دي. ما له همدې اسیته دانګرېزي ژبي داکسفورډ کوچنی ډیکشنری (۱۹۹۸ع کال چاپ) لومړي څلورر دیفونه سرسري وکتل او یوزیات شمېر توپیري ثبتونه مي پکښې وموندل. که مي ټول ردیفونه کتلي وای ، دتوپیري لغاتو شمېر ترسوو هرومرو اوښتئ. داتوپیري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي کړل:

هغه لغتونه چي بریتانوی او امریکایي لیکنه یې توپیرسره لري:

Arbor (US)	Arbour
Ardor (US)	Ardour
Armor (US)	Armour
Ax (US)	Axe
Behavior (US)	Behaviour
Caesarean(US)	Cesarean
Cesium (US)	Caesium
Caulk (US)	Calk
Cancel (US)	Cancell
Catalog (US)	Catalogue
Cecum (US)	Caecum
Cenobite (US)	Coenobite
Center (US)	Centre
Centerboard (US)	Centreboard
Centerfold (US)	Centrefold
Clamor (US)	Clamour
Color (US)	Colour
Colter (US)	Coulter
Cozy (US)	Cosy
Defense (US)	Defence
Disfavor (US)	Disfavour
Dishonor (US)	Dishonour
Distill (US)	Distil
Dolor (US)	Dolour
Drafty (US)	Draughty

هغه لغاتونه چي (Z) یې په (S) باندي اوښتی وي.

Apologise	Apologize
Atomise	Atomize
Authorise	Authorize
Baptise	Baptize
Bastradise	Bastradize

(c) ketabton.com: The Digital Library

Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

د همدې څلورو ردیفونو رېلا بېل توپیري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail
Barracuda	Barracouta
Blather	Blether
Bogyman	Bogeyman
Bogy	Bogey
Band	Bond
Bodge	Botch
Bolt	Boult
Bragg	Brag
Berk	Burk
Caddie	Caddy
Calyk	Calix
Caravel	Carvel
Caster	Castor
Comb	Combe
Cony	Coney
Dene	Dean
Dyke	Dike
Despatch	Dispatch
Doily	Doyley
Drier	Dryer
Drily	Dryly

هیڅ انګرېزي ژبې له دې توپیري لغاتو څخه هیڅ یوه ته غلط یا معیاري نه وایي. د دواړو ډولونو ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کارول یې په ټوله معنا اختیاري دي .
موږ که د دوکتور زیار صاحب خبره ژبه د خلکو په خولو کي وراصلاح کوو، نو په دې هم باید سرخلاص کړو، چي دا بار مزله ته نه رسېږي. عملي او معقول حل یې هغسي دئ ، لکه ما چي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطلاکا کونو څخه هم خلاص سوي یو او په بېځایه ناندروبه مو وخت هم نه وي ضایع سوی .
لهجوي تلفظونه د هغو خپلو ویونکو ته پرېږدئ. که یې د تغیر اړتیا او شرایط برابر سول ،هرومرو بدلون پکښي راځي. زما د خپلي مشاهدې له مخي د برش کاله وړاندي ماله خپلو پکتیا والو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي د خور، مور کلمات د خبر، مېږ په شکل اورېدل. اوس یې هغوی په خپلو منځو کي لا هم نه سره وایي. د تلفظ دا سمېده د پښتو ټولني د فیصلو معجزه نه ده بلکي د هغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زما پر د غو ټولګیوالو باندي د نورو لهجو له پښتنو سره د ګډ ژوند له لاري پر ېوتلي وې.
د کندهار په پارسیبانانو کي زما دوړ کتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معنا عامه خبره وه. خو اوس دا تلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیا په نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ. نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده او نه تلفظ په فیصلو باندي بدلون مومي.

۱) (خیرالبیان د کابل چاپ ـ سریزه ـ ۲۲ مخ
۲) (هماغه اثر ، هماغه مخ
۳) (بحرالعلوم د دیني عقایدو ، فرایضو ،نصیحتونو ، حکمتونو او اخلاقي ، تاریخي او عرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. د دې کتاب یوازنۍ نسخه د مولف پخپل لیک د کابل په ملي آرشیف کي خوندي ده. لومړی برخه ،لس زره بیته یې د دې قلم چلوونکي له سریزي او حاشیو سره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې او په ۱۳۸۳ هـ ش (۲۰۰۴ ع) کي چاپ سوې ده. په دغه کتاب کي دوست محمد ختک د خان د پېژندلو په باب وایي چي د محمد اکرم زوی ، د کرم خان لمسی او د زمان خان کړوسی دئ. په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان د زرنام خان زوی د پاینده محمد خان لمسی د عبدالقادر خان ختک کړوسی او د خوشحال خان کوسی بللی دئ. دوکتور عارف عثمانوف په خپل کتاب "خوشحال خان ختک او د ده ادبي مکتب ـ ۱۸۱ مخ" کي د مرحوم بینوا د پښتونستان نومي کتاب د ۴۱۵ مخ په حواله ، زرنام خان د عبدالقادر خان زوی بللی دئ .
۴) (د دې کار مثالونه دا ن د پاسه دي او حتی نن ورځ چي د متن برابرولو اصول ټاکل سوي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولوژبوکي خپاره سوي هم دي ، د متونو برابرونکي د شاعر په لهجه کي لاس وهي او په اصطلاح معیاري کوي یې. د(په) پرځای (پر) په ننباسي او برعکس یې لاهم. د عبدالقادرخان ختک د یوان په کندهاری لهجه او د احمد شاه بابا ، میرزا حنان بارکزي ، شمس الدین کاکړ او... د یوانونه په یوسفزی لهجه خپروي .

۵) (زموږلیکوال دانوم د پښتو مرکه کاږي چي سمه بڼه یې هم داده. خو موږته په کارده چي د ځایو ، ټولنو او مرکزو په نوموکي لاس ونه وهو او د چا خبره معیاري یې نه کړو. داکار مو بیا بل وخت د نو موږي عصر د پښتو ژبي په ګرامري څېړنه کي خطاباسي. ډاکټر پالوال په (خوشال خان) باندي د خوشحال خان ختک د نامه بدلول هم د شاعر په نامه کي لاسوهنه بولي او کږي یې.(وګ: معیاري پښتو ـ ۴۳۲ مخ(

۶) (رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ـ ۸۴ مخ ، ۱۳۶۱ ش ، کابل

۷) (په" رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ۱۳۰۳" چي د پښتوویناووکومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي د مرکي لیکدود کوږټ په پام کي نه دئ نیول سوی.

۸) (ژبپالنه ـ ۹۳ مخ د پښتو مجلې لومړي کال د ۱۸، ۱۹ مخونو په حواله

۹) (د پښتو لیکدود ۱۰۴ مخ

۱۰) (ویښ ـ رازمحمد ـ پښتو کتابونه ـ ۴ مخ ـ پښتو ټولنه ـ ۱۳۳۷ ش

۱۱) (پښتو کتابونه ۱۲ مخ

۱۲) (ښکلا مجله ـ څلورم کال ، دریمه ګڼه ، ۵۰ مخ .

۱۳) (د پښتو ژبي دودې اړتیا او لارې چارې ـ ۸۴ مخ

۱۴) (ده د سیمینار افغان برخه والو ته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي او ځیني نور پیښوري برخه وال یې د(شیخ العلماء) په لقب ټکولي دي (وګ: پښتو ـ پښتنانه .... ، ۳۱۰ ـ ۳۱۱ مخونه)

۱۵) (تېر ماخذ ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار ـــ دژبي دمعياري کولو اړتيا او اړتيا

څرنګه چي موږ پخپله ژبه کي د معيار تاکلو په اړه په ليري زمانو کي کومه تاريخي او مسلسله عنعنه نه لرو نو مجبوريو چي د نورو ژبو د معيار ټاکلو جريان د خپلي ژبي د معياري کولو په اړه دلارښود په توګه لومړۍ زده کړو او بيا يې کوزده کړو.
ماته او س سمدلاسه د دې امکانات سته چي د انګرېزي ژبي د معياريت پر هڅو باندي څېړنه وکړم او بيا د دغو هڅو په رڼاکي د پښتو ژبي د معياري کولو پر مسئله باندي وږغېږم. د دې څېړني په ترڅ کي به پخپله د معيار (Standard) مقوله هم لږ وډېر تشريح سي.
په اروپايي ژبو کي د معيار (standard) مفهوم په بېلا بېلو معناوو سره ثبت سوئ دئ چي په هغو کي يې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي. لومړۍ يې د نظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بيرغ، مجسمه ډوله تصويرونه او نور راتلای سي. دغه سمبولونه د جګولکړو پر سر دو دانيويانو رو ځايو پر سر څوړندوي او ديوه معتبر مرکزي ځای د ښوولو وظيفه سرته رسوي. دغه ځايونه د فوجيانو د غونډ پدو مرکزونه څرګندوي لکه د پاچا دودانۍ، دغتو اشرافو يا آمرينو د ودانۍ ښانونه. د معيار يا ستېنډرډ په دغه راز استعمال کي د عموميت، يووالي او لږترلږه ديو راز متحد الشکل والي ژور مفهوم نغښتی دئ.
د معيار دوهمه معنا اله لومړۍ څخه بېله ده. په دې معنا کي معيار ديوې اندازې يا وزن يوه نمونه راښيي. د مثال په توګه د اوږدوالي د اندازه کولو فلزي ميله (نيم ګزی)، د ظرفيت د معلومولو لوښی، دوزن د ښوولو او سپينزه کتله (کاڼی) او نور.
يو بل معيار هم سته چي د اصل (original) په معنا د نقل (copy) په مقابل کي کاريږي. کاپي په ورځنيو چارو کي ديوه واحد د قانوني څرګندوني په توګه کارو رکولای سي خو اصل ته بايد وروستۍ او نهايي مراجعه وسي. په مثال کي يې د ليک اصل، د کتاب اصل، د فرمان اصل او نور راوړلای سو.
په دې ټولو معيارو کي د اعتبار authoritative، عموميت commonality ، يووالي unity او متحد الشکل والي uniformity مهم مفاهيم په ګډه پراته دي.
په راتلونکو پاڼو کي به ولولو چي دغه مفاهيم څرنګه د "معياري ژبي" په اصطلاح کي په کار اچول سوي دي او په دې ترڅ کي به وو ينو چي انګرېزي ليکوالو څرنګه د "معيار" اصطلاح له اوولسمي او اتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده او هم به د غه راز هغه هڅي و څېړو چي په دې اړه د نونسمي او شلمي پېړۍ په ژبنيو انکشافاتو کي سرته رسېدلي دي. خبره به وارد واره پخپله له "معياري ژبي" راونښلو چي څه ته وايي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي د يوه ژبني قلمرو په هره جغرافيايي سيمه کي د پوهېدلو وړ وي. معياري ژبه د ادبياتو او ميډيا ژبه وي او دا د يوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني يا يو څه قانوني دريځ ورکړه سوى وي. ويل کېږي چي دا د يوې ژبي صحيح ترينه لهجه (dialect) ده. معياري ژبه زياتره (هروخت نه) د يوه هيواد د پايتخت پر ژبه تکيه لري.

د ژبي د غه شکل په ځانګړې توګه هغو زده کوونکوته ورزده کېږي چي غواړي د غه ژبه زده کړي او د همدې ژبي ټول ليکلي متون هماغه د معيار په نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځيني په نړيواله سويه منلي سوي ځانګړتياوي چي يوه معياري ژبه په تشخيص کېږي ، دا دي:

ــ يو منل سوى قاموس يا قاموسونه چي ټول معياري سوي لغاتونه او د هغو املاء پکښي درج وي ؛

ــ يو منل سوى ګرامرچي د ژبي ټول شکلونه ، قاعدې او جوړښتونه پکښې ثبت سوي وي او هم دا خبره پکښي څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بايد استعمال سي او کوم بايد نه سي ؛

ــ د تلفظ يو معياري او منل سوى سيستم چي ويونکي ورته د يوه علمي او مناسب تلفظ په ستر ګه وګوري او د غه رازله سيمه ييزو اغېزو څخه پاک وي ؛

ــ يوه موسسه(institution) چي د دغي ژبي د استعمال چاري پر مخ بيايي او د هغې د استعمال د نورمونو په اړه کلوکي واک (authority) ورکړه سوى وي. لکه د فرانسې اکيډيمي Academie francaiseيا رويال سپېنيش اکيډيمي Royal Spanish Academy چي صلاحيت لرونکي موسسې دي ؛

ــ د يوه داسي منشوريا قانون سته والى چي دغي ژبي ته د هيواد په قانوني سيستم کي رسمي قانوني ځاى ورکړي ؛

ــ په عامه ژوند کي (په محاکمو او مقننه موسسو کي) د دغي ژبي کارول ؛

ــ د ادبياتو يو مرکزد رلودل ؛

ــ په همدې ژبه باندي د مهمو مقدسو کتابو ژباړل چي د ويونکو له نظره سپېڅلي او معتبر وي ؛

ــ په ښوونځيو کي د ژبي د معياري ګرامر او املاء تدريسول ؛

ــ بهرنيو زده کوونکو ته د تدريس له پاره د ژبي د غه ځانګړې بڼه يا لهجه ټاکل.(۱)

د معياري ژبي منځ ته راتلل د بېلا بېلو ژبنيو تجويزونو د برياليتوب نمايندګي کوي. د هغې ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا لري، چي د هغو سیمو ژبه نورله ارزښته لوېدلې یا غورځول سوې ده، چي له دغه معیار سره توپیر لري. د دې خبرې بیا معنا دا ده چي په ځینو هیوادو کي د معیاري ژبې ټاکنه یوه ټولنیزه او سیاسي مسئله ده .

د مثال په توګه په ناروې کي دوې موازي معیاري ژبې سته. یوه یې Bokmal نومېږي چي تریوې اندازې پوري د ډنمارکۍ سابقې پرهغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چي پرناروې باندي د ډنمارک دواکمنۍ پروخت رواج و ،او بله یې Nynrosk نومېږي چي دا بیا د لویدیځې ناروې د لهجو له ترکیبه جوړه سوې ده. خو ایټالویان چي حتی ترناروېژیانو زیاتي یو له بله مختلفي لهجې لري ، بیاهم یوه معیاري ایټالوي لري. عجیبه لا دا ده چي د ایټالویانو معیاري ژبه د روم پرلهجه باندي تکیه نه لري ، بلکي د فلورانس پرلهجه ولاړه ده. په اسپانیا کي هم معیاري اسپانوي د ماډرېډ پرګرځودو باندي نه ،بلکي د ډېرلیري شمالي ولایت Valladolid پروینا ولاړه ده. په ارجنټاین او یوروګوای کي بیا معیاري اسپانوي د دغو هیوادو د پایتختو یعني د بونیس آیریس او مونتیویدو د لهجو پربنسټ تدوین سوې ده.

معیاري جرمني بیا د یوه ټاکلي ښار یا سیمي پر اساس منځ ته نه ده راغلې بلکي د خوسوو کلونو په اوږدو کي یې انکشاف کړی دئ. د دغو خوسوو کلونو په اوږدو کي لیکوالو هڅه کوله ، داسي رازلیکنه وکړي چي په یوه پراخه ساحه کي د پوهېدلو وړ وي.د۱۸۰۰ ع کال تر شا وخوا پوري معیاري جرمني یوازې په لیک کي موجوده وه. په دغه وخت کي د شمالي جرمني او سېدونکو ته، چي د معیاري جرمني ژبې پرخلاف یې د ټیټې جرمنۍ ژبې لهجې ویلې ، معیاري ژبه لکه یوه بهرنۍ ژبه داسي ایسېدله او د خارجي ژبې په شان یې زده کوله. وروسته شمالي تلفظ د معیار په توګه ومنل سو او په جنوب کي یې هم خپورو کیښن. ورپسې د Hanover ۲(په شان سیمو کي سیمه ییزه لهجه یو مخیزه مړه سوه .

په معیاري فینلینډي ژبه کي د لغاتو اساسي جوړښتونه زیاتره د لویدیځې فینلینډۍ لهجې پربنسټ جوړسوي دي.

په یوناني ټولنه کي تر اوسه لا هم دویلو یوه معیاري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په یونان کي هره کمیونیټي خپل ځان پرنورو ګاونډیو ټولنو باندي د لرغونتوب ، وقار، ذکاوت او نورو ورتیاوو له مخي لوړه ګڼي. دوی تل د قدرت ، ثروت او نفوذ پرګډی یو له بله سیالۍ کوي او دې ته حاضر سوي نه دي چي د حکومت تر قانون په هاخوا دي د ژبې قوانین هم ولري. (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنوبي اسیاکي د هندوستانۍ ژبې دوه معیاري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، د هندوستان رسمي ملي ژبه ، او اردو ، د پاکستان رسمي ملي ژبه او د هندوستان رسمي محلي ژبه ده. په نتیجه کي له هندوستاني ژبې څخه زیاتره هندي ـ اردو مراد وي.
نوري معیاري ژبې د برپرله پېچلې اړخونه نه لري. د پاریس د فرانسوي ژبې تفوق د معاصرفرانسوي ادب تاریخ په اوږدوکي په پراخه اندازه منل سوی دئ او چاڅه پکښې ویلي نه دي .
د بریتانیا په انګرېزۍ کي معیاري تلفظ د لندن ښار د ممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړ دئ او دغه راز د انګلستان د ښوونځیو د خصوصي بورډ پر sociolect باندي تکیه لري.

د امریکا په متحده ایالاتو کي د امریکایي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خو عمومي امریکایي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زیاتره امریکایان په روانه توګه پوهېږي. په داسي حال کي چي د امریکا د متحده ایالاتو فیډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زیاترو امریکایي ایالتونو انګرېزي ژبه د رسمي دولتي ژبې په توګه ټاکلې ده او په هغو کي لوزییانا ، نیومکسیکو ، هاوایي ، پیرتوریکو ، ګوام ، او امریکایي ساموو اانګرېزي او یوه بله ژبه د رسمي دولتي ژبو په توګه غوره کړې دي. د شمالي ماریانا ټاپوګان درې رسمي ژبې لري.
عربي ژبه چي د پنځه ویشتو هیوادو رسمي ژبه ده او تقریباً دوه سوه او یا میلیونه تنه ویونکي لري ، د معیاري (ادبي) ژبې پر څنګ یې خورا ډېري سیمه ییزي لهجې ، چي عامیانه عربي (Colloquial Arabic)ورته وایي ، هم سته. د عربو په نزد ادبي عربي ، معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده .له ادبي عربي څخه یې مراد د قرآن ژبه او په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ډله ییزو رسنیو (میډیا) ژبه ده. په میډیا کي ټول لیکلي آثار ، کتابونه ، ورځپاڼې ، مجلې او رازراز اسناد راځي. عامیانه یا لهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیدا سوي ملي او سیمه ییزي عربۍ دي چي په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ویلو ورځنۍ ژبې دي. په دغو لهجوي ژبو کي ښه پوره اندازه ادبي آثار ، په تېره بیا ډراماتیک ادبیات او شعرونه سته.خو کلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادو رسمي ژبه ده او په ښوونځیو کي هم دا ژبه تدریس کیږي .

د هرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیو کي زده کړې ادبي عربي لروډېره وایي. د عربي ژبې مصري ، مغربي ، شامي ، عراقي ، خلیجي ، اندولسي ، سوداني ، حجازي ، نجدي او یمني لهجې د یادوني وړ دي .
تردې لنډو یادونو وروسته به هغه بهیر لږڅه په تفصیل سره بیان کړم چي د معیاري انګرېزۍ د منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.
په اتلسمه پېړۍ کي د معیار اصطلاح د انګلستان په هغو ساحو کي ډېره کارېدله چي د ژبي په باب څېړني او بیانونه پکښې کېدل. دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل او زیاریې ایست چي دغه ارزښت تر لاسه کړي او په ټولنیزه توګه په رسمیت و پېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتې اندازې پوري د تصفیې او سوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ. سویفټ (Swift)، چي د اوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نږدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي د انګرېزي ژبي د تصفیه کولو غوښتنه وکړه او ثرګنده یې کړه چي دا تصفیه به همېشنۍ وي. ده پردې خبره ټینګار کاوه چي ژبه دي تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي او بیا دي نو دغه حالت پخپله د یوه اعتباري معیار په توګه و منل سي چي د هغه له مخي د ژبي و یو نکو ته لارښوونه وسي. د ده د غه ټینګار د اتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتو کي یوه مسلطه موضوع سوه.
د سویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfield د انګرېزي ژبي د سوچه کولو او وروستي ځل سمولوړغ وکړ. دغه رازیې ثرګنده کړه چي ژبه باید د یوه معیار له مخي تصفیه سي چي بیانو دیوې نمونې په توګه کار وکړي. چسټرفیلډ له دې امله ډېر خواشینی و، چي تر هغه ګړیه پوري ولي انګرېزي ژبي کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده. خو په دې یې بیا زړه ښه و، چي د معیار له نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي د مقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه چي King James سر ته رسولې وه. د اتلسمي پېړۍ ګرامریان زیاتره په دې عقیده وه، چي د انجیل همدغه ژباړه ډېره ښه معیاري انګرېزي ده. په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي د وه رازه اعتبار درلود، چي یو یې ژبني او بل یې دیني و. پردې نظرباندې ترنونسمي پېړۍ پوري لا ترزیاتې اندازې پوري توافق موجودو .

هیجنسن Higgenson په دې باب لیکلي وه چي د انجیل انګرېزي په عملي توګه زموږ د ژبي معیار دئ په هغه کي د نورو زیاتوتاثیراتو تر څنګ د انګرېزي ژبي د ښووني وسایل سته چي په پرتلېزه توګه یې د دوه نیمو سوو کالو په اوږدو کي بدلون نه دئ موندلئ. هیڅ یوې اکاډیمۍ یا معتبري ډیکشنرۍ د دې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستېنډرډ دې منځ ته راوړي ، یا دې ملت ته دغه شان متحد الشکله لارښووني وړاندي کړي.
د هیجنسن په استدلال کي دوه ډېر مهم ټکي دادي چي د معیار د واړي معناوي پکښې په پام کي نیولي سوي دي. دی وایي چي د انجیل دغه ژباړه د انګرېزي ژبي معیار دئ او د دې معنا داده چي دغه معیارته باید په اعظمي توګه مراجعه وسي. دی انجیل ته په دې خاطر هم د معیار په توګه قایل دئ چي هغه د یوې راغونډونکي او یو موټي کوونکي قوې په توګه کار ورکوي، د داسي قوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه چي خلک دیولړ ځانګړو ارزښتو پر شا و خوا باندي راغونډېدلو ته رابولي.(۴)
هغه څه چي موږ ته په دې نظریاتو کي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي د معیار دواړه معناوي په ګډه سره کارسویدي. معیار له یوې خوا د داسي یوه ارزښت په توګه راڅرګند سوی دئ چي باید ترلاسه سي او بل وار بیا د یوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي باید ترسره سي . او ددې پر څنګ دا خبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دلیکلو او ویلو ژبه باید سره پټلېس سي.
اساسي پوښتنه دا ده چي آیا له ژبني معیار څخه مراد یوه ځانګړې سطحه ده چي په لیکلې ژبه کي ځان باید وروړسول سي او که یوه ځانګړې سطحه ده چي د ویلو په ژبه کي باید ځان وروړسول سي ؟ ددغي سخرغوټې خلاصول په حقیقت کي یوه ډېره سخته ستونزه ده او ددې ستونزي د اوارولو له پاره د هغو هڅو مطالعه ضروري ده چي د معیاري ژبې د اصطلاح د کارولو په برخه کي یې د نونسمي او شلمې پېړۍ له ژبنیو څېړنو څخه څرګ ایستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي وسپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګلیسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه. په دې ستونزو کي یوه د لهجې او ژبې د تشخیصولو ستونزه وه او دا داسي یو مشکل و ، چي حلېده یې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي د انګرېزي ژبې د معیاري کولو د هلوځلو په وخت کي د لهجې مسئله یوه جدي موضوع وه. د هغې د اهمیت او په معیار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه د معیاریت د خوځښت د برخه والو په لیکنو او ویناوو کي ډېره توده مسئله وه. مایکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ ژبه یوه لویه لهجه ګڼله او لهجه یې یوه کوچنۍ ژبه بلله.ٌ(۵).

امریکایي ژبپوه ډوایټ ویټني (W.Dwight Whitney) خو لا د لهجو په برخه کي نور هم پر مخ تللی دئ او وایيٌ په رښتینې معنا سره هر فرد د بل فرد په نسبت بیله ژبه وایي. د ژبې هر ویونکی په تلفظ او د لغاتو په درک او استعمال او د غه راز د ژبې په ګرامریت grammaticality کي فردي پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities ، لري... د هر یوه مفکوره ،چي د لغاتو د استعمال له مخي یې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیر لري. په د غه توپیر کي د ده د کرکټر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ.ٌ (۲) خو د ویټني نظریاتو هم جدي تناقضات درلودل. که د ده له دې نظر سره ، چي ویل یې هر فرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وایي ، موافقه سوي وای نو د یوه هیواد د واحدي ژبې درلودل خو بیخي له امکانه وتل. د یوې واحدي او متحدالشکله ژبې د پلویانو سر هم په دغو توپیرونو باندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره یو منلی حل پیدا کړي. د لهجو له پامه ایستل او نفی کول د مسئلې حل ورته نه ښکارېدئ. ددې معضلې لومړی حل دا و ، چي د ژبې یو بشپړ قاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبې ټوله موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي. دمخه تر دې چي دغه رازیو قاموس برابرسي ،
دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (۱۸۷۳ع) چي English Dialect Society نومېده او پــــه لنډ
ډول یې (EDS) بلله. ددې ټولنې هدف دهغولغاتوراغونډول وه چي نور ورته په معیاریت باندي
قایل نه وه. ددې پرځنګ یې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:
ــ دټولوهغوکسانو چي دانګلستان په محلي لهجوکي مطالعه کړې وه اوهغوکسانوچي دمحلي
انګرېزۍ له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛
ــ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتودراغونډونکو د کارونوخوندي کول ځوترهغه
وروسته دټولودغولغاتودثبتولوله پاره موادبرابرسي ؛
ــ دبېلابېلوهغوډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چي
نادري موندل کېدلې یاپه لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ــ دهغوسیمه ییزو لغاتودمجموعوچاپول چي په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ــ دلغاتودغونډونکو ،زده کونکواوټولوهغوکسانوله پاره د اطلاعاتي منابعوماخذونه برابرول
چي په دې برخه کي عمومي یاځانګړې دلچسپي ولري. (۷)
له دې کارسره دپوهانوعمومي دلچسپي پیدا سوه. ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي
پرلهجوباندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ اوویې لیکل:
"... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي... دژبي واقعي اوطبیعي ژوندله هغه استبدادسره سره، چي
دکلاسیکواوادبي اصطلاحانوله خواسوی دئ ،دهغې په لهجوکي دئ...". (۸). دماکس میولر
نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتویوه برخه د ستېنډرډ ژبي دپلویانود کارپه
بهیرکي دمنلوموقع وموندله .
چي خپلي خبري سره رالنډې کړم دستنډرډژبي دمنځ راتګ جریان په پای کي بريِ ته ورسېدئ
اودWest Saxonلهجه دمعیاري ژبي له پاره اساس وګرځېد اوداکسفورډ ډیکشنرۍ په برابرولو
سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .داډیکشنري دمعیاري ادبي انګرېزۍ له پاره یوه تیوریکي منبع سوه .
موریس R.Morris ولیکل: "زموږ اوسنۍ معیاري انګرېزي په لومړي سرکي یوه سیمه ییزه لهجه
وه ،چي ترټاکلو شرایطولاندي د یوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه. داشرایط نورولهجو ته میسرنه
ول."
ددې بحث په پای کي بده نه وي چي وو ایم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارینه په سلوکي
۶۲ اوښځې په سلوکي ۵۰ دلیک لوست په نعمت نازول سوي وه (د۱۸۴۰ احصائیه). دا سلنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(فیصدي) د هماغي پېړۍ په پای کي په سلو کي ۹۷ ته لوړه سوه(۹). دا احصائیه موږ ښنتنو ته بایدرا وښیي چي ژبني معیارته رسېدل دلیک لوست د سطحي څومره لوړېدل غواړي .

۱) (له Wikipedia دایره المعارف څخه دانټرنیټ په مرسته.

۲)(د هانوورا وسېدونکي دلومړي جورج له وخته بیا د ویکټوریا تر زماني پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

۳) (حاشیه:ټوني کراولي ـ ۱۰۷ مخ

۴)(دانجیل دغي ترجمې ته ژبپوهانو په هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معیاري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظرد ژبي د معیارتټا کلو په ستونزمنه لارکي دیوه توافق له پاره ډېره ښه زمینه برابره کړې وه .

۵) (ټوني کراولي ـ ۸۱ مخ

۶) (ټوني کراولي۸۱مخ

۷)(ټوني کراولي ـ ۸۹، ۸۸ مخونه

۸) (هماغه اثر ـ ۹۰مخ

۹) (وګ: ټوني کراولي ۸۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبي دمعیاري کولوهڅي څه وخت پیل سوې؟

ددې هڅو هدف دژبي معیاري کول و، که د لیکدود؟(۱)
زموږ څېړونکي چي کله د پښتوژبي دکلتوري کېدلو لوړه و ژوره مطالعه کوي، نو په عمومي توګه یې له بایزید روښان څخه رانښلوي. ورپسې د خوشحال خان او عبدالقادرخان نمونه اخیستل کېږي او د هغوی له خوا دلغت جوړوني هلي ځلي د پښتو د معیاریت د تاریخي ځنځیریوه کړۍ ګرزول کېږي. بیا نود پیر محمد کاکړ معرفت الافغاني او ورپسې بیادامیرشیرعلیخان پښتوبولۍ او عسکري اودولتي نومونه اودهغه په تعقیب مرکه د پښتو، پښتوادبي انجمن اوپه پای کي پښتوټولني ته واررسېږي. څرنګه چي زموږ په څېړنو کي د پښتوژبي د صیقل کولو او سمولو هڅه تر ډېري اندازې دلغت جوړوني پرعملیه باندي حواله سوې ده، ځکه نو په دغه ټول تاریخي او ادبي جریان کي په جوړوسوولغاتو پسي ځراغ وپلته را اخیستل کیږي او که هورې پر ځینو داسي کلماتو باندي سترګي ولګېدلې، چي په لومړي وار لیدلو سره ځوک د جوړو سوو ولغاتو خیال پر کولای سي، نوهمدا کار دژبي د توحید ولوله پاره یو تلاښ بلل کیږي. دا چي دالغتونه به په رشتیا سره دیوه تاریخي او ژبني ضرورت له مخي جوړ سوي وي او کنه تر دغه وخت پخوا به هم په ژبه کي موجود وه، یوه مسلکي څېړنه ده، چي زه به یې د خپل صلاحیت په حدودو کي وروسته یو څه وشنم. دلته دومره وایم چي که ددغولغاتو نوې جوړونه ثابته هم سي، هغه باید د پښتوپالني او پښتوروزني په حساب کي درج سي، نه د پښتو معیاریت په جمع و خرځ کي.
دامیرشیرعلیخان د وخت پښتو نوموني دهغه امیر له خوا په هیواد کي دنوي مدنیت او یوه منظم دولت د جوړېدو له پاره دعمومي پلان یوه کوچنوټې کړۍ ده او په رشتیا سره هم باید د نوموړي امیر په محاسنو او هیواد پالو هلو ځلو کي وشمېرل سي. دده دا کار د پښتوپالني یوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.
مرکه د پښتو دامیر امان الله خان د وخت یوه وطنپاله او پښتو پاله هڅه ده. ددې مرکې یو ازني چاپي آثار (یو ازینۍ پښتو) او (پښتو پښویه) ده. یو ازینۍ پښتو د سوچه توب له هغه نړیوال تمایل سره په تړاو کي منځ ته راغلې ده، چي د اماني عصر د ملي او مشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارو اښاد علامه محمود طرزي په عثماني ترکیه کي د تورکي نیشنلیستانو له مبارزو څخه اخیستی او افغانستان ته یې راوړی و. په هغه وخت کي تورکي ملتپالو له عربي او فارسي ژبي څخه د خپلي ژبي د پاکولو خوراغښتلی خوځښت را پیل کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوازینې پښتو په سرکي د مرکي د مشر ٌ خادم العلماء عبد الواسع قندهاري ٌ په قلم داسي لولو : ٌ داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي د هر تبر ژبه خوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی لوړتوب اوپوره والی نسی درلودلی اود پردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک د پښتانه دټولواکی بلل کیږی مشرباد ارد پښتانه (الغازی امیر امان الله خان) چی په کلو زوی او په پوهانده پلارد تیرسوو او وسنیو پښتنودی په دی راز د لوړتابه دخپل تبراو د ودانی د خپلی مینی پوه سو چی دتوری مټ د کښی بی متهه نه څلیږی او پردی کټ تر ننګړی شپی دی نه خپلیږی اود هیڅ اولس میړانه د بل په ژبه پرټوله مځکه نه خپریږی نویه وتبری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی خپله ژبه بشپړه سی او په ټولواکی او ټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری .... ٌ (۲)
داهځي د کاغذ پرمخ پاته سوې او په هماغه کابل کي لا هم د پښتنو لیکوالو (برهان الدین کشککی) له خوا ونه پالل سوې چي تفصیل به یې تا سي د پښتنو د سوچه توب په برخه کي ولولئ. د پښتو مرکي پښتو پښویه او یوازنۍ پښتو د پښتو پالني یوه مخلصانه هڅه وه او د اماني عصرد پښتو پالني یو ثبوت دئ. دهغه وخت پښتنو د راویښولو او خپلي ژبي ته د پام اړولو له پاره یو تلاښ وخو د پښتو له معیاریت سره یې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه د دغي مرکې نوم (مرکه د پښتو) پخپله لا هم غیر معیاري او د پښتو ګرامرله اصولو سره مخالف دئ .

تردې وروسته چي د پښتو ادبي انجمن د کندهار د منورینو او د تنظیمه رئیس محمد ګل خان مومند په اراده منځ ته راغئ او دده په حضور کي یې د پښتو لیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لارپخپله دوزیرصاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه او په (پښتو سیند) او (د پښتو ژبې لیار) کي یې خپله راایستلې لارتعقیب کړه. د پښتو ادبي انجمن د پښتو د عامېدلو اورسمي کېدلو پرلوریوه هڅه وه نه د معیاري کولو. دژبپالني ښاغلي مولف د پښتو ادبي انجمن د نشراتي اورګان (پښتو) مجلې له یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتویې معیاري وي (۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي: ٌ ... د محترم کتونکو د لوړنظر څخه پټه نه ده چي په نوروژبو کی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامو د ضرورت او غوښت یی په پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه او ذخیره موجوده نه ده چی دعوامو ضرورت دی پوره کی نو به ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ د عمومو ورونو داذهان اوعلمیت وګوری چی د (کلم الناس علی قدرعقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه د ګران والی او نه پوهني ځنی پیدا نشی .... ٌ (۴)
په پورتني پاراګراف کي د (معیار) کلمه د (کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او معناېې دا چي د مجلې نشرات دي د دغي مقولې پر معيار برابروي يعني ساده دي وي. دلته يې د ژبې د معياري توب مسئله په پام کي نه ده نيولې .
د پښتو ژبې له پاره د يوه واحد ليکني معيار منظمه هڅه د کابل د پښتو ټولني له جوړېدو سره رامنځ ته سوې ده. په تېره بيا کله چي په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولني په اهدافو او وظايفو کي يو ژور بدلون راغی او د نويو وظايفو په لړکي يې ٌد پښتو ژبې د لغاتو او قواعدو تدوين ، د ضرورت له مخي د نويو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علوموپوری مربوط آثار ليکل او خپرول ٌ شامل سول.(۵). د پښتو ټولني دا هڅه د ليکنۍ ژبې د معياري کولو لو مړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي. تر دې وړاندي چي د پښتو مرکې ، پښتو ادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني او پښتو روزني او د ليکدود ديوالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي. خوله بده مرغه پښتو ټولني ونه سوای کولای چي د ليکني معيار مسئله تر (سو) او (شو) په هيسته پر مخ بوزي. د پښتو ټولني په پيشنهاد سوو مادو کي د ليکدود ديوالي پر سر فيصلې سوي دي نه د ژبې د معياريت پر موضوع ، وروسته له ليکوالو څخه د ليکدود يووالی او د تلفظ يووالی ګډ سوی دئ .

د پښتو ټولني د کاواکو هڅو پر څنګ له نن څخه زيات و کم پنځه ويشت کاله وړاندي د يوازنۍ کره ليکنۍ پښتو په نامه يو بهير راوان دئ چي پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار يې
د تادا او اينبوولو ادعا کوي او وايي چي د غه بهير د نومورې په اراده ، نوښت او فعال ګډون سره راپيل سوی او تر اوسه پر مخ وهل کېږي. د څو کلو نو را هيسي چي پر افغانانو باندي
د نورو بدمرغيو پر څنګ د پوهانو او عالمانو د نه جبيره کېدونکي مرګو ځپې راماتي دي
،او د افغانانو په تېره بيا د پښتنو ډېري ستري هستۍ د مرګي غېږ ته تللي دي ، اوس د يوې پښتو له بهير سره د نورو پوهانو او د پوهنتون د استادانو او داکاډيمۍ د غړو نو مونه هم تړل کېږي ؟ ! د احرکت لړ موافقين او خورا زيات مخالفين لري چي زما د همدې کتابګوټي په ترڅ کي به تاسي د هغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

)۱ (د مخه تر دې چي د پښتو ژبې د معياريت په برخه کي وړ غېږم ، د يوه ټکي يادونه ضروري ګڼم او هغه دا چي زموږ پښتنو څېړونکو دوې خبري سره ګډې کړي دي او هغه د پښتو ژبې پالنه او د معياري پښتو ټاکنه ده. زموږ څخه د ژبني فعاليت د غه دوې برخي ګډې سوي دي او زه به په دې بحث کي د نورو موضوع ګانو پر څنګ پر همدې برخه هم رو ڼا واچوم .
)۲ (بينوا ـ عبد الروف ـ پښتو روزنه ـ ۱۴۲ ، ۱۴۷ مخونه ـ د پښتو څېړنو بين المللی مرکز ـ کابل ـ ۱۳۵۷ ش .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز وګ: ژبپالنه ـ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتود۲ ـ ۷ مخو په حواله
)۳ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۴ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۵ (پښتو کتابونه۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري لیکني پرهڅوباندي دنیولوګیزم هبنمه

په ژبه کي دنوو لغتونو جوړول له باباادمه تردي دمه پوري یو معمول دوددئ.
دنووا ختراعاتو او کشفیاتوو او نوو مفاهیمو له پاره هرقوم او د هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړ کړي دي. زما په نظرد "وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲ آیت)څخه به هم مراد همدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولوله پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یا نیولوجیزم neologismاصطلاح کارېږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي نوی جوړ سوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یا یوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي.نیولوګیزم د اختراعاتو ،نوو پدیدو یا هغوزړو مفاهیمو د پېژند لوله پاره ګټوردئ چي په یوه نوي کلتوري قرینه کي واقع سوي وي. د نیولوګیزم یو مثال e-mail دئ چي موږیې په مدني ټولنوکي د انټرنېټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم باید نوي بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو ، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي. د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ دپیل تریو څه وخته پوري لا د" نیولوګیزم"لغت پخپله نیولو ګیزم و .
دطب دعقلي وعصبي ناروغیو په څانګه(سایکیاټري) psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کارېږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي.(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښنه غیرعادي نه ده خو په لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښنه ده چي دشیزوفریني schizophreniaپه شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.
دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي. په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوړه سي او نامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدودسیستم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونو په نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي(۲ .)
که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه کرزېدلي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنيولوګيزمونو رواجېدل زياتره دخبري او اطلاعاتي رسنيو (media)پرلاس سرته رسيږي .
دژبو ماهران کله کله له نيولوګيزمونو سره له دې اسيته مخالفت کوي چي دنومو ړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوا لغت موجود وي. دغه راز مخالفت دغير ماهرو اشخاصو له خوا هم سرته رسيږي او هغوی نيو لو ګيزم وژبې ته سپکاوی ګڼي .
نيولوګيزمونه عموماً د ساينس ، سياست ، تجارت او اعلاناتو په برخه کي ډېر رواج لري. په انګريزي ژبه کي دځينو ادبي کتابو او دهغوی د ليکوالونو مونه دنيولوګيزم په توګه کاريږي او کله چي ددغه کتاب ياد هغه دليکوال نوم په ورځنيو محاورو کي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي يې په يوه خاصه معنا باندي تعبيروي .
دنيولوګيزمونو په رواجولو کي که له سمتي دلچسپيو ، لهجوي لوړتيا غوښتنو او سياسي تمايلاتو څخه کارو اخيستل سي ، پخپل مقابل کي يې مخالفتونه رازيږي.مګر که ديوه سالم جريان په توګه تطبيق سي ، په ژبه کي يې دپاته کېدلو او منلو چانس ډېر سته. خو دا حقيقت مو بايد تل په پام کي نيولی وي چي له نيولوګيزمونو سره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره د خواخوږی په انګېزه کيږي. که له هغه څخه يوه سياسي او سمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه يې تاوان سل واره زياتېږي .
په افغانستان کي د پښتو ژبي درواجولو او کره کېدلو جريان له هماغه پيل څخه په نووجوړوونو را شروع سو ،ځکه نو زمونږ د زماني ليکوالو چي کله د پښتو ژبي د معياريت پر تاريخي سير باندي څه کښلي دي ، نو دمعياريت له پاره هڅي يې له هغو تلاښونو سره تړلي دي ، چي په پخواکي د پښتنو له خوا د معياريت له پاره نه ، بلکي ديوه بل مقصد په خاطر ترسره سوي دي. دې ذهنيت دومره ريښه ځغلولې ده چي د کره ليکنی پښتو بنسټګريې لا هم دې ته اړ ايستلی دئ چي پخپل نوبت را پيل سوي خوځښت له هغو شعوري او غيرشعوري ژبنيو بدلونو سره ونښلوي چي ترده وړاندي په بېلا بېلو انګېزو منځ ته راغلي دي. ددې نښلوني تيوريکي تاداو له دغه تصور سره تړلی دئ ، چي د معاصر معياريت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او د کره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کار دنيولوګيزم پالنه ګڼل کيږي. ددغه ذهنيت دتوجيه کولو په خاطر هڅه سوې ده چي د پښتو ادبياتو او پښتو ژبي په پخواني بهير کي هم د نيو لوګيزم څرکونه ومونډل سي ځوله دې لاري دلغت جوړوني نني جريان ته تاريخي تاداو جوړکاندي. دوخت په نرخ باندي دپخواني ادب او اديبانو د ذهنيت او افکارود تعبيرولو نور مثالونه هم سته(۳ . .)

په دې لړکي ويل کيږي چي امير کروړجهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول. خو دې نظرته چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نو به یې نتیجه دا راووزي چي دا نظر پرا ټکلو نو باندي ولاړ یو نظر دئ. البته له دې څخه انکار نه سي کېدلای چي دا میرکروړ په ویاړنه کي دا سي لغات سته چي د جوړو سوو لغاتو نوم پر اینښوول کېدلای سي او که جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خوودې طبیعي پېښې ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه داسي خبره ده چي اثبات به یې یوازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي او نورو اسنادو ته به اړتیا ولري. ځکه دا معلومه نه ده چي آیا دغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده تر ویاړني د مخه هم په ژبه کي موجود وه او که دده خپلي جوړوني دي. ترڅو چي دا میرکروړ د عصر یا تر هغه د مخه او وروسته مواد موندل سوي نه وي ، پر دغو لغاتو باندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري. د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه د پښتو ادبیاتو ډېر لیري څرک را کوي. خو په هغه وخت کي پښتو ژبه خولاځه ، چي نوري نژدې ګاونډۍ ژبې لاهم په دې موقعیت کي نه وې چي د معیار ټاکلو اړتیا دي ورته مطرح سي .

پوهاند زیار صاحب یو ځای د امیر کروړ په ویاړنه کي د ستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پیژندوی، پلن، زړن... لغتونه" یوه ادبي بشپړه ټروني (مصنوعي) ویي جوړونه یا نیولو جیزم" بللی دئ (۴) خو بل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي "ګمان نه کوم چي امیر کروړ به (اتل) له ځانه جوړ کړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړ کړی وي." (۵) له دغه شان تذبذب سره به موږ څرنګه وکولای سو امیر کروړ د نیولوګیزم په لارویانو کي ودروو.
ددې جریان دلیکني په لړکي د روښان پیر په لاس دلغت جوړوني کار ته هم اشاره سوې ده. په خیرالبیان کي رشتیا هم بایزید روښان د عربي اصطلاحاتو او لغاتو له پاره پښتو معادلونه راوړي دي . د روښان پیر دا کار که د پښتو د سوچتابه او پښتو پالني له پاره د هڅو په مطالعه کي راوړه سي ، لایوه خبره ده ، خو دنوو لغاتو په جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای، چي دا لغات خو ټول د پښتو خپله زېرمه او تر روښان پیر وړاندي هم زما یقین دئ چي موجوده وه او روښان پیر له خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي او استعمال کړي دي. علامه رشاد(رح) د خیرالبیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چي" ددې کتاب له لیکني څخه څلورسوه کاله تېر سوي دي. ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري او اوس یې د معناوو موندل لو ستونکي هرومرو پوښتني او ګروېږني ته اړباسي.

له بلي خوا د مولف کورنۍ د وزیرستان په "کاڼي ګرام" کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی. دده لهجه د هغه وختني مسیدو (مسعودو) او وزیرو لهجه ده. په دغه لهجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اوس هم ځیني داسي لغتونه او محاورې سته چي تر هغې سیمي د باندي پښتنو ته یې پوهه آسان کار نه دی." (۲(

علامه استاد که د روښان پیر په فرهنګي هڅو کي د لغت جوړولو ځرک موندلای وای ، هرو مرو یې بیاناوه .

ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندور کتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځینو قلمي نسخو څخه یو لړ کلمې (تهت سر ، خسلتونه ،زرور ، هرس ، بسات ، غلت ، الفاز...) را اخیستي دي او پر هغو یې د مغفنو کلمو خیال کړی دئ، ما ته د روښاني ادب د لارویانو له خوا یوه ارادي هڅه نه ښکاري، بلکي د خطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم. د غه راز بېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

د دغه شان ارادي او د قافیوي ضرورت له مخي تصرف یو مثال د میرزا حنان بارګزي او حمید مومند په دېوانونو کي مالوستی دئ ، ښایي نور هم وي.حنان وایي:

په لویي دزماني خوشي غلط سوم
لکه دود پر سر د اور د رومي عبس
)دېوان ۴۲ مخ د محمد معصوم هوتک په زیار(

حمید وایي:

د مظلـــــــوم د آزار غشی رسالګی
هیڅ ګوزاریې خطانه د رومی عبس
)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یو شعر کي د کال د میاشتو مخي ته پښتو ترجمې راوړي دي ، هم د ده خپلي جوړوني نه دي (۷) بلکې د حمل ، ثور ، جوزا ، .... پښتو نومونه دي چي په خلکو کي یې له پخوا څخه دود درلود . دی پخپله هم وایي چي دی د دې نومونو پښتو معادل را ښیي:

چې "دلو" ، "حوت" وایی یو "بهمن" بل "اسفندار" کړه
پښتو له مـــــــانه واوره یو "بوکهٔ" ، دوهم "ماهی"

که دا نومونه د خوشحال خان خپلي جوړوني وبولو نو معنا به یې دا وي چي په پښتو ژبه کي د خوشحال بابا تر وخته پوري (وري ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجود نه وه . دا خبره خو به هیڅوک ونه مني چي دا حیوانان او خزندې او نور شیان په محیط کي هم نه وه . هرو مروه . نو څه به یې بلل ؟. آیا دې موجوداتو په محیط کي خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود درلود خو نوم یې نه درلود چي خوشحال خان مجبور سو ، نو مونه یې ورته جوړ کړل ؟ ! دا خبري تولي د منلو نه دي .
دا میر شیرعلیخان د وخت پښتو بولۍ او یو لړ پښتو نوموني موږ د دغه وطنپال امیر په پښتو پالنه کي شمېرلای سو نه د پښتو د معیاري کولو له پاره یو تلابس. دغه وخت امیر د یوه منظم لښکر د جوړولو په فکر کي دئ او د لښکر جوړول د هغو اصلاحاتو په سر کي راتلل چي ویل کېږي امیر شیرعلي خان د سید جمال الدین افغاني په مشوره را نښلولي ول(۸ .)
ددې لښکر د جوړولو له پاره مقرري او کتابونه له انګرېزۍ څخه په فارسي ترجمه سول چي (شرح قواعد پیاده ګان پلټن) ، (کتاب قواعد رساله) او(کتاب قواعد پلټن) نومېږي. ددې کتابو ژبه فارسي ده خو بولۍ او عسکري اصطلاحات یې پښتو دي.

دوکتور حسن کاکړ لیکي چي دا میر شیرعلیخان د وخت پښتو نوموني دا میر عبد الرحمان خان په وخت کي نه دي پالل سوي او" امیر عبد الر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چارو کې د مدا ومت اصل تر پښو لاندي کړ...." (۹) دا میر عبد الرحمن په وخت کي دډیورنډ خط ها خوا پښتنو سره مراوده او مکاتبه په پښتو کېدله او امیر د پښتو عرایضو احکام هم په پښتو ژبه د ملا محمد افغاني نویس په قلم ورکول او پخپله یې لاسکیک پر کاوه (۱۰). دا میر دا کار هم د پښتو پالني یا پښتو روزني په برخه کي څېړل کېدلای سي.
دا میر امان الله خان د وخت د(مرکه د پښتو) نو موونې مابل ځای هم څېړلي دي. دا د پښتو د سوچه کېدو یوه ناکامه هڅه وه چي بشپړیبان به یې تا سي پر خپل ځای ولولئ.دا هڅه د همدې حرکت د بنسټ ایښوونکو له خوا لاهم پالل سوې نه ده .

د کره پښتو لیکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثور انقلاب ؟تر بري وروسته زور اخیستی دئ ، په تولو لومړنیو او وسنیو لیکلو اسنادو کي یې د خپل کار اساس پر څلورو ستنو باندي ولاړ بللی دئ: دار کاییکو لغاتو را ژوندي کول ، له لهجو څخه لغات اخیستل ، له نورو ژبو څخه پورول او د نویو لغاتو جوړول. دې کار ته یې فیصدي هم ایښې ده او هري برخي ته یې په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلې ده .
دو یې پانګي د پراختیا له پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي (۱۱)
د دغي ژبنۍ تګلاري اصول پخوا هم د الفاظو په لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه د پښتو هم پر دغه اصولو متفقه وه ، د پښتو ادبي انجمن هم او پښتو ټولنه هم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې څه د پاسه د پرشو کلو کې په پلټنه، تاکنه، پورووینه کې د دوو فیصدو په اندازه گوتې چا وهلي نه دي. په دې برخه کې چې څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲) او نورخپاره سوي هم دي ، له هغو څخه په اصطلاح معیاري لیکنه کې چا ښېخي لږ کار اخیستی دئ. خود جوړوونو په برخه کې د حجم له مخې دومره زیات کار سوی دئ، چې پښتو خوارکی یې په هضمولو کې پر باکیو(کانګو) راغلې ده .

په لهجو کې لغاتونه سته خوځوک دئ، چې راټول یې کړي. زیارصاحب وایي چې په لرواوبروپښتنو کې داسې لهجه پاته نه ده ، چې دوی دې څېړنه پکښې کړې نه وي. رشتیا به یې هم کړې وي. خود دې څېړنې نتیجه په "کتابچو" کې بندي ده . د تحقیق میدان ته راوتلې نه ده چې نور هم ورڅخه استفاده وکړي. په یوه ژبه کې چې دلهجو دومره پرېماني وي او له دې پرېمانۍ سره حتی دیوې لهجې کوچنوټی قاموس چاپ سوی نه وي ، نوانفرادي هڅې به څوک څه وکړي .

پوهاند زیارصاحب وایي چې" د پښتوغوندې نوې مدنی کیدونکې ژبه تر هرڅه لومړۍ دیوې پراخې او بشپړې ویي پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري . او هغه په دې ډول چې لومړۍ یې دلهجوي او متنی څېړنی او پلټنی له لارې خپله آره او اصیله پانګه راټوله شي او بیا یې تشه (خالیګاه) له یوې خوادځینو نوومدنی او علمی نومونو په ژباړنو او ټاکنو او له بلی خوا په پورونو او اخیستنوډکه شی." (۱۳)

تردې وړاندې یې دوییي (لغت) پلټني چمونه ښوولي دي او لیکي: "... په ویي پانګې پسې دژبې ټول ګړدودونه وپلټل شي هرویی په خپله فونولوژیکی ، سیمانتیکی او ایدیمی ځانګړنو سره په غږلیک او غږنیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویی په یوه ویونکې پوري اړه ولري... کله چې ددې راز پلټنی له لارې ویي پانګه راټوله او جوته شوه بیا و اردې ته رسي چې دژبپوهنی له بنسټو سره سمه یې د قاموسونو په بڼه خوندي کړي او هغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییو قاموس، دګړنو(محاورو) قاموس او داسې نور. په دې توګه چې دژبې خپله آره او سوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوا به مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړي او سي اوله بلی خوا به مودو یې پانګی دپراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي.(۱۴) دا ټولې هغه خبري دي چې د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیا په دغوزرینو اصولو باندې عمل سوی دئ ؟آیا دلهجوي قاموسو ، چې پوهاند زیارصاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چې خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چې دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې او علاقې له مخې ثبت سوي وي. خو آیا دغه ثبت سوي مواد کافي دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره پښتو او یوه پښتو یو ازې او یو ازې لغت جوړوني ته جوغښدلې ده. نورو د روبرخوته یې شاورګرزولې ده. دتېرو دېرشو کلونو په موده کې څوک درې مغزني مقالې رانښوولای نه سي چي په دغو ځانګو (پلټنه، ټاکنه، پورونه) کې دې لیکل سوي وي خو پر لغت جوړونه باندې که ټولې مقالې راغونډې سي، کتابونه به ځنې جوړ سي. ارواښاد دوست شینواري په ډېرو خواریوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ویلای سم چي د دغې پنډې زېرمې په سلو کې پنځه لا هم درواجولو له پاره انتخاب سوي نه دي. د کره ژبې د ځلورو برخو ترمنځ موازنه که دلغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي، لکه ورانه سوې چي ده، نو د چا په ذهن کې هرومرود اپوښتني ورګرزي چي:

آیا له لهجو څخه اخیستنه یوازې د کاغذ پرمخ یوه بې ارزښته یادونه ده چي د خلکو د خولو د بندولو له پاره لیکلې سوې ده؟ آیا کره پښتو د یوې لهجې سیادت دئ؟ نوري په رسمیت نه پېژني؟

دوکتور زیار صاحب وایي: "نوې جوړونه بایدیوازې په علمی، تخنیکی، مدنی، اداری او داسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وي چي زموږ فکري او کلتوری زیږنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګویستیک)، ټولنپوهنه (سوسیولوجی) پوهنتون (یونیورستی)، ځارندوی (سکوټ او پولیس) توغندی دراکټ او وړکتون د کود کستان لپاره. مګر که سوکړک یا سوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو، یوه بی ځایه ټاکنه به وي." (۱۵) مګر په همدغه کتاب کې بیا په عمل کې د خپلې سپارښتنې پرخلاف شاعر، کتاب، قلم، پنسل، بلبل، تاریخ، او نورو په سوو غیرتخنیکي او غیرساینسي لغاتونه جوړ کړي دي!؟

پوهاند زیار صاحب ورپسې داسې وایي: "باید هره جوړونه په یوه سرنه وي، بلکی دیوې داسې ډلی له خوا وي چي دوه غړي یې د ځانګې والاوي او یو دوه یې ژبپوهان. په دې مانا چی که د مثال په توګه د ټولنپوهنې نومونه وي، په کار دي د ټولنپوهانو او ژبپوهانو په ګډه مرسته جوړه شي. البته که پخپله د ژبپوهنی نومونه وي بیا د جوړونکې ډلی غړي یوازې ژبپوهان کیدون لري. له بله پلوه دا چي په پښتو کی لا ترا وسه د هري علمی ځانګی او ژبپوهنی ځانګه وال دومره ډېرنه دي، نو د جوړوونکې ډلې د غړولړنی شمېر دوه تنه د منلو وړ دي، یو مربوط ځانګه وال او بل ژبپوهاند. اولادا هم پیښیږی چی په ډېرا ختصاصی ډول په یوه ځانګه کی یوتن هم نه وي، په هغه ترځ کی بیا د بلې ژبی له پوهانو مرسته غوښتل په کار دي." (۱۲) بل ځای وایي: "خپللاسې یا مصنوعی ویی (نیولوګیزم) هغه دی چي په بیلښتي یا ترښتي ډول د یوې علمی ټولنې له خوا د تیارو بیلګو له مخی جوړشوی وی...." (۱۷) او س نوراسئ خدای ته مخ کړئ او بنده ته شا، چي آیا دغه سپارښتنه په عمل کي نیم په سلو کي پلې سوې ده؟ د ټولو پښتنو پوهانو، استادانو له چیغو او مخالفتو سره بیا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټول کاروان په فردي اراده او تصمیم باندي روان دئ. نه د چا پر چیغو غوږنیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کېږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کېږي چي ستاسي لایسنس د پلاني هیوادد دئ ، د منلو وړ نه دئ(۱۸)

حقیقت دا دئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده. زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم. ډاکټر عبدالرازق پالوال څه کم د برش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لا دومره عامه سوې نه وه ، دهغې د منفي اغېزو په باب داسي خبرداری ورکړی و: "... که دغه دلغت جوړوني او پښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي - پرژبه باندي دوې منفي اغېزې ښندي: یوه منفي اغېزه یې داده چي ژبه دملنډو او تمسخروړ ګرځوي چي دغه هم دلیکوال او هم دژبي وحیثیت ته صدمه رسوي. نو پرځای ددې چي دژبي قدر موکړی وي - سپکه کړې به مووي. دوهمه منفي نتیجه یې دژبي پره دیوالی دی. دزړو یا مړو کلماتو پښتوکونه او دنوو لغاتو جوړونه یو راز ساري او حیاتي مبتلا یې ده چي اومه ځو انان لکه متعلمین او محصلین یې په مقابل کښي معافیت نه لري. که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیدا کړي ، دوه درې نسله وروسته به موږ په کابل کي یوه بېله لهجه ولرو چي هغه به نو کابلۍ پښتو بلله کیږي." (۱۹) ار وابناد سرمحقق محمدصدیق روهي (۱۳۱۳ـ۱۳۵۷ش) هغه وخت چي د پښتو ټولني درئیس په توګه یې کارکاوه ، د نوو جوړسوو لغاتو په باب دیوې پوښتني په جواب کي ویلي دي: " یوزیات شمېر خلک فکرکوي چي دانوی لغتونه د پښتو ټولني له خوا جوړشوی وی... ځیني پرمونږ انتقاد کوي او وایي چي مونږ د رادیو په خبرونو نه پوهېږو ، تاسي ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کي له مسئولو مراجعو څخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه او اصطلاحات خپروي باید د پښتو ټولني سلا او مشوره وغواړي... زما شخصي نظردادی چي په افراطي بڼه د پښتو سوچه کول به ژبه له ویونکو څخه تجرید کړي. افراطي تصفیه نه ضروري بریښي او نه ممکنه." (۲۰)
ار وابناد علامه رشاد (۱۳۰۰ـ۱۳۸۳ش) ترخپل وفات څلور کاله وړاندي د ګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ۲۴ مخ) د خبریال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "... مجرده ژبه په دنیا کي نه سته او مشترکات دژبي حتمي او لازمي دي مخصوصاً دیوې کورنۍ ژبي په خپلو منځو کي خوراډېر مشترکات لري او موږ د داسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږ یې بایدومنو.... دلیکني او دلیکلو ژبه باید دقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصو خو کسو لیکونکو نه ده." علامه مرحوم دیوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: " البته دا خبره منم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نویو لغاتو د رانوتلو مخه باید و نیول سي ، د هغوی له پاره په اول کي باید تدبیرونیول سي. مثلا زه به ډېر خوشاله وای چي د سیلو کلمه موږ ته نه وای راغلې او په هغه وخت کي د ډوډۍ
پخولو یادنا نپزۍ موسسه نوم پرایښودل سوی وای ... مکروریان کلمه که موږ ته نه وای راغلې ...
او د غسي یوه کلمه ورته استعمال سوې وای دا به ډېره ښه وای. نو و نویو لغاتو د رانوتلو د مخنیوي له پاره دا کار رسم دئ. اما د زړو مروجو لغاتو او د قوم په ژبه معمول لغاتو لپاره د نویو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه لیري کوي ... په وضع کي دي ډېر تلوار نه کېږي اول باید ټولي لهجې ثبت سي او وکتل سي چي په لهجو کي د د غه مطلب لپاره څه سته او که نه سته ، که نه وي نو بیا دي وروسته وضع و سي ... تلوار په وضع کي پخپله د تامل وړ خبره ده.

د ښاغلي نجیب منلی لا ، چي له خپل ګرد و د پرته یې له نورو سره جوړه نه ده ، هم له نیو لوګیزم سره ورانه ده. دی لیکي: ... د پښتو په هکله هم داوېره شته چې د کره کوونکو لورېینې به ورته د مخالفانو له ناروا او ونه ډېر تاوان ورواړوي .... دی ورپسې زیاتوي: له بلې خوا زه ، چې نژدې ټول عمر مې د کتاب سره تېر کړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړې او ځان د پښتو د تاریخ او ادب له پېژندنې هم بې برخې نه ګڼم ، که د ګوربت مجلې یوه ګڼه راواخلم او د استاد صمیم مرکه یا د استاد زیار لیکنه لولم نو په نیمایي یې هم نه پوهېږم او حیران شم چې دا خبرې د چا لپاره دي ؟ ښاغلی نجیب منلی د نوو لغاتو جوړول د ژبې پرمختګ بولي خو زیاتوي چي : ... په وچ زورد هغو پورشویو ټکو پښتو کول چي ژبې د پېړیو او لسیزو په اوږدو کې خپل کړې دي د ژبې لپاره به ګټوري وي یا به نه وي خو د ژبې د و یونکو سره ظلم دی.
د فرمان په زور نه چاته کور ، ډوډۍ ، کالي رسېږي ؛ نه څوک جنتي کېږي او نه ژبه کره کېږي ، هر تحریک چې د فرمان او وچ زور له لارې د تاریخ یون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي ، افغان ولس ته خو تاریخ دا هم ورزده کړه چې دا ډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زور د پښتو کره کول ما ته د پښتني فرهنګ جرړې ایستل ښکاري ... نو د یو عادي پښتو ویونکي په حیث هغو د رنو مشرانو ته چې د نیو لوجېز مونو په لارکې بې شانه ستونزې ګالي په ډېره عاجزۍ سوال کوم چې خپله انرژي او زموږ د زده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونو نه لګوي تشریحي او ایتمولوژیکي قاموسونه دې را ته جوړ کړي چې د خپل ولس د خبرو ژبه په ښه شان زده کړو.
دی ، ځوانان لیکوال او فرهنګپال د کره پښتو د محتسبانو په مقابل کې مقاومت ته رابولي او وایي چې خپله پوهه او قلم د پښتنو خدمت ته وقف کړې په کره پښتو لیکل زموږ هیڅ درد نه رادواکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود پښتنو په ژبه چې څومره د پښتنو لپاره لیکنې د بربرۍ هغومره به پرې پښتو کره کېږي." (۲۱)
او س له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې او افراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چې
پخپله یو هاند زیار صاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ او وایې چې زه یوازې د خپلو جوړو سوو
لغاتو مسئولیت اخلم ، نورپه ما اړه نه لري (۲۲)تردې پخوا یې ویلي وه چې "له بده مرغه وروسته په
دې برخه کې د ځینو خلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږ ژبنۍ ټولنې دا لړۍ
ګردسره پرېږدي ..." (۲۳) خو زه وایم ددې بې مسئولیتۍ مسئولیت به د هغه چا پر غاړه وي ، چې له
مکررو خبردار یو او سپارښتونو سره سره یې د لغات جوړولو د کارخانو د تاسیس لار خلاصه کړه.
دا پدل چې هر چا مات کړی دئ ، له پښتو سره یې په رشتیا جفا کړې ده او د یو ښتنې مستحق دئ (۲۴)
. پښتو ژبه زموږ د متخصصینو له لاسه ریشخندي کیږي. د عوامو ژبه که د ماهرانو په لاس ورانه نه
سي ، پخپل تدریجي پرمختګ سره خو راسم تکاملي سیر تعقیبوي. زه د یو هاند زیار صاحب دا خبره
منم چې د معیار په ټاکلو او سمبالولو کي د یو هانو رول ډېر ستر دئ. خبره د پوهانو پر رول نه ده ،
خبره د پوهانو پر بې وخته لاسوهنه ده. خبره پر هغه ټاکلې او مشخصه زمینه باندي ده چې د معیار په
منځ ته راتګ کي حتمي او لازمي ګڼله کیږي. پوهاند زیار صاحب دا روانباد پوهاند دوکتور الهام
هغه خبره یادوي چې دوی ته یې د پښتو ژبې د کره لیکنې د تاریخي زمینې (سرمایه داري نظام) په
برخه کي کړې وه ، خو خپل هغه دلایل نه راوړي ، چې ولي یې نو د الهام مرحوم پردغه اصولي مشوره
باندي غوږ نه ونیولی. پر مشخصي تاریخي زمیني سربېره ، د ژبې د معیار منځ ته راتګ د هغې
د ویونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، د لیک لوست (سواد) تعمیم غواړي ، د تعلیم عام رواج
غواړي او په خلکو کي د مدنیت او مدني ژوند غزېده غواړي. یو قوم چې په نس موړنه وي ، په تن
پټ نه وي ، مکتب او تعلیم ورته مهیا نه وي ، صحت و نه لري ، څلور لسیزې یې په جنګ کي تیري
کړې وي او اوس لا هم په جګړه کي ولاړ وي ، هیوادته یې د فنا او بقا سوال مطرح وي خو څوک ورته
د ژبې د معیار جوړولو او بس لا هم چو کوي او هغه هم د(س) او (ش) په تعریف. دا کار نه څوک پر علم
برابرولای سي او نه یې د عملي کېدو چانس سته .
نو څه باید وسي ؟ لاس ترزنه خپلې ژبې ته باید کښېنو ؟ ددې پوښتنې جواب د همدې کتابګوټي په
پای کي درکوم.

۱) (د پښتو ځیني نیولوګیزمونه کټ مټ همدغه شان وي
۲) (وګ : نیولوګیزم ـ ویکیپیډیا دایره المعارف ـ دانترنیټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړ په دوران کي هغه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نمونې وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:
نشي دخانانـــــــــــــو ملنګو سره کلي
چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان
ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳۲۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:
"... دغورو ړ خبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالو څخه له خپل تفکر سره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنو يې محکوموي . اوکله چي بيادېوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادومومي چي له نني تفکر سره په تصادفي توګه سم راغلي وي. نوبيادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعرارواپه لاهم په خبره نه وي . مثلا په يوه بيت يې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه نني متفکر جوړ کړی دی ...."
۴) (وګ : د پښتو ژبي دودې اړتياا ولاري چارې – ۸۱ مخ
۵) (ښکلامجله – ځلورم کال ، دريمه ګڼه – مرکه – ۵۰ مخ
۶) (دکابل چاپ خيرالبيان – لغتنامه – الف ، ب مخونه .
۷) (داشعر ښاغلي رفيع په ژبپالنه ـ ۴۴مخ اوپوهاندزيارصاحب په ...... کي اخيستی دئ .
۸) (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی ليکي: داچي ځيني کسان وايي چي اميرشيرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سيدجمال الدين ورته تهيه کړي وو حقيقت نه لري. حقيقت دادی چي اميرشيرعلي خان سيدجمال الدين د۱۹۲۸ کال د نومبر پر۱۲مه ياني پخواتردې چي پراصلاحاتو يې پيل کړی وي ، دکندهارچمن له لارې هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتيااولارې چارې ـ دپوهانددوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـ ۳۵ مخ .
۹) (هماغه مقاله – ۳۷ مخ)
۱۰) (وګ : ميرزاعبدالودودهوتک ـ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعريضې متن
۱۱) (ويي پوهنه – تر ۱۵مخ وروسته
۱۲) (زړه پانګه داروانښاد سرمحقق دوست شينواري(۱۳۱۴ ـ ۱۳۷۲هـ ق) ليکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړني داستادمحمدآصف صميم تاليف دئ .
۱۳) (ويي پوهنه – ۲۳مخ
۱۴) (ويي پوهنه – ۱۸،۱۹مخونه .
۱۵) (ويي پوهنه – ۲۴ ، ۲۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶) ويي پوهنه ـ ۲۵ مخ
۱۷) ويي پوهنه ـ ۹ مخ . پرکلماتوتاکیدزمادئ ـ م . هـ
۱۸)پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) يي بولي . وګ : دپښتوژبي دودي اړتیااولارې چارې ـ ۸۷ مخ
۱۹) (پښتوچاپي آثار ـ ۲۲۹ ، ۲۷۰ مخونه ـ ۱۹۷۸ ع . دغه مقاله په نوموړې مجموعه کي يوازنۍ مقاله ده چي صحافت يې ورګډوډ سوی دئ . خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .
۲۰) وګ : دپښتوتولنی تاریخچه ۵۱ ـ ۵۲ مخونه ـ ۱۳۵۲ ش
۲۱) ګوربت مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱۲مخ
۲۲) ښکلا مجله ـ ثلورم کال ـ دریيمه ګڼه ـ ۵۱مخ
۲۳) ويي پوهنه ـ ۲۴ مخ
۲۴) (په دې برخه کي د کتاب په پای کي دضمیمې برخه ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنوو جوړوسوو لغتونو دتلفظ ستونزه

لکه دلیکدو دپه برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتو الفبې د پښتو ژبي دټولو ږغونو دتمثیلولو ترعهدې نسي وتلای. درادیو ویندویان نوي لغتونه دهمدې نیمګړي الفبې له لاري لولي اوپخپل اټکل يې تلفظ کوي. دااټکلي تلفظ هرومرودلغات دجوړوونکي د تلفظ نمایندګي نه سي کولای اوپه دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته. دویندویانو غلطي دژبي عامووېونکوته لارپیدا کوي اوپسي عامېږي. زه دخپلي مشاهدې له مخي وایم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده اوپتېخ کړی دئ. دلغات جوړوونکي نه په دې جریان خبرېږي اونه يې دتعقیبولو امکانات لري. که چیري خبرهم سي ، بیا دومره ری هم نه پکښې وهي. که دنوولغاتو له پاره یوې صلاحیت لرونکي موسسې وجود درلودای ، نوبه يې لومړی ویندویانو ته سم تلفظ وروښوولای اوبیابه يې دمیډیا نشرات هم ورپسې تعقیبولای(١.)

١) وګ: دضمیمې دوهمه مقاله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي دسوچه توب(Purism) دوه اړخه

)هم د رڅخه مرم، هم د رپسي مرم(
سوچه ژبه هغه ژبه ده چي د نورو ژبو اغېزې ورباندي سوي نه وي ، دخيل کلمات ونه لري او د چا خبره له خپله ځانه پوره وي. هيڅ ژبه د خلقت له مخي بشپړه نه وي. پر ژبو باندي اغېزې هر و مرو پېښېدونکي دي او پيښي سوي دي. دا اغېزې له ګاونډيو ژبو ، قومونو ، اولسونو او مدنيتونو سره د تولنيزي او اقتصادي راکړي ورکړي او راشه درشي له لاري يا پر اولسونو باندي د نورو اولسونو له خوا د پوځي عملياتو او فتوحاتو له لاري کيږي او سوي دي. مغلوب اولسونه د غالبو فاتحانو ژبنۍ اغېزې پر ځان مني او منلي يې دي. په نړۍ کي د هغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري. داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسارپاته سوی وي او په اصطلاح بدوي قوم وي.
ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هر راز بدلون سره مخالفت يا د ځينو هغو بدلونونو او اغېزو له منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي. پيوريزم ځان ته بېلا بېل ډولونه لري. ريفورميست پيوريزم د ژبي له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي. د دغه راز پيوريزم ښه مثال هغه ژبنۍ ريفورم دئ چي د ترکيې د انقلابي مشر او د معاصري ترکيې د موسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ او له دې ژبي څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي د عثماني تورکانو په وخت کي يې ژبه اخيستې وه. د پيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي د بهرنيو لغاتو کمول يا يو مخ ليري کول غواړي .
دغه راز پيوريزم په نړۍ کي عام دئ. د نونسمي او شلمي پېړۍ انګرېزي ليکوالو د انګرېزۍ ژبي د دغه راز سوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې. په فرانسوي ، جرمني او يوناني ژبو کي هم د دغه راز ميلان نخښي پياوړي وې خو جرمني ژبه ونه توانېدله چي د انګرېزي ژبي د لغاتو د سيلاو مخه ونيسي. انقلابي پيوريزم د ليکنۍ ژبي د انکشاف په لومړي سرکي را څرګند ېږي. د ژبو د معياري کولو پر مهال باندي د غه راز پيوريزم ډېر زور (momentum) اخلي خو وروسته بيا له خپله زوره لوېږي (۱)

۱) (ويکيپيډيا انسايکلوپيډيا ـ د انټرنيټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د سوچه توب پرپېچومو

کله چې په اروپا کې د نوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم د ژبې پر اهمیت باندې د تېنګار خوځنده
څپې په باډاسکووې ، او د ژبې سوچه کول د هغه وخت د نیشنلیستانو په منځ کې یوه ګرمه ورځنۍ
موضوع وه ، د هغه وخت پر افغانستان باندې د امیر دوست محمد خان د زامنو او لمسیانو تر منځ د
قدرت پر ګدۍ باندې د جنګ او جګړو سوران نازل و. نه د چا ژبې ته پام و او نه هم ژبنیو پر مختیا وو ته
. د جنګو او پاچاګښتیو په وخت کې کلتوري او علمي مسایلو ته د چا پام نه وراوړي. علمي
او فرهنګي هڅې آرامه فضا او د چا خبرهٌ د خاطر اطمنانٌ غواړي. د غه راز نسبتاً مساعده فضا
د امیر حبیب الله خان (سراج الملت والدین) د پاچهۍ په وخت کې منځ ته راغله. د غه وخت په ټول
افغانستان کې بشپړ امنیت ټینګ و او په دې سیمه کې د آرامۍ او ثبات پر سر نړیوال توافق هم
موجود و. د امیر حبیب الله خان په وخت کې هغه منوري کورنۍ چې د ده د پلار د مطلقه پاچهۍ
پر مهال له افغانستانه ایستل

سوي وې، بیرته هیواد ته را ستنې سوې. په د غو کورنیو کې د سردارانو د کندهاري ورونو د روحاني
او متصوف شخصیت او ملي شاعر سردار رحمدل خان د دانشمندزوی سردار غلام محمد خان
طرزي کورنۍ او د غه راز د غازي محمد ایوب خان د ملي او انګلیسي ضد خوځښت د وفادار پلوي
جمړیاني بادار کندهاري وراره غلام محی الدین افغان او نوري کورنۍ او افراد هم شامل و. د دې
خلکو پر اذهانو باندې له افغانستان څخه د تبعید په وخت کې د اروپایي هیوادو سیاسي اوضاع
او د هغې قاري ملي خوځښتونو لړو ډېره اغیزه کړې وه. د سیاسي تبعید په د غه دوران کې ترکیه
او ایران د افغان سید جمال الدین د علمي او سیاسي هڅو له امله د منورینو او تجدد خوښوونکو د
نیشنلیستي مبارزو مرکز و. د غو مبارزو ته د اروپایي نیشنلیستانو افکار او نظریات رسېدلي وه.
په د غو هیوادو کې د تبعید سوو کورنیو زلمیانو د تنور او وطنپالني روحیه واخیستله او په دې ترځ
کې یې د خپل ملت د ژبو حالت ته زیاته پاملرنه واوښتله. د اروپایي نیشنلیستانو په پیروی یې
د سوچه ژبې، سوچه نژاد ،سوچه ملت ملي او سیاسي مفاهیم د تبعید د وخت د ارمغان په توګه خپل
هیواد ته راوړل. (۱) د تبعید یانو د دې کاروان قافله سالار ځوان محمود طرزي و . محمود طرزي
هیواد ته له راستنېدو سره سم له شاهي کورنۍ سره د خپلو خانداني اړیکو او خپښیو په مرسته
امیر حبیب الله خان ، چې پخپله هم په افغاني پاچهانو کې تر ټولو زیات منور او تجدد خوښوونکی
پاچا و ، د نوي مدنیت له ښېګڼو څخه استفادې ته وهڅاوه او په هیواد کې یې د مطبوعاتو هغه
پوړندې چې د مولوي عبدالروف خان کاکړ په لاس بلې سوې وې ، له سره تازه کړې او په دې ډول یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراج الاخبار افغانیه فرهنګي مرکز جوړ او د حبیبیې مدرسې زده کوونکي او کارکوونکي یې پرزامات کړل .
د سراج الاخبار له مطالعې څخه ښوک په ځرګنده توګه د هغو هلوځلو اغېزې لیدلای سي چي په اروپا په تېره بیا ترکیه کې د نیشنلیستي غورځنګ پلویانو د ژبې د سوچه کولو او په تعقیب یې د ژبې د معیاري کولو له پاره په کارا اچولي وې. د سراج الاخبار مدیر او متفکر مغز محمود طرزی د غوڅو په باب معلومات او د هغو مطالعه په ترکیه کې د اوسېدني پروخت او په تېره بیا د سید جمال الدین افغاني په محضر کې د دوه میاشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه.
د همد غو هڅوا اغېزه وه چي محمود طرزي د سوچه فارسي او سوچه افغاني نژاد په باب په سراج الاخبار کي نشرات پیل کړل. ده د سراج الاخبار په یوه ګڼه کې د امیر حبیب الله خان تر عکس لاندي یوا وږد پاراګراف لیکلی و او لوستونکو ته یې چلینج ورکړی و ، چي که چا د امیر حبیب الله ترنامه په هاخوا بل کوم عربي لغت وښود ، د سراج الاخبار یو کلکسیون به د انعام په توګه ورکول سي. په دې اعلان سره یې غوښتل وښیي چي فارسي ژبه ترکومي اندازې پوري له خپله ځانه پوره او سوچه ژبه ده .سوچه لیکنه د دغه عصر د لیکوال په محاسنو کي شمېرل کېده . د همدې تمایل اغېزه وه چي علامه عبد الحي حبیبي هم کله چي د طلوع افغان اخبار چلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتو اعلان خپور کړ او لوستونکو ته یې بلنه ورکړه چي که چا غیر پښتو لغت پکښې وموند ،د طلوع افغان کلکسیون به د انعام په توګه ورولېږي. د دې انعام پر سر د مولانا محمد شریف حبیبي او د طلوع افغان د چلوونکي ترمنځ یوه مناقشه هم منځ ته راغله.مولانا د یوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي د اعلان په متن کي موجود وا وځان یې د انعام مستحق باله خو د اخبار چلوونکي بیا مفغنات په پښتو کلماتو کي شمېرل (۲.)
په پښتو کي د عربي ژبي دلغاتو افراطي استعمال او د چا خبره ملایي پښتو هم پخپل وار سره د پښتو د سوچه کولو زمینه برابره کړې وه . د عربي ژبي دلغاتو افراطي کارول د هغه وخت په ملایي ذهنیت کي د فضیلت او علمیت نخښه وه او دغه ذهنیت زموږ په منورینو کي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په یوه دیني او ملایي ماحول کي د روزني له لاري د قلم او سیاست میدان ته راوتلي وه. دوی په مدرسه کي ښوونه او روزنه بشپړه کړې وه . او کله چي یې د اروپایي انکشافاتو په باب لږ څه پوهنه وموندله ، نو یې سمدلاسه په ژبه کي د عربیت پرضد پاڅون وکړ. خو دې پاڅون ښه نتیجه ځکه ورنه کړه چي عربیت زموږ پښتنو ذهنونه د دیني عقایدو له لاري تسخیر کړي وه . د هغوی له ذهنو څخه د عربي ژبي ایستل د دین د ژبي د ایستلو په معنا تعبیریدله.
د سوچتابه هڅي پرُ مرکه د پښتوُ هم اغېزه وکړه اوُ یوازینی پښتوُ د همدغي اغېزې په نتیجه کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپره سوه .(۳)
خو دیوازینۍ پښتولاربښووني په سرسره د" مرکه دپښتو" د مشرمولوي عبدالواسع کاکړله خواهم عملي نه سوې. ده چي په ۱۳۰۵ش کال دجدي پر ۱۲ د(تعاونوا علی البر والتقوی) په نامه اوږده منظومه ویلې ده (۴) په هغه کي د سوچه توب نخښي کوربې نسته اودلاسه لا دعربیت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــوه لیونی یم
زیان وګټه راته یوســـــــوه بهولی یم
تعاون له قبیلې له قـــــــومه ورک سو
لــــــــويي ږیري مګرکارمود هلک سو
....
زماتعطیل، غفلت،نخوت که څه یوآن دئ
دعــــــالم عالم، مادي معنوي زیان دئ

زه ددې نظم له ژبي سره هیڅ مشکل نه لرم اولوستونکي یې هم زمایقین دئ ، چي نه یې لري ، خوددې دروبیتوله راوړلومي مراددادئ چي دیوازنۍ پښتوهڅه چي پر(مرکه دپښتو) باندي تپل سوې وه ، یو تفنني اولکه دمخه چي مې یادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنیت و.
د(مرکه دپښتو) بل کتاب" پښتوپښویه"و اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له یوه مخه عربي یاپارسي دي لکه" تاکید و مبالغه ، تفعیل ومبالغه ، فتحۂ مجهولۂ خالص ، صیغۂ مذکر ، صیغۂ مونث اونور"
داچي وایي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده. ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هیڅ ګاونډي قوم اوهیڅ رازمدنیت سره په تماس کي راغلي نه دي. تاریخي حقایق ددې خبري پرخلاف دي. پښتانه پرداسي یوه سیمه پراته دي چي دمدنیتو، دفاتحانودلښکرو، دجهانکشایانو دتلو راتلو لار وه. ددوی ژبه له دغواثراتو څخه هیڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي. داچي موږوایو پښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقیقت کي مو پرتاریخي پېښو اوحقایقوباندي پرده اچولې ده. داڅرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړیو په اوږدو کي دمغولو اوپارسیانوله خوالاس پرلاس سوی وي اوپښتانه اوپارسیان دي څنګ پرڅنګ کلی او کور سوی وي خویودبل پرژبو دې اغېزنه وي ښندلی. داڅرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاریخي ګندهاراژبنۍ اغېزې نه وي پاته سوي. پردغه پراخه اورشودي دپښتنو په څنګ کي شاړي ، پشه یان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتیر(کاتیان) پراچیان ،ګوجراونور څنګ پرڅنګ له پېړیو راهیسي اوسي (۵)خوژبې دي یودبل

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تاثیره په امان پاته وي. دا خرنګه امکان لري چي وردګ او هزاره دي یو دبل په چم او ګاونډ کي او سېدلي وي او ژبو دي یې یو پربل اثرنه وي کړی. دا څرنګه امکان لري چي په لوګر کي دي دپښتنو ، تاجکو ، برکیو پوله او پټۍ ګډه وي خوژبي دي یې یو دبل له تاثیره خوندي او سوچه پاته وي. دا څرنګه امکان لري چي د پېښور او کوټې پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردوژبو او پنجابیو او بلوڅو سره شریک وي خوژبي دي سوچه پاته وي. ژبه لکه ژوندی اورګانیزم له خپل ماحول څخه هرومرو متاثره کیږي. دا که دچا خوښه وي او که نه ، که دچا بنه راځي ، که بد. دا دطبیعت قانون دئ زما او ستا ذهنیت ته نه ګوري او خپل کار کوي. لکه د پردیو ژبو د افراطي بهیرپه مقابل کي چي د خپلي ژبي مدافعه یو ضروري کاردئ ، دغه راز دژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي ،بې ګټې او کله کله مضرعمل دئ .

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانو کي د پښتو د سوچه تابه اشتها زموږد ځینو شاعرانو رنګین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي او لاس وپښې یې ورمات کړي دي (۲) دا کار له بده مرغه اوس هم روان دئ. اوس د پخوانیو شاعرانو لهجه د معیاریت په فتوا بدلیږي. (په) یې په (پر) وراړوي او (پر) یې په (په) . د کلماتو د پای یاګاني یې پخپله سلیقه وراچوي (۲) . دا کاربه څو پېړۍ وروسته د پښتو ژبي دلهجوي څېړونکي غبرګ غاښونه وروباسي او په قضاوت کي به یې د کعبې پرځای ترکستان ته ورسوي. ځکه دی به فکرکوي چي د نوموړي شاعرپه وخت کي (په) او(پر) استعمال په دغه شان و ، لکه په چاپي دېوان کي چي راغلی دئ. خبربه نه وي چي دا استعمال د معیاریت په اشتها پرتپل سوی دئ د شاعراروالا په دغه راز استعمال خبره نه وه. دغه شان لوبي ترموږ یو نسل وړاندي د عبدالقادرخان خټک او نورو پخوانیو شاعرانو په دېوانو باندي د خطاطانو له خوا سوي دي .

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي د پښتو د سوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍ څخه رانښلوي او ترنن ورځي یې رارسوي ، په پای کي د دغو هڅو اهمیت پخپله له ډاګه وهي او داسي لیکي: "...

موږولیدل چي ددی کار(د پښتو د سوچتابه ــ م.هـ)لپاره کله ،کله د تفنن لپاره لاس غزول شوی او یا هم د ځینی نورو هیوادونو په اغېزکي دا کارشوی دی خو له ټولو سره ـ سره یې نتیجه نه ده ورکړي او دا هڅه ناکامه شوې ده .

ددی ناکامۍ یولوی علت دا دی چي نړۍ ورځ په ورځ وړیږي ، انساني راشی درشی او راکړې ورکړې زیاتیږي، د ساینس له برکته تلني راتلني ګړندی کیږی او په اجتماعی ، اقتصادی او نورو چاروکې هیوادونه یو بل ته اړکیږي او ددی راشودرشو ،راکړو ورکړو ، تلنوراتلنو او اړتیاؤ په ترڅ کی کلتوري او ژبنی راکړې ورکړې هم دودیږی او د تجرید او یوازیتوب ژوند له منځه ځی..."

ښاغلی رفیع وروسته ارواښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي ، چي وېلي یې وه "که

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو تکاملی سير ته وګورو په نړۍ کی خالصی ژبه نشته او که وی هغه به د ځينی بدوی ټولنو ژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی او ثقافتی اړيکی نه لری." (۷). رفيع صاحب پرخپله څېړنه باندي داسي نتيجه بناکوي: "په دې اساس د ژبې د سوچتابه له پاره هڅه له يوې خوا ژبه او ولس يې تجريد کوی له بله خوا د ژبی د خارجی زده کوونکو له پاره ستونزی را منځ ته کوی او له بله پلوه په خپله د ژبی د ويونکو له پاره د افهام او تفهيم لاره اغزنه کوی نو ځکه بايد دی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړو او په زور خپله ژبه تجريد او کړاو منه نه کړو...." (۸) دا نتيجه په رشتيا سره يوه واقعي او له علمي اصولو سره برابره نتيجه اخيستنه ده. د ژبي سوچه کول د کره پښتو ليکني نني لارويان هم په خوله غندي خو په عمل پر هماغه لار روان دي ، چي دوی يې تر بل هرچا ډېر عملي توب له پاره ډېر څه ويلي دي.

لکه د دې بحث په سر کي چي تاسي ولوستل د ژبي سوچه توب له يوې خوا د نورو قوي ژبو د واردا تو په وړاندي يو عکس العمل دئ چي تر يوې اندازې يې د توجيه کولو له پاره د ميړې لارموندله کېږي. خو له بل پلوه يوه داسي ناکامه هڅه ده چي د ممکناتو په ساحه کي ورته د نوک ايښوولو ځای لا هم نسته. نو د دغسي يوې غيرعملي پروژې له پاره نو کان ايستل چاته د کندهار د پښتنو هغه متل ور په ياد وي ، چي وايي:

عبث دارو مردک دي ، چي په ولي ده ختي (۹ .)

(۱) (اروانښاد کاند يد اکاډميسن محمد صديق روهي خوحتی د ظاهرشاه د پاچهۍ په سر کي پر پښتو ادبياتو باندي د اروپايي افراطي ايډيالوژيو ، الماني نيشنليزم (فاشيزم) او شوروي کمونيزم ، سيوري ته اشاره کوي او ليکي چي دې ايډيالوژيو" په ټولو هيوادو کي د افراطي يا معتدل نيشنليزم درا منځ ته کېدو امکانات برابر کړل. په افغانستان کي يو معتدل نيشنليزم مينځ ته راغی، چي عمده مضمون يې ملت پالنه ، د تاريخي مواريثو او عنعنو درناوی، حماسي ادب ، پر ځان ويسا او ملی غرور و."

(وګ: د پښتو ادبياتو تاريخ ـ معاصره دوره ـ ۸۵ مخ)

(۲) (طلوع افغان ۱۲ کال ۷۷۸ ګڼه. دا دوه اعلانونه ما پخپله په سرسره کتلي وه خو اوس مي د سراج الاخبار کلکسيون ته لاس کورټ نه رسيږي او د طلوع افغان حواله مي د ښاغلي رفيع د ژبپالنه نومي کتاب ـ ۳۲ مخ څخه واخيستله .

(۳) (يوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ ش کال کي د (مرکه د پښتو) له خوا د پوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سر کي يې خادم العلماء مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالواسع قندهاري سریزه کښلې ده. (وګ: ژبپالنه ـ ۲۵مخ (
۴) (وګ: دافغان یاد ـ دعلامه حبیبي مقاله ـ ۹مخ
۵) (پالوال ـ معیاري ژبه ـ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه
۲) (ژبپالنه ـ ۴۳مخ .
ما(هوتک) چي کله دلوی احمد شاه بابادیوان له څوخطي اوچاپي نسخوڅخه ترتیباوه ، پردغه رازلاسوهنو اودلغاتوپرترجموباندي پېښ سوم اوزماپه نزدمي لاسوهلي ځایونه په نوي متن کي وانه خیستل. د هغولاسوهنو یوڅومثاله دادي :
دلفریبه ـ زړه فریبه
شکرلبه ـ خوږشونډې
پریرویه ـ پري مخه
دامنګیره ـ لمن ګیره
موی کمره ـ ملاوینبته
۲) (وګ: دلوی احمد شاه بابادیوان ـ د۱۳۷۸ش =۱۹۹۹ع کال چاپ
۷) (ژبپالنه ـ ۳۲ مخ
۸) (هماغه کتاب ـ ۳۲ مخ. نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.
۹) (ده ختیی دکندهاربنارپه جنوب کي دیوه کلي نوم دئ. دامتل ځیني کسان په دې ډول هم وایي: ٌ
عبث دارومردک دي ، فتح خان یې ډزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوله کېدلې تصفیه په زړه منلې سوچه توب

د پیوریزم په باب تاسي په تیرو پاڼو کي ښه پوره تفصیلي بیان ولوست او د هغه د نه عملي توب او تاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نژدې اکثریت ټولو پوهانو ورسره خپل مخالفت ښکاره کړی دئ. خو په عمل کي د پیوریزم له کړني سره سره د پښتوژبي د سوچه تابه بازار ښه تود دئ. د دې مسئلې د ښه ښکاره تیا له پاره به زه یو څه شاته ولاړ شم او د ژبي له پاره د نوو وجوړونو پرسابقه یو وار بیا مرور وکړم.

علامه محمود طرزي چي د افغاني ژبو (فارسي او پښتو) د سوچه تابه له لومړیو پلویانو څخه و، په دې برخه کي لیکي: "... به فکر عاجزانهٔ خود ما، یګانه وظیفه انجمن عالی معارف باید اصلاح وترقی وتعلیم زبان وطنی وملتی افغانی باشد، از ارباب علم ودانش این زبان یک ګروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر باید کرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا باید کردو هر قدراصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء باید کرد". (۱) محمود طرزي د (فني او صنعتي کلماتو اونوو اختراعاتو) له پاره د مناسبو او متناسبو کلمو د پیدا کولو سپارښتنه کوي. په (پیدا کولو) کي د کلماتو پلټنه او جوړونه دواړه راتلای سي. خو دی د اکلمات مشخص کوي او د نوو لغاتو د پیدا کولو اړتیا یوازي په (فني، صنعتي او د اختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي.

علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (د پښتو د علمي اصطلاحاتو یا نوو لغاتو وضع) ترسرلیک لاندي د دغه کار اصول بیان کړي دي، په هغو کي یې "د پښتو سوچه لغاتو پلټنه او د لغاتو وضع" د جلا مادو په توګه ټاکلي دي. د نوو لغاتو وضع کول یې یوازي په تخنیکي، صنعتي او علمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک)، فوټوګراف (بشرلیک)، فونوګراف (ږغ لیک) او نور، چي ښې ډېري نمونې یې په ژبپالنه ۷۰، ۷۱ مخونو کي د طلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي. ګویا د علامه حبیبي سپارښتنه هم پر فني او تخنیکي نومونو باندي تکیه درلوده. لرو پښتنو هم خپلي جوړوني ساینسي ښانګي ته متوجه کړي دي.

ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي د ساینسي علومو د اصطلاحاتو له پاره د نومونو ټاکل لازم ګڼلي دي. دی لیکي: "د ساینس او تخنیک له پرمختګ سره د نړۍ په وړاندي تللو هیوادو کي هره ورځ نوی-نوی ساینسي زېږېدنی کیږي او په هره زېږېدنه د همهغه هیواد د ژبې یو نوم ایښودل کیږي او بیا د علم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیواد ته ودیږي او هلته میشتیږي. که وروسته پاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادو ژبې پته خوله پاتې شي اوپه دې نوې ناوې نوم کېنږدي نو ددې ناو یانو سلسله خواوږده ده
او کله چې ددې هیواد خلک سترګې غړوې ګوري به چې ددوی دژبې ټول انګړ به
د پر مختللیو هیوادو نوراغلیو ساینسي ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناو یو نیولی وی او اصلی ژبی
ته به یو ازې چوکاټ او چاردیوالی وړپاتې وي ....˝ (۲ (
دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چې ساینسي او تخنیکي˝ ناو یانو˝ ته باید
نو مونه کښېښوول سي.
او دپوهاند دوکتور زیار صاحب هغه نظر به بیارا وړم ، چې وړاندې مې هم رانقل کړی و . دی لیکي:
˝نوي جوړونه باید په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری او داسې نورو مفاهیمو پورې تړلې وی چې
زموږ فکري او کلتوری زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ،
پوهنتون (یونیورستی) ، څارندوی (سکوټ او پولیس) ، توغندي دراکټ او وړکتون دکودکستان
لپاره .مګرکه سوکړک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي.˝ (۳)بل
ځای وایي چې ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ.(۴(
خو په عمل کې چې ګوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دیوان ، شعر ، شاعر
او په سوونورو په ژبه کې دودسوي لغتو ته لګیادي ، نومونه جوړیږي. دپنسل له پاره یې
دپښتو مرکې (وچکښی ، وچکښ) بیرته ژوندی کړ. په ژبه کې رنځوراوناروغ سته او عام دئ خو
دوی (رنځمن) ورته راوایست، سرابښ (دحریص په معنا) په لهجوکې پروت دئ
خودوی(اسویلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کې تلاښ سته او عام دئ خودوی ورته (ډډون)
جوړکړ، په ژبه کې طبیعت دد خیل لغت په توګه دوولس پېړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون)
وموند ، په ژبه کې بلبل له زروکلوراهیسي سندري وایي خودوی ورته (ډانګ لکۍ) پیداکړ او څه
موده وروسته یې بیاهمدغه ډانګ لکۍ د (ډاینازاروس) له پاروټاکه (۵). نه پوهېږم چې دبلبل
اودغه ماقبل التاریخ حیوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کې ښکلی ، ښایسته سته خونه
پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کې نیاودعدل او انصاف په معنا رواج موندلی دئ
خودوی ورته (سماو) راوایست ، په ژبه کې خېټو ، خېټورسته خودوی ورته(شناز ګېډی)
تولید کړ، په ژبه کې پاسپورټ سته او عام دئ خودوی ورته (لارلیک) وزېږاوه ، په ژبه کې (کرښپل
) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښو خاپونه) وضع کړ (۲) ، (غوښی) په ژبه کې ژوندی لغت دئ
خودوی ورته (بنګن) راوایست (۷) ، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم واروړته (کتاب خونه)
جوړسوا وهغه هم دپاړسۍ ټکي په ټکي ترجمه (۸) ، (بدلون)پخوا جوړسوی و ،نو(ونجون) ته څه
اړتیاوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېځوکتیا) ته څه ضرورت و ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو ډېروبې خوندو او پښتو ترجمه سوو لغاتو ته خوزه بیخي حیران پاته یم ، چي دا دې ضرورت څه و . لکه (او سپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د (جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ړنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغتې) د (چابک) له پاره (۹) . دا دې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت سته ، نه پوهېږم چي هغه ته یې ولي چته اوښتي ده . موږ د ړغ د بلي او شرنګ سوتي له پېغوره لا خلاص سوي نه یو چي دا بل سرباری هم پرولوېدا او دا ار د معیار په نامه !

پوهاند دوکتور زیار صاحب وایي چي ٌ نړېوېزونه یا نړیوال وییونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډیو ، تلویزیون،تیلګراف یا تېلګرام ، تېلي فوتو ، تیلي ټایپ، تېلېفون ، اکسرې یا لایزر(وړانګې) کمپیوټر ، ډاکټر، اکسیجن ، هایدروجن ، نایتروجن ، الکترون ، نایترون، پوزیترون... یا ځانګړي جغرافیایي نومونه او یا په زرګونو کېمیاوي او درملي نومونه... د نړۍ په زیاترو علمي ژبو کې له یوه جولیز(شکلي) اډا پټېښن (راخپلوني) سره یو راز دودلري ، په نیولو جیزم کې راګډول بیا هم د پیوریزم په مانا اخیستل کېږي....ٌ (۱۰) یعني نوي لغاتونه ورته مه جوړوئ. خو تر دغه سپارښتني دوې کرښې وروسته بیا وایي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سبا ډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي یعني که موچم ورته جوړسو ، ژباړئ یې. دا چي ترا وسه دغو نړیوالو نومونو ته نوي کلمات جوړ سوي نه دي ، د چا خبره په چم یې نه پوهېږې چي څرنګه لاروړ ته ومومي. د مثال په توګه اکسیجن ته به څه راز نوم جوړ کړي ؟ پارسي ژبې وایيٌ ترک عادت موجب مرض استٌ په ژبه کي اوبتل سته او عام سوی دئ خوددوی زړه په سوړ سوی نه دئ او (اوبېډوب) یې هم ورته جوړ کړ ، په ژبه ، ادب او فولکلور کي زرګرسته خودوی ورته (زرپښ) وزېړاوه ، په ژبه کي ترینګلی د (عبوس ، پیشانی ترش) له پاره سته او قاموسو هم اخیستی دئ خودوی ورته (اریړه اوربوز) وزېړاوه . یوځای وایو چي بین المللي تخنیکي نومونه به پر خپل حال پرېږدو خو بیرته خپله خبره اخلو او تیلفون ته (غږون) ، تلویزیون ته (لروینون) او تیلګراف ته (لرلیکون) پېشنهادوو(۱۱).

د مروجو لغاتو دوژلو په کار کي هم سیالي ښه په زور روانه ده . د پېړیو پېړیو مروج لغات د معیار په فتوا له رواجه لوېږي. ما په یوه بله لیکنه کي د دغو لغاتو یوه ډېره کوچنوټې برخه دا سي بیان کړې ده: ٌ زما د مشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درو لسیزو کي (بډای) او (موړ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (یرغل) مو په (برید) له منځه یوور ، (ایلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) وواهه ، (وطن) مو په (هیواد)نبستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) مو په(بنستې) له بېخه وکیښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) مو په (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) مو په (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) مو په (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته (بوخت) او (مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ ، (کړنه) مو په (غندنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مو د(پر) په فتوا مسخه کړ اولالګیا یو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهیرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)". دالیست که پسي راواخلم ، خبره بل کتاب ته رسیږي.زه پوښتنه کوم چي تصفیه او سوچه توب (purism)لکۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جریان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرایږدئ ،خوداکټ مټ او په مطلق ډول تصفیه ده. او تر ټولو بیاد خواشینۍ خبره داده چي که چاپه لیکنه کي دغه جریان تعقیب نه کړ ، لیکنه یې ناکره ، لهجوي ، سیمه ییزه او نورا و نوربلله کیږي .

زیارصاحب هم وایي چي هرڅوک باید لغات جوړنه کړي. ډاکټرپالوال هم دغه کارپه صلاحیت پوري تړي زماچیغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحیت والاو جوړوني اودبې صلاحیتوداسره بېلېږي نه. دنیولوګیزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحیت والاوه ، که بې صلاحیته ، خبره انارشیزم ته رسیږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په یوه مجله کي دیوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزیرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه یې هم پښتوکول (۱۲۱) دلیکني له خونداو شخوند څخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفیې اشتهالا تراوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمدا ذهنیت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره لیکنۍ پښتوپه نامه پالل کېږي. په دغه شان روحیه باندي یوې ژبي ته انکشاف ورکول دیوویشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زیاتي یوه په بله ننوتلي دي.

موږته زیاتره ویل کېږي چي دنړیوالوعلمي اوفني او سیاسي ټرمینالوجۍ سیلاب ته که لاس ترزنه کښېښو ، ژبه را څخه لاندي کوي. داحقیقت زه هم منم. خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبرید باید وټاکل سي.که دا کارونه سي ، نوچي بیاپردیارلس لیکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بیا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفیې په هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جریان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي. که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفین ځانساتي، لنډاندي، مرتجعین وبلل سي او حتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بیابه هم هغوی دګالیله په شان پر مځکه باندي د توبې ایستلوپروخت لاهم ووایي چي په دغه ژبه د افهام او تفهیم عملیه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای. داپښتوپسې عامېږي او خلک ځني خوا توري کیږي. ددې چاره په کارده اوهمدانن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په کار ده. د پېړيانانو دې ژبې په پښتنو کي درزونه وا چول ، ددې کار له پاره فکر کول په کار دي ، دا درزپرا خېږي او چاره يې په دې نه کېږي چي ووايو :

"کاروان به تيرېږي او سپي به غپېږي" (١۴) . د پښتو ژوند د پښتنانه له ژوند سره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونو سره. که خدای مه کړه پښتون مړسو ، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري. په نيولوګيزمونو باندي د پښتو ژوند نه راګرزي. ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چي په پښتو ژبه کي يو لغت لاهم پردی نسته مګر که پښتون همدا سي شپون او عسکروي او روزي يې د شپنيتوب او ځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دوا کړي ؟ ښاغلی پوهاند حسن کاکړ د خپلو تاريخي څېړنو په پای کي دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چي: "پښتو چي بيرته پاتی ده او علمی شوی نه ده د ژبی د ځنګه والی له امله نه ده ، بيرته پاتی توب يی د پښتنو له لاسه دی . ددوی بيرته پاتی توب د پښتو بيرته پاتی توب شوی دی" (١۵) نو پرپښتو او پښتنو بايد زړه وسوځل سي. د شهرت ، د نامه ، د عقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي . دغه اند ښښني دي، چي په ما يې دا کتابګوټی وکيښ .

اوس په ځينو ليکنو او مرکو کي د نيو لوګيز مونو پر٪ ۲۵ باندي ټينګار کيږي. زه تاسي ټولو درنو لوستونکو ته واک درکوم چي که مو هروخت دغه فيصدي په عمل کي تطبيق ومونده ، زما دا کتاب په هماغه ورځ په اورکي وسوځئ چي نوريې څوک ونه لولي. ځکه زما ارمان به ختلی وي او نوربه د پښتو ژبې له بابته د اند ښښنو ځای راته پاته نه وي .

د کره ليکنې پښتوله نني بهيرڅخه دا سي نخښې او نښانې ليدلي کېږي چي دا خوځښت په نهايت کي په يوې لهجې باندي د نورو دنفی کولو له پاره دئ. زه به ډېرخوښ سم چي که د پښتو يوه لهجه د ژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه يې هم وليکي او هم يې ووايي. دا که زما لهجه وي، که د بل ، که د ها بل، ما ته مهمه نه ده. مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي راغلی دئ ، عملي سي. نه دا وسنيو ژبنيو ماجرا جوييو له لاري.

١) (ژبپالنه ـ ۲۴، ۲۳ مخونه د مقالات محمود طرزی د۷۷۴ مخ او سراج الاخبار په حواله
۲) (ژبپالنه ـ ۷۵ مخ
۳) (ويي پوهنه ـ ۲۵، ۲۴ مخونه. نقل قول کټ مټ را نقل سو
۴) (پښتو ـ پښتانه ۳۱۲ مخ
۵) (زيار ـ د پښتو ژبې دودې اړتيا او لاري چارې ـ ۹۷ مخ
۶) (زيار ، پښتو پښتانه ۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) ويي پوهنه ۱۲۱مخ
۸) ويي پوهنه ۴مخ
۹) وګ: ويي پوهنه ۲۸۸ـ ۲۹۰ مخونه
۱۰) د پښتو ژبې دودې لارې او چارې ـ ۹۹مخ
۱۱) ويي پوهنه ـ ۲۰ مخ
۱۲) ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـ۴ګڼه ـ ۱۰مخ ۱۳۸۴ ش
۱۳) په کندهارکي د ديارلس ليکي اصطلاح د قرآن عظيم له پاره کاريږي. په نورو سيمو کي به هم رواج لري .
۱۴) وګ: استاد زيار د پښتني فرهنګ يوځلاند ستوری ـ ۱۵۵مخ ـ ۱۳۷۲ ش
۱۵) آئينۀ افغانستان مجله ـ ۱۰۴ مسلسله ګڼه ـ ۵۴مخ ـ ميزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کي چي د نړیوالو پرمختیاوو او ساینسي وتخنیکي انکشافاتو او اختراعاتو له اسیته دنوو لغاتو د جوړوني اړتیامنځ ته راسي او دې کار ته نیوکلو بیزمونه استخدام سي ،معنا یې داده چي دا ژبه اوس هغو حوادثو ته ځان تیاروي چي "پرنورو تېرسوې او پردې اوس راغلي دینه" ددې پرځنګ هره ژبه چي د خپل انکشاف په بهیر کي داسي ځای ته ورسېږي چي نورنوو رته دنیولوګیزمونو اړتیامحسوسه سي ،معنا یې داده چي دې ژبي د انکشاف نورپړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم د فرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کي واقع دي چي نورتېول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نو د ژبي د سره کېدو وار رسېدلی دئ. په دغه وخت کي که د معیاریت او کره ژبي خبره رامنځ ته سي ، ځرنګه چي له حالاتو سره موافق شعاردئ ، نه به پرچا بدولګېږي او نه به مخالفت ورسره وکړي. خو که د معیاریت هڅه د سیاسي سیالیو زېږنده وي ، دا نو د ژبنۍ اړتیاله مخي نه بلکي د نوروانګېزو پربنارامنځ ته سوی تلاښ دئ او هغه خوک چي نه غواړي په دغه انګېزو باندي خپله ژبه ولړي ، یادغه سیاسي سیالۍ ورته د سیاست د مداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نو طبیعي ده چي لومړی خوله دې لوبي سره ځوښي نه غورځوي او که ډېره درنه پرتمامه سوه نو بیا په مخالفت کي درېږي .

ماچي به د پښتو ژبي د کره توب له پاره د هڅو تاریخي سوابق او اوسنۍ هڅي له ځانه سره څېړلې ، نو د چا خبره شپږم حس به راته ویل چي په دې هلوځلو کي ترژبنۍ اړتیانورمسایل ډېر دخیل دي. ددې نورو مسایلو پریوه برخه باندي زه د (سوچه توب) په بحث کي رغږېدلی یم. پوهاند زیارصاحب اوس پخپله یوه مرکه کي زما پردغه ګومان باندي د یقین ټاپه ووهله چي زموږ نوي جوړوني له پارسي سره د سیالۍ او د هغې په تقلیدراپیل سوي دي. دی وایي: "پارسي چي زموږ ورسره یوه رغنده سیالي روانه ده ، هیڅوک په نظر کي نه نیسي ، که پارسیوان زموږ سره منفي سیالي کوي ، موږ ورسره رغنده سیالي کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا سو د پارسي پخواني او اوسنی متن وګورئ چي هرڅومره یې پارسي قوي وي ، تا سو به ووینئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نو د انیو که یو ازي پرپښتو ده ؟ٌ (۱) ماته د حیرانی ځای دادئ چي استاد له ټول ژبني اکاډ میت سره څرنګه د غي سیاسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ او نورو ته یې لا توصیه هم کوي. د دغي سیالۍ د سالمیت ذمه څوک ترپایه پوري وهلای سي. څرنګه امکان لري چي پارسیوان دي ددوی په وینا ، منفي سیالۍ کوي او پښتون دي بیا ورسره سالمه سیالي وکړي. د اسیالي له لویه سره پر منفي تمایلاتو راپیل سوې ده او یوه کرغېړنه لوبه ده چي د وخت غیر ملي حکومتو پښتون او پارسیوان د واړه پکښې ښکېل کړي دي .

زما په فکر خوهره ژبه د انکشاف او پرمختګ په لار کي خپل موقعیتونه او خپلي درجې لري. د نورو ژبو په پرتله یې د انکشاف سرعت هم توپیرلري ، ژبنۍ اړتیاوي یې هم ځله بیلي وي. پښتوله بده مرغه اوس لا هم د خوشحال خان خټک خبره ٌ بکره پرته ده ٌ. د دغه واقعیت په لیدلو ، کتلو او منلو باندي باید هیڅ پښتون نه د حقارت احساس وکړي او نه هم د خپلي ژبي د نیمګړتیا. دا روانبادنومیالي خبره ٌ پښتو د ژبي په حیث نه ترچاپاته ده او نه ترچا زیاته ده .ٌ (۲) لکه په انسانانو کي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبو کي هم سته. د سیالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترګټه تاوان ډېر پېښېږي. د اسیالي هغه ناوړه دود و دستورته ورته ده لکه ځیني کسان چي له خپلو تربرو سره د سیالۍ په انګېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي او د خپل ماشوم زوی ژوند له خوراډېرو دنګلو سره مخامخ کړي. وایي ٌ شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پرمنځ دوه ځایه سوه ٌ. دا راز سیالۍ ته ځوان مغزونه د خپل طبیعي جوش وخروش او احساساتي جذبو له امله خورازیات آماده دي او ډېر زرپه دغه راز دامونو کي لوېږي. د سړي سینې درلوونکي مسن پوهان هیڅکله باید ځوانان دغه راز بازاري لوبوته تشویق نه کړي .

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه یې جوړ کړي دي. پارسي په دې وړاندي ده چي د ضرورت ژبه ده ، د دربار ژبه وه او ده ، د علم ژبه ده ، ویونکي یې پخپله د تعلیم او سیاست پرمیدان تر پښتنو وړاندي دي. پېړۍ پېړۍ ورته د هند ، ایران ، ماوراء النهر او افغانستان پاچهانو او درباروکارکړی دئ. دې ژبي چي نیولوګیزم ته مخه لا کړې نه وه ، هم پرمختللې ژبه وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترعربي ژبي وروسته د منطقي دعلم، د سیاست ، دادب او تجارت ژبه وه. دپارسي د پرمختګ دلایل بایدد هغې په ویونکو کې ولټول سي نه په لغاتو کي. له بلي خوا دپارسي ژبي خپل پوهان بیا په دې عقیده دي چي ددې ژبي دبریالیتوب یو علت دادئ چي دېړو ژبو لغات یې پخپل ځان کي هضم کړي دي او دژبي دروازه یې دنورو ژبو پرمخ تړلې نه ده. اروا ښاد پوهاند دوکتور عبدالاحمد جاوید په دې برخه کي وایي چي په فارسي ژبه کي دد خیلو کلماتو دښوونی له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم. میز پرتګالی کلمه ده (۳)، چاینک چینایي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده. او په پای کي په ظریفه لهجه وایي ٌما مي مانیم و نان خشکٌ. مراد یې دادئ چي یوازي (نان) فارسي کلمه ده نور یې ټولي دخیلي دي او له نورو ژبو څخه اخیستل سوي دي. (۴) اروا ښاد دې کلماتو ته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونو کي راوړي چي څرنګه یې د نورو ژبو لغات پخپل ځان کي حل کړي او خپلي ژبي ته یې دافادې وسایل پربمانه کړي دي.زموږ پوهان بیا تر او بود مخه ګاولي کاږي او وایي ، موږ لغتونه څکه جوړوو ، چي ٌکه سبا دد هقان لمسی او کړوسی تعلیم کوي د هغه لپاره (به) اسانه ويٌ. ته دبزګرزوی ته دتعلیم زمینه برابره کړه ، بیا د پښتو تعلیم زمینه ورته مساعده کړه ، ژبه یې خیر دئ سوچه دي نه وي ؟ دسباد بزګر دزوی غم به خورو خپل او سني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل. موږ یې چي کومه ژبه ورزده کړې ده او ده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه او س په کتاب کي نسي موندلای. دکتاب ژبه ده ته د یوې خارجي ژبي دزده کولو په شان ستونزي لري. طبیعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو ، فارسي او نورو) مصرفوي څکه په هغه ژبو یې هم اړتیا رفع کیږي او هم یې په زده کړه کي تردغي نوي پښتو مشکلات لږ دي. له یو چا سره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وې ویل: ژبه متخصصینو ته پرېږده ، چي هغه یې سمباله کړي. په جواب کي مي ورته وویل: ماخو په هغو نامرادو باندي ډېري هديرې ډکي لیدلي دي ،چي دمتخصصو ډاکټرانو . په نسخو یې زني ورتړلي سوي وې. دمتخصص سهوه دمرګي ګولی ده او بس

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۱ مخ (۱)

د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۰۹ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. دده په نظر په فارسي کي (ميز) د مېلمه په معنا دئ او په مثال کي يې (ميزبان) راوړی دئ (۳)

که زما حافظې غلطي نه وي کړې ،دا مقاله په اميد جريده کي نشر سوې وه. ما يې يادونه په يوه (۴)
. بله مقاله کي پخوا هم کړې وه او تاسي به يې په ضميمه کي ولولئ. له تکراره يې بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظري معیار عملي ګډوډي

په کارده. اتاریټي دوې خواوي لري (authority) ژبپوهان وايي دژبني معیارتاکلوله پاره اتاریټي . یوه یې دعلم اوصلاحیت خواده چې په ژبپوهانواړه لري او بله یې اجرائیوي اړخ دئ،چې په دولت یا اکاډمیکو ټولنواړه لري. ژبپوهان علمي اړخ څېړي اودولت یانور اکاډمیک سازمانونه یې . دترویج له پاره قانونیت ورتسجیلوي

د پښتو په معیاریت کې ددې دواړو خواوو خلا محسوس ده. د صلاحیت په برخه کې پوهاندزیارصاحب هیڅاته غاړه نه ده ایښې. نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولني او اکاډیمۍ ته. اروا ښادالهام ورڅخه دوستانه ګیله کوي او لیکي چې" ... که څه هم زیارموږد ترې په شمول د تاریخي ـ مقایسي ژبپوهني متخصصان نه ګڼي او ښايي چې رښتیا به وايي" (١). ګویا د معیارپه برخه کې یوازې ددوی خپل نظر معیاري دئ. اوداجرائیوي صلاحیت خلا خو په دغوکلونوچې کې دا خوځښت راپیل سوی دئ ، په ټوله معنابیخي محسوسه ده. خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغوتېرو دېرشو کلونو کې خودخلقي او پرچمي دولتو په شمول (ټول دولتي نظام د پښتو او پښتنو پر ضد ولاړو. (٢

ددغه شان دوګانه خلاوو په موجودیت کې دیوه خوځښت قانونیت او اغېزمنتوب پخپله ترپوښتني لاندې راځي. اودهمدې عامل نتیجه ده چې دغه خوځښت تردوو دروملاتړلو پلویانوزیات نورونه . موندل

داچې اوس دنوولغاتو په اعتیاداخته کسان دخوځښت په پلویانو کې شمېرل کېږي اوبیادهغوله مخې داحرکت دبرې لوړپوړته رسېدلی ګڼل کېږي ، یوه ذهني نتیجه ګیري ده چې د استنادپایه یې پرواقعیتونو ولاړه نه ده. حقیقت دادئ چې ددغه خوځښت له امله یوه نوې ژبه یا لهجه دتکوین په حال کې ده.تاسې دالاندې ګډوډیوته ځیرسئ چې دیوه خوځښت تردېرش کلن فعالیت اوبرې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تررسېدووروسته ! په هغو نشراتو کي موجودي دي ، چي د کره ليکني له بهير سره په يوه يا بل دليل ځان تړلی ګڼي .

پښتوا و پښتانه ته د الهام سريزه ـ پنځم مخ (١)

زيار صاحب په هغه خصمانه چلنده بر ښه خبردئ چي زمونږ سره د باختر آژانس د پښتو خبرونو په (٢) رياست کي د دولتي مقاماتوله خوا کېدئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(په) او(پر) ګډوډي

د پښتو په ځينو لهجو کي سره ګډېږي او يو د بل پر ځای يې په (prepositions) دغه دوه سربلونه ناسمه توګه کاروي. په دغو لهجو کي (په پښتو ليکل) او (پر پښتو ليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دا دوې خبري جلا جلا معناوي لري. په (پښتو ليکل) معنا دليکني ژبه پښتو ده او (پر پښتو ليکل) معنا دليکني موضوع پښتو ده. د پوهاند زيار صاحب په عقيده ٌله کندهاري او تاريخي ادبي پښتو پر ته نور زياتره ګړدودونه (په) او (پر) سره ګډوي ٌ (۱)له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراد د کلاسيکو شاعرانو پښتو ده .حقيقت هم دا دئ چي په کندهاري ګړدود کي د دغو دوو سربلونو استعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي. دوی (په خره سپور) (هيڅکله هم نه وايي. په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورو لهجو کي عام دئ. (۲

پوهاند زيار صاحب په ويې پوهنه کي د دغو سربلونو د سم استعمال ټول موارد راوړي دي چي په يوه برخه کي زه د داسي يوه پښتانه په توګه چي د پوهاند دوکتور زيار صاحب د څېړني په تاييد مي د دغو سربلونو سم استعمال د موړله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــــم او هـــــغه (پلانی پر کوم کال مړدئ)، په دې برخه کي بايد (په کوم کال کي مړدئ) کړه شکل وي ځکه زما د څېړني له سره (on)او (in) مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال د انګرېزي ژبي له . ناسم(on 2006) کره دئ او (in 2006) خوله په خوله برابر دئ. په انګرېزي ژبه کي هم

اروا ښاد علامه رشاد(رح) په دې برخه کي د ګوربت مجلې د لومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳مخ کي داسي څرګندوني کړي دي: ٌد(په) او (پر) ترمنځ توپير سته. (پر) د استعلا توری دی ، پرمېز باندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېز يې کتاب کښېښود(۳) ، پرمايې پور باندي دی او داسي نور د(پر) په کلمه باندي راځي او(په) د ظرفيت او آليت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه. دلته (په) د آليت دنده اجرا کوي. په کور کي دی ، په مکتب کي دی ، دلته د ظرفيت مانا ورکوي.ٌ او کله چي مرکه چي د(په کال) او (پر کال) په برخه کي توضيحات ځني غوښتي دي ، نو علامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ: ٌ... که (کي) ور سره راسي بايد (په) وکارول سي ولي هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ظرف زمان مفهوم ورکول کېږي. ظرف پر دوه ډوله دی ، یو د زمان ظرف دی او بل د مکان ظرف. په کورکي ، په مکتب کي دا ظرف مکان دی. په پسرلي کي دا سي کېږي ، هغه وخت هغه د زمان ظرف دی، په کال کي دا سي کېږي یا دا سي وسول، دا ظرف مکان دی نو هلته د ظرف مکان لپاره تر(پر) ، (په) غوره ښکاري او دا ستعلالپاره بیا تر (په) ، (پر) صحیح دی.ٌ

د(په) او (پر) د استعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځینو لیکوالو د یوه غلط فارمول پیروي پیل کړه او هغه دا چي که په دغو سربلو نوپسي وروسته د(کي ، سره) کارېدئ ، باید(په) ولیکل سي او کنه نو(پر) سم دئ. د دې فارمول (postposition)او ستربل حالت کي راځي او هورې او ستربل نه (instrumental غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په (آلي- ورسره ملګرى کېږي. لکه(په لښته یې وو اهه) . د دغه غلط فارمول پالونکي په دا تېر مثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وایي وروسته او ستربل نه دئ راغلئ. نو یې (پرلښته یې وو اهه) ولیکي . د(په لښته یې وو اهه) او (پرلښته یې وو اهه) جملې د معناله مخي له مځکي تر اسمانه پوري توپیرسره لري. (په لښته یې وو اهه) معنا د وهلو وسیله یې (لښته) وه ، لرګى یا توره یا بل څه نه وه. (پرلښته یې وو اهه) معنا د وهلو انګېزه یې لښته وه. ښایي وهلى یې په سوکانو ، په لغتو یا په لرګي . (وي خو جنجال یې پرلښته سره پېښ سو(۵

د دغه ناسم استعمال لیکوال د(شینیت) له معافیت څخه په کټه اخیستنه باندي د خپل ځان لیکنه معیاري ګڼي او د نورو پرسمو مشورو غوږنه نیسي. په نتیجه کي یې د معیارترپردې لاندي یوه لویه ګډوډي رامنځ ته کړې ده او د ښاغلي منلي خبره د معیار محتسبانو هم غوږونه کاڼه اچولي دي. دې : مثالو ته ځیرسئ چي له (ورځ مجلې ۶کال ، ۳ـ۴ ګڼې)څخه اخیستل سوي دي

(ناسم ـٌ د الله دلوى او عظیم ذات پر امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت ...ٌ (۱مخ

.... سم ـ د الله دلوى او عظیم ذات په امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت

(ناسم ـٌ د همدغه کال د شعبان په ۲۳ د پنجشنبې پرورځ ....ٌ(هماغه مخ

سم ـ د همدغه کال د شعبان پر ۲۳ د پنجشنبې په ورځ ....ٌ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم ـ " پرپښتني درنښت ـ اداره " (۲مخ

. سم ـ په پښتني درنښت ـ اداره

(ناسم ـ " محمد ګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت پر لحاظ د سپېڅلي کرکتر .... " (۹مخ

..... سم ـ محمد ګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصیت په لحاظ د سپېڅلي کرکتر

(ناسم ـ " سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او پرتوپ وویشتل شو " (۱۰مخ

سم ـ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او په توپ وویشتل شو . پرتوپ وویشتل شو معنا دا چي پرتوپ یې ودراوه او په توپک یا بل څه یې وویشت. یا بله معنا یې دا سي کېدای سي چي د توپ پر سر باندي یې ترمنځ شخړه سوه ، په نتیجه یې د همدې شخړې له اسیته وویشت. خو په توپ وویشتل شو ، معنا دا چي د وژني وسیله یې توپ و. د توپ مخي ته یې وتاړه او توپ ته اوروركړ.

(ـ ناسم " د وزیر صاحب زیات ناچاپ آثار یې ځان سره د چاپ پر هیلې ساتلي وه. " (۱۱مخ

. ـ سم ـ د وزیر صاحب زیات ناچاپ آثار یې له ځان سره د چاپ په هیله ساتلي وه

(ـ ناسم ـ " ... د پخوا پر خبر ... " (۹۲ مخ

سم ـ .... د پخوا په خبر

(ناسم ـ " ... په عوامو کښې پر استاذ صاحب (رح) مشهورو ، " (۹۸مخ

.سم ـ ... په عوامو کښې په استاذ صاحب(رح) مشهورو

پر استاذ مشهورو)معنا دا چي تر استاذ زیات مشهور. خو(په استاذ مشهور) و معنا دا چي د وهم نوم) . یې استاذ و ، خلکو استاذ باله

(ناسم ـ " ... پر امر بالمعروف لاس پوري کړو .... " (۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

....سم ـ په امربا المعروف لاس پوري کړو

(ناسم ـ "په ګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی" (ټول افغان ویبپاڼه ـ ۳۱ـ ۷ـ ۲۰۰۲ ع

. سم ـ پرګل اغاشېرزي ځان مرګي برید شوی

په ګل اغاشېرزي برید شوی معنا دا چي ګل اغاشېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . او پرګل . اغاشېرزي برید شوی معنا دا چي د برید هدف ګل اغاشېرزی و ، چي له منځه یې یوسي

(ناسم ـ" د ۱۳۶۶ لمریز کال پر کب میاشت ...." (ښکلا مجله ۲ ګڼه ۴ کال ۵۸ مخ

سم ـ د ۱۳۶۶ لمریز کال د کب په میاشت کي .... ، یا د ۱۳۶۶ المریز کال په کب میاشت کي .... دلته . میاشت د زمان ظرف دئ

(ناسم ـ" د خپل مطبوعاتي کار له پیله را پر د ېخوا ...." (هماغه مجله هماغه ګڼه ، ۵۹ مخ

.... سم ـ د خپل مطبوعاتي کار د پیل را په د ېخوا

(ناسم ـ د ۱۳۷۹ لمریز کال د تلي پر میاشت ...." (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

. سم ـ د ۱۳۷۹ لمریز کال د تلي په میاشت کي . دلته هم میاشت د زمان ظرف دئ ، نه استعلا

(ناسم: "که بو میان پکي پرلړه کي (اقلیت) واوړي ..." (پښتو ، پښتنانه ۲۳۱ مخ

سم : که بو میان پکي په لړه کي (اقلیت) باندي بدل شي . پرلړه کي

او ښتل معنا دا چي د بو میانو شمېر تر لړه کي زیاتیږي . او ښتل د زیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲ مخ . کي بیا دا تېروتنه سمه سوې ده

(ناسم: " ... د قلم پر ژبه ترمو ړرا رسولي دي." (پښتو تاج التواریخ ـ ج مخ

. سم: ... د قلم په ژبه ترمو ړرا رسولي دي

. حالت کي د (په) استعمال صحیح دئ (instrumental) د قلم ژبه دلته آله ده . په آلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم: "قضاوت پرلوستونکیو اړه لري" (پورتنی اثر ـ ه مخ

. سم: قضاوت په لوستونکیو اړه لري

. په پارسي کي هم په د غسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ او د (به) پښتو معادل (په) دئ

(ناسم: "لس باروړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ...." (هماغه اثر ـ ۱۱۹مخ

.... سم: لس باروړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړ وو

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل. غوجل دلته مکاني ظرف دئ او په ظرفي حالت کي (پر) يې کره شکل دئ. "پر او خور ولاړ وي" لا اسعماليږي ځکه هلته in = استعمالول سم نه دي ، بلکي په . یورازا ستعلایي حالت موجود دئ

(ناسم: "... پرلاندنیوژبوخبري کولای شم اولیکونه یې هم لوستلای شم" (هماغه اثر ۳۱۷مخ

سم: په لاندنیوژبوخبري کولای شم اولیکونه یې هم لوستلای شم. پر ژبوخبري کولای سم یعني دنوموړوژبو په باب معلومات ورکولای سم ، خو په ژبوخبري کولای سم معنادا چي نوموړي ژبي مي . زده دي

ناسم: "که چېرته د افغانستان دوګړوپا چاد هغوی هم دین نه وي او په هغوی حکومت کوي...." ((هماغه اثر ۳۲۹مخ

. سم: که چیرته د افغانستان دوګړوپا چاد هغوی هم نه وي او پرهغوی حکومت کوي

په هغوی حکومت کول) یعني د هغوی په واسطه حکومت کول او په دې صورت کي حکومت (معنادا افغانستان خلک. خو (پرهغوی حکومت کول) معنادا میرله خوادا افغانستان . پرخلکو حکومت کیږي

ناسم: "... دخوقندښارترنیولووروسته یې هلته نوی ښارجوړول پیل کړل او پر(سیم) ښاریې ونوماوه (..." (هماغه اثر ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

. سم : ... د خو قند ښار ترنیولو وروسته یې هلته نوی ښار جوړول پیل کړل او په (سیم ښار) یې ونوماوه

د(په) او(پر) دا ټول ناسم استعمالونه له ناسمي لاربښوونې څخه پېښ سوي دي. دلیکونکي له پاره . فارمول د(کي ، سره) سته والی او نه سته والی دئ او دې خبري پر ناسمه لار روان کړی دئ

دا مثالونه دومره ډېر دي ، چي که ټول راوړم یو کتاب به ځني جوړ سي. دا وراني ټول د معیار په نامه ناکافي لاربښوونو پېښې کړی دئ که یې له خپلي لهجې سره سم لیکلی وای ، ښایي دومره زیاتي وراني یې نه درلودلای. زه پر لهجه باندي اعتراض نه کوم. ماته پخپله لهجه کي هم ځیني ګرامري وراني رامعلومې دي.هر وخت مې چي اړتیا احساس کړې ده ، بې پردې مې بیان کړي دي او د خپلي لهجې زلمیو لیکوالو ته مې یې د سمولو سپارښتنه کړې ده. خو دلته دا وراني ناسمو لاربښوونو منځ ته راوړی دئ. دغه ځای دئ چي زه وایم معیار په فیصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای او که عملي سي بیا دا سي د نګلي هم لري. معیار باید د ښوونځي له تادا وه تدریس او وروښوول سي. دا دیوې ورځي ، یوې لسیزي او یوه کال کارنه دئ په تېره بیا د افغانانو په دا او سنۍ پاشلې ورځ کي چي د پښتو نشرات یې په سلو کي نوي تر خپل هیواد د باندي سرته رسېږي. د معیار ببړی له اروپا څخه نسي پر لار برابر بېدلای

. او مزله ته رسېدل یې هم نسلونه غواړي

ویې پوهنه ـ ۴۷ مخ (۱)

په دې برخه کي زما او د ښاغلي استاد صمیم صاحب تر منځ یوه دوستانه ادبي مناقشه یو وخت (۲) راغلې وه. ارواښاد عبدالجلیل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټو کې و. ماته به یې پخپل ټول صداقت سره ویل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه یې سرنه خلاصیږي. علت یې دا و چي دده په محیط کي هم د دغو سربلو ناسم استعمال عام وا و ده خپله مورنۍ زده کړې قاعده نه سوای . هېرولای

. مرکه چي دا استاد په ژبه کي تصرف کړی دئ او دا استاد خبري یې په خپل زعم معیاري کړي دي(۳)

. په ګوربت کي (عالیت) راغلی دئ چي د مرکه چي تېروتنه ده (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. وګ: لېمه مجله ـ کال ـ ګڼه ـ مخ ـ د دې قلم لیکنه (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمجهولي (ې) لانجه

دختيځي اولويديځي اوجنوب لويديځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) د استعمال په برخه کې ښه پوره محسوس اودپاملرني وړتوپيرونه سته. دې توپيروته پاملرنه نه کول اوترسرېي تېرول ياپه يوه جرأتمندانه حکم سره ګام تراړول اوهيسته غورځول دپښتوژبې په ګټه کارنه دئ. په پښتوپښويه (دربيم چاپ)کې راغلي دي چې سويل ـ لويديزه ګړدودې ډله ٌد نورو (منځنيو، سوېل ـ ختيزواوشمال ختيزو) ګړدودې ډلوپه وړاندې له تاريخي پلوه زيات رغاونيزلرغونوالى لرئ ٌ خوله دغې اركاييکې ځانګړتياووسره سره يې په کره ليکلارکې له پامه غورځولې ده (۱) دغه ځانګړتياوې يې چې ببله مثالوپه ډېره مختصره توګه هيسته ودورې راوړې دي، دکتاب دوه مخه يې نيولې دي اوپرزياته کړې يې ده چې که ٌ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتياوې يومخيزه په پام کې ونيسو ٌ نودغه د پښتو پښويه کتاب به دوه چنده غټ سي. دغوځانتياوو يا ځانګړتياووته يې ٌ بېقاعده ګۍ ٌ ويلې دي. اوس نوکه څوک په دې برخه کې نظرځرګندوي خو د لايسنس نه لرلومتروکه به پرداککړۍ وخوري اوورته وبه ويل سي چې ته د ويلو حق نه لرې. مګرکه لږڅه دبيان آزادي موجوده وي نوديوچاپه ذهن کې هرومرودا پوښتنه پيدا کيږي چې د پښتوديوي ٌ ارتې بيرتې ګړدودې ډلې ٌ هغه ځانګړتياوې چې په يوازې سردنوروتولو ګړدودونو په پرتله ديوه بشپړکتاب په اندازه حجم لرې(۲) اوترنوروګړدودونوېې تاريخي لرغونوالى هم منل سوى دئ، د(بې قاعده ګيو) په نامه هيسته غورځول دعلم لارده ؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟له تعصبه خالي لارده ؟ ديووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده ؟

دپښتوپښويه کتاب دلومړي چاپ (۱۳۶۲ش) اودريم چاپ (۱۳۸۴ش) په سريزوکې دمحتوياتوله مخي خورازيات توپيرونه سته، چې ځيني دغه توپيرونه دلوستونکي په ذهن کې يولړنوري پوښتني هم را پيدا کوي. دکندهاري ګړدودپه اصطلاح ٌ بې قاعده ګۍ ٌ چې ښاغلی مولف يې په آب وتاب بيانوي، دلومړي چاپ په سريزه کې نسته. له دې امله دلوستونکي په ذهن کې دا خبره ورګرزي چې آيا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغه ٌ بې قاعده ګۍ ٌ معلومې نه وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ هرومرو معلومي وي. نو دنه یادولو علت یې څه و ؟ ښایي دا به یې مصلحت نه وي ګڼلی چي دنورو لهجو پربې قاعده ګیوباندي سترګي پټي کړي او یوازي کندهاری ګړ دولوستونکو ته د" بېخرته بې قاعده ګیو" درلوونکی وښیي. که دا ښایید نه رشتیاوي ، نو نن هم ددې راز ورانوونکو قضاوتو یادونه د مصلحت پر مقوله نه سي برابرېدلای. د پښتو په دې دونه زیاتو لهجو کي یوازي دیوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بیانول ، پخپله د" سکه او ناسکه" مفهوم ذهن ته تداعي کوي. زما بشپړیقین دئ چي ښاغلي مولف ته د پښتو د نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومرو څرګندي دي. پر هغو باندي غوږونه کاڼه اچول او دیوې مشخصي لهجې په مقابل کي دریځ . نیول ، پخپل ذات کي مناسب کار څه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ

دلومړي چاپ په سریزه کي ددغو یادوونو دنسته والي دوهم تعبیر دا سي هم کېدلای سي چي ښایي اوس به یې" تو به له مېړنو خالي لیدلې وي". ځکه ددریم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ویونکي ستوري (علامه حبیبي ، استادبینوا او علامه رشاد) او دغه رازد ژبپوهني نورتول متخصصین ډاکټران دلحد بندیان سوي ول. ګویا د پوښتني او بازخواست ځوک نه و پاته. په دغه صورت کي زه نور څه نه سم ویلای ، یوازي به دومره قدر ووایم چي خدای دي دا ښایید نه نه . رشتیاکوي

د پښتو پښویه ددریم چاپ د سریزي په ۱۵ مخ کي څرګنده سوې ده چي دلویدیځ ګړ دود ځانګړتیاوو د په پام کي نه نیولو حق یې دنومړي لهجې د" پر تلیزلړه کیوالي" له امله ترلاسه کړی دئ. د حیرانتیا ځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتو ټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ریفرنډم ژبني مسایل حلول. اوس دی پخپله داکثریت و اقلیت په حکم یوه پراخه لهجه په پام کي نه نیسي او ځانګړتیاوي یې له تاریخي قدامت سره سره ، چي دی یې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي او په ګرامر کې نه راوړي. که دا ځانګړ تیاوي ټولي (بېقاعده ګۍ) وي ،نو ددې خبري خومعنادا ده چي د پښتو ژبې ټول تاریخ پربې قاعده ګیو ولاړدئ. له لویه سره یې ګرامربې قاعده دئ او س دوی معیاري ګرامرورته جوړوي. ځکه ددغو ځانګړتیاوو تاریخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ. آیا دا خبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتیاوي د پښتو خپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترځخي ولمني پکښې راغلي دي. په هرصورت دا بېلتون پاله فیصله پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره ليکنې پښتو مخه نيسي او په دغه صراحت يې يادول خود جرأتمندۍ يوه نمونه کېدلای سي مګرد" مصلحت" پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وويل ،له عقله ليري ښکاري.بايد وواېم چي داقليت او اکثريت خبره يوه بې بنياده ادعا ده. د پښتو دلويديځي لهجې ويونکي يوازي (کندهار، هيلمند او سيستان...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هيلمند ، زابل ، ارزګان ، نيمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغيسولايتونه،په شمالي کي دغوربند او شينوارو د ولسواليو پښتانه، د پروان ولايت پښتانه (له ساپيواوداودزيوپرته) ، دميمنې ، مزار، بلخ زياتره پښتانه اودکوچيانو لوی اکثريت لږوډېر رږغيږي(۱) او ما چي يې دواک فونډېشن دا حصائيوله مخي يوه تقريبي اندازه معلومه کړه نو يوازي په افغانستان کي ددې لهجې ويونکي څه دپاسه درې ميليونو تنوته رسيږي. که دډيورنډ دناولي کرښې هاخواته پښتانه ور سره يو ځای سي، نو يې شمېر دوه چنده زياتيږي. ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتوګرامر په يوه کتاب کي په پام کي نه نيول او په دې منطق ، چي د کتاب حجم په زياتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای. له ژبې سره که د معيار تر . پردې لاندي داسي لوبې رواني وي ، نودې پښتنوته خدای خيرورپېښ کړي

په بل غشي ټوپک هيڅ ويشتلی نه يم

که ويشتلی يم خوبيا په خپل ټوپک يم

(دخوشحال خان خټک مرغلري ـ ۲۳۳مخ)

. پښتو پښويه ۱۴،۱۵مخونه ـ دريم چاپ (۱)

پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امريکايي ژبپوه يو بشپړ کتاب کښلی دئ چي دنړۍ په ټولو (۲) مشهوروکتب خانوکي سته اوارواښادالهام په پښتوژباړلی دئ. نه پنزل اونه الهام داخبره کړې ده . چي دغه لهجه پربې قاعده ګيوولاړه ده. دوی دواړه دژبې متخصصان وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج لیکدود کي د غه ضمیرونه په اوږده (ي) لیکل کیږي او په لویدیځه لهجه کي په لنډه (ي). دلویدیځي لهجې له قاعدې سره سم ، چي ځیني کسان یې بېقاعده ګي بولي ! که په اوږده (ي) ولیکل سي ، د معنا بدلون پېښوي او چې= چي یې ، کې= کي یې ، مې =مي یې معنا ښندي. د کره لیکنې پښتو لارویانو د دغي قاعدې شخړه په یـــوه (نې) ورشلولې ده اوو ایي چي دا د کندهار ګړدود دئ ، موږ په معیار کي نه دئ نیولئ. دا کاریې د هغه په اصطلاح پروسیجر له مخي کړی دئ ، چي د پوهاند زیار صاحب له خولې ، دلاسلیک رنګ یې وچ سوی لانه و ، بیا یوه لاسلیک کوونکي ویل زه یې نه منم،" زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانو لار په رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ" (۲) مادا پرو سیجر لیدلئ نه دئ خو اوریدلي مي دي ، چي په

هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوي نه وه.که دا خبره رشتیاوي نو د کره لیکنې پښتو لارویان نیم قرآن مني،نیم نه مني. د پروسیجر هغه برخه چي ددوی له اجنډا سره موافقه وي ، مني او نوري نه مني. په هرصورت دي پرېکړي له پښتو د بواني ادب سره مشکلات زېږولي دي.زه به د دېواني ادب څو مثالونه تاسي ته درکړم چي شاعرانو د غه لهجوي ځانګړتیا په پام کي نیولې ده او شعري وزن یې په تړلی دئ .

د ((کې = که یې)) مثالونه :

ــ د حنان له کلامه ۱

داګوهر به دي په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکــــــــړه ((حنان)) څه ویل ملیح

(دېوان ۲۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خبري کړي دوې سترګې خودبخوده

عجب نه ده پـــــــــرته وایي تل بېمار

(دېوان ۲۷ مخ)

په دواړو بیتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که یې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که یې څوک د (که یې) په بڼه وکاږي ، دلومړیونیم بیتیو وزن یوسېلاب زیاتیږي او میرزا حنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي د سیلابو په ترلوکي دي یې ستونزي درلودې. ده د شعرپه سیلابو کي خپله لهجوي ځانګړتیا په پام کي نیولې ده .

.د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۲

د((جمعه)) د زړه پرهار به هلته جوړسي

کې رفـــــــــو په تار د زلفو کړي جراح

(د کابل چاپ دیوان ۵۷ مخ)

زړه مي درکئ زمــــا یاره ستا په لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که یې پاس

(دېوان ۶۸ مخ)

ددې ګلو تېربده دچـــــاپـــــــه یاددي

کې پرې ایښې پرځای نه وای نایبان ګل

(دېوان ۸۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دریو مثالو کي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ. په دوهم مثال کي خوشاعر د سېلابو په ترلو کي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده. لومړی (کې = که یې) یې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کي نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لږېدی ، ځکه یې نود (که یې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي. لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیوادمل دارو ابښادعلامه رشادبا باتر نظر لاندي تهیه کړی دئ اولارښود استادیې په دغه باریکي سر ښه ورخلاص کړی دئ . ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کي د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده

د ((چې = چي یې)) مثالونه

ـ دمیرزا حنان له کلامه ۱

دفلک دباغوان لاس دپرېکېدو دئ

پرجـــــهان چي دبېلتون تخم کاره

(دېوان ۱۲۱ مخ)

ګل ورقي دخپل ځان ورکړې وبادته

چې لیدلئ ستادمخ دخـــط رقم دئ

(دېوان ، یوسل وڅلورشپېتم مخ)

په دوا ړو بیتو کي (چې) د (چي یې) مخفف شکل دئ.که یې د (چي یې) په بڼه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي. په دې لاندي مثالو کي بیا د (چي یې) په معنا نه دئ . راوړل سوی

چي دخط سبزې یې ځای په رخسارونیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــــــــــادزړه آیینې ځکه زنګارونیو

(دېوان۱۰۱مخ)

اوس که دپورتني بیت (چي) دمروج لیکدودله مخي (چې) ولیکل سي ګویا دشاعرمراد به (چې یې)وي اودامعنا له بیته سره سرنه خوري .

دالیدلې یې غمزه ده ستادسترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

(دېوان ۳۲ مخ)

په دې بیت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي یې) معنا ښندي اوپه دې صورت کې به نو (آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري.همدا سببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده یاء نه کاږم .

ـ دجمعه بارکزي له کلامه ۲

چي خنداکړه په شاهئ دبادشاهانو

په سپېرو ایـــرولړلي ملنګان ولاړ

(دېوان ۲۸ مخ)

ننګ ونام و سود و زیان ددنیاپرېږدي

چي خالص وي پـرد یداربانديِ غرض

(دېوان ۷۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دواړو بیتوکې (چې) د (چې یې) لنډیز دئ او په حاشیه کې ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده .

د حاجي جمعه بارکزي په دیوان د (چې = چې یې) لمنلیکونه دان د پاسه دي. زه د دغې باریکۍ د نوري ځرګندتیا له پاره نور مثالونه هم

. راوړم

: د ((مې = مې یې)) مثالونه

وکتوتـــه یې د سترګو حیرانېږم

چې مې کل هډونه کړه رېزه رېزه

(د حنان د یوان ۱۲۸ مخ)

دا د به څو کړم د بې رحم یار له جوره

پر سینه مې د تېغ کین وواهه ولاړ

(د حنان د یوان ۳۶ مخ)

په لومړي بیت کې شاعر خپلو هډونو ته اشاره لري ، چې کوم بل چا ور(رېزه رېزه) کړي دي. که یې دلته د (مې) پر ځای (مې) راوړی وای ، نو به بیا د بیت معنا داوای ، چې حنان خپل هډونه پخپله (رېزه رېزه) کړي دي.په دوهم بیت کې یې خپله سینه مطلب ده ، چې بې رحم یار ورباندې د کین تیغ وواهه اوترې ولاړ. که دلته هم (مې) د (مې) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چې حنان پر پخپله سینه باندې پخپله د کین تبغ وهلی دئ او ببرحمه یار یې دده تر دغه کار وروسته تللی دئ. دغه سبب دئ ، چې زه د جملوله سیاقه سره سم (مې) او (مې) دواړه کاروم. خو په مروج لیکدود کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چي کره لیکدود ! هم بلل کېږي ، یو شکل لري او په اوږده یاء یې کاږي. په دې لاندي بیت کي
. وګورئ ، شاعر((مي) د (مې یې) په معنا نه دئ راوړی

صحیفه مي دزړه وګــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال د ترکو

(دیوان ۹۷ مخ)

.اوس به د دغه راز لنډیزو نو نور مثالونه هم په ګډه سره ولولو

: د ((نې = نه یې)) مثالونه

ـ د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۱

نه خبر د عشق په زیان یاست

نې خبر یاست پــــــه حاصل

(دیوان ۸۰ مخ)

نې ازل له ابتداء سته چي و کله

خاوند نه لـــــــــري ابد نه انتها

(دیوان ۳۹ مخ)

ـ د حنان له کلامه ۲

چي نې خوري ، نه یې نوم ښه نه د خدای پاروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـــــه هسي استغنا خـــــــه په کارنه ده

(دېوان ۱۱۵ مخ)

له دې خپله زړه ګيله کړم ډېره ډېره

چي ديار کـوڅې ته تئ نې کړم خبر

(دېوان ۳۰ مخ)

د دواړو شاعرانو په مثالوکي (نې) د (نه يې) مخفف دئ اوکه يې لنډيزه بڼه ونه کښل سي ، دنيم بيتي په وزن کي يوه يوه هجا زياتېږي .

د ((بې = به يې)) مثالونه

ـ د جمعه بارکزي په کلام کي ١

چي بهار بې پـــه راتللو شګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرويان ولاړ

(دېوان ۶۷ مخ)

په هوا بې د ديدار کړې فراموشه

هم جنت هم يې زينت هم يې لذت

(دېوان ۴۸ مخ)

ـ د حنان بارکزي په کلام کي ٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مي سر که مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــــړم قربان د شکر لب

(دیوان ۱۳ مخ)

چي شهید په تېغ د ستر ګو سي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پر مزار شمع

(دیوان ۵۳ مخ)

:ـ د علامه رشاد بابا (رح) په کلام کي ۳

خود بې نه ټولېږي مړي ، خود بې ملک په وینو رنګ وي

د قـــــــوي له جوغه غـــــــاړه چي هرچا ده غړولې

(افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړی ګڼه ، ۲۹ مخ)

په دې ټولو مثالو کي (بې) د (به یې) په معنا راغلې ده او د نـــفی (بې) نه ده . په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده .

تمام عمر بې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم د ناســور حاصل مي یاس

(د حنان دیوان ۴۵ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما څخه لکه چي د مثالونو برخه لړخه اوږده سوه. پر همدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته یې)، (زې = زه یې)، (سرې = سره یې)او نورپه لسو مثالونه د حاجي جمعه بارکزي (په دېوان کي ولولي. (۳

مادمخه داسي فکرکاوه چي دا قاعده یوازي په کندهاری لهجه کي سته خو د حمید مومند په کلام کي مي هم وموندله :

له آسمانې میرخمن کړم

دا شـــــنادمـــــهرداد

(دېوان ـ ۸۵ مخ د۱۳۲۲ ش چاپ ـ دهیوادمل په زیار)

(په حاشیه کې ورته کښلي دي: آسمانې = آسمان یې (۴

یا:

ماته سره په وینو خـــوله لېوه لیده شی

چې د ظلم په پیسه پیرودی پان خورې

(دېوان ۳۴۳مخ)

په لمنلیک کې ورته کښلي دي: چې = چي یې

یا:

لادې صافه آئینه او ســهٌ حمیدهٌ

چې داهسی وهربنکلی ته حیرانې

(دېوان ۳۸۲مخ)

(دې بیت یې هم په حاشیه کي کښلي دي: حیرانې = حیران یې (۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي او ږدو څرګندونو او مثالو څخه به لوستونکوته روښانه سوې وي ، چي دا یوه عادي د رسم الخط مسئله نه ده چي څوک یې بس په دې خبره حل کړي چي ٌ دا ګړدودي لانجه ده .... دا موږ په لږکیو کي راوستې ده ٌ او څو کرښې وروسته بیا وایو ٌ دا لوی پرابلم دی. دا عجیبه ده چي په اروپایي ژبو کي د غه کلیتیکس (واړه کلیمات) ټول بې اکسینټه دي او په کندهارکي اکسینټ لري ، دا د اکسینټ مسئله ده چي له نورو ګړدودو سره توپیرلري .ٌ (۲)) چي لوی پرابلم یې ګڼئ نو بیا یې ولي په پام کي نه نیسئ ؟ ولي حساب نه پر کوئ ؟ ولي تحلیل وتجزیه نه کوئ ؟ ولي یې نفی کوئ ؟ ددې منطق څه دي ؟ دلیل یې بس همدا دئ چي ٌ دا موږ په لږکیو کي راوستې ده ٌ. دا ټولي پو ښتني مستدل جواب غواړي .

. پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې ـ ۳۰۳ ، ۳۰۴ مخونه (۱)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۲)

د مثالو د ابرخه ما په یوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله امیر په جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده . (۳) . دا مقاله په کندهار مجله څلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸۴ل کال کي چاپ سوې ده

د عبدالحمید مومند په کلیات کي چي د ښاغلي محمد آصف صمیم په زیار برابر سوی دئ (۴) ۱۳۸۳ل ، دا بیت په همدې بڼه راغلی دئ خو څرګندونه یې ورته کښلې نه ده . د کابل د پښتو ټولني . د ۱۳۳۰ش چاپ دیوان او د حمید درو مرجان ـ د سید انوارالحق جیلانی ترتیب ، دا غزل نه لري

د عبدالحمید مومند کلیات او درو مرجان کي دا بیت همدا سي بې له توضیح راغلی دئ(۵)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۲ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځينه جمعي

په تحميل سوي کره ليکنۍ پښتو کي د ښځينه جمع له پاره يې په تولو حالاتو کي اوږده(ې) په پای کي وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترګې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، ميندې ، کړکيانې ، خروټې ، شينوارې اوربشې ...(۱)اودلويديځ ګړدود ، چي د کندهاري ګړدود په نامه هم يادېږي ، ځانګړتياوي يې د" بې قاعده ګيو" په حساب کي شمېرلې دي. زه به تاسي لوستونکوته ددې لهجې د ښځينه جمع قاعده بيان کړم اوددغې قاعدې مثالونه به کلاسيک ادب کي هم درکړم .

په لويديځه لهجه کي هرهغه ښځينه مفردنوم چي په پای کي يې زوره کی اوفشاريې پر لومړۍ څپه وي ، دجمع په صورت کي يې پای ته(ي) ورلوېږي. لکه :

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

لنګه لنګي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هرهغه ښځینه مفردنوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي، دجمع په شکل کي یې پای ته (ې) ورلوېږي. لکه :

منه منې

لنده لندې

غرمه غرمې

پېښه(تقلید) پېښې

سږمه سږمې

کونده کوندې

دنده دندې

اوږده اوږدې

ددې قاعدې د څېړلو په نیامت مي د حمید مومند او اشرف خان هجري د یوانونه هم وکتل.

د حمید دیوان (۱۳۲۳ش کال چاپ ـ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې دا ده :

چي زغمم ستا درقیب بدي فتنې زه

یاره کله یـــــم داهسي بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (یینې ، سینې ، نینې ، پښتنې ، ستنې ، آدینې ، مدینې) کلمې دي چي مفردشکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي او دټولو فشارپر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نودجمع شکلونه په اوږده یې باندي د(پښتنې) پر وزن جوړکړي دي. په ۳۱۵مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې داسي ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه حکمت دی چي مي نه چوي لا سینه

یــــــاره ســــــتا د رقیبانو په کینه

. ددې غزلي نوري قافیې (یینه ، مدینه ، مهینه ، نینه، پشمینه ، رنګینه ، کمینه ، ارتینه) دي

په دغو ټولو قافیو کي یوه لاهم داسي نه ده ، چي فشار دي یې پر لومړۍ څپه وي او که فرضاً حمید مومند (غمنینه ، اوربشینه ، شیرینه ...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرو یې په دې دوو غزلو کي راوړلې . دپښتو او پارسي په پخوانیو شاعرانو کي دا دود موجود و ، چي تر وسه وسه یې په غزل کي ټولي هم مثلي قافیې راوړلې او دا یې پر ژبه باندي د شاعر د تسلط نښانه بلله . په ۱۴۷ مخ کي هم د تیرو دوو غزلو په شان ورته قافیې راغلي دي . له دې مثالو څخه داسي ثابتېږي چي . د حمید په مومندۍ لهجه کي د اوسنۍ لویدیځي لهجې په شان د ښځینه جمع قاعده موجوده وه

د اشرف خان هجري په دیوان کي هم دغه قاعده پالل سوې ده . دده دیوان (د ۱۹۵۸ ع چاپ- : پیښور) په ۴۷۲ مخ کي یوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده

د دنیا خــــونه د باد په مخ ایرې دي

پائنده چارې هورې د امسخرې دي

ددې غزلي نوري قافیې یې (خورې دي ، دېرې دي ، ښهرې دي ، تبرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره ترلي دي . په دې قافیو کي یوه لاهم داسي نسته ، چي فشار دي یې پر لومړۍ څپه وي . که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) د دوهمي . څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرو یې دلته راوړله

په ۴۸۲ مخ کي یوه بله غزله هم سته چي د قافیې کلمات یې (ښهرې ، تبرې ، ایرې ، دېرې ، سورې ، ښېرې ، آیرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړي دي . د لومړي دفتر په ۲۱۲ مخ کي د همدې قافیې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ایرې ، اګرې ، سیرې ، ښیرې ، هدیرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، دیورې ، مسخرې ، دهرې) دي. دټولو فشارپروروستی څپه دئ .

دمقطعاتو په ۵۴۰ مخ کي هم د(زماني کړې ، شکراني کړې ، رخني کړې، معنې کړې، خزانې کړې ، ویرانې کړې) سره قافیه کړي دي .

درباعیاتو په ۵۲۴مخ کي یې هم (خولې کا ، قیصې کا ، پسې کا) په قافیو کي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلومیږي چي د اشرف خان هجري په ختېکه لهجه کي هم دلویدیځ ګړدود په شان قاعده جاري وه. که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستی څپې په فشارتلفظ کولای ، دلته به یې د جمع شکلونه په قافیه کي هرومرومونډل سوي وای .

خو په اوسني معیارکي دغه قاعده د(بې قاعده ګیو) په کتارکي راوړل سوې او د"کتاب د پنډېدو" په دلیل !بیاله پامه غورځول سوې ده. که د پښتو معیارټاکونکو په دې برخه کي دبې قاعده اکثریت ؟ پرځای باقاعده اقلیت ؟ اوکلاسیکه ادبي پښتو په پام کي نیولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي یې نیولې ده ، زما په فکربه یې ډېرمعقول کارکړی وای (۲) . اوس چي یې داکارنه دئ کړئ ، نولږترلږه خودي دغه چاپرلیکنو د اعتراض ګوته نه ږدي ، چي دا قاعده پالي .

ژبني مسایل دا کثریت په معیار(هغه لاهم شکمن اکثریت) حلول د ژبنیو اصولو پر منطق برابرېدلای نه سي او داسي ښکاري چي د دغه شان فیصلو ترشادي د ناژبنیو اصولو بې منطقي پرته وي. د ناژبنیو اصولو د بې منطقی ترزهرجن شپول لاندي هر رازبلاوبتر را غونډېدلای سي. د ژبې خواخوږي باید ځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي .

پښتو پښویه ـ ۹۱ ،۹۲ مخونه (۱)

دعددي جمع په برخه کي پوهاند دوکتورزیارصاحب (دوې نجونې) لیکي، نه (دوه نجوني). (۲) خونوریې بیانه پالي او دکره لیکني محتسبین هم ډېر سرنه په ګرزوي. ښځه چي ولي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

التباس ته نه پاملرنه

: (Is= ـ دی He= التباس ته نه پاملرنه(دی

په اوسنۍ کره لیکنه کې ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ. مثلاً په دې جمله کې (دی زماورور دی) ، لومړی(دی) مفرد غایب ضمیر او دوهم(دی) فعل دئ خو دواړه په (ی) لیکل کیږي .که دلهجو په وړاندې ښه نیت موجود وي ، نو دغه التباس له لویدیځ ګړود څخه په استفادې سره : په دې ډول لیري کېدلای سي

Is= او دئ He = دی

په کره لیکنه کې وینې (می بینی) او وینې (خون) یو شان لیکي ـ سرې (سرخ) او سرې (امبار) . یو شان لیکي ـ ورځې (می روی) ، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) یو ډول لیکي

. سره التباس لري (she = ترهغې دې وروسته (۱) ، دغه (دې) له ښځینه مفرد غایب ضمیر(دې

لړې) دلړل له مصدر څخه له (لړې)= دوریځولړې سره التباس لري ، البته که دواړې په (ې) وکښل) . سي

. او داسي نورډېرمثالونه

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي او دهمدې دلیل له مخي یې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زما په خیال پوخ دلیل نه دئ. دا رنګه التباسونه په نورولهجو کي هم سته خو هغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي. لکه په دې لاندي : مثالوکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (یوډول خواړه) سره او دغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شیوه) په شکل ولیکل سي نوله (شیوه = طریقه) سره ؛

کښته (پایین) له کښته (ازکشت) سره ؛

. لاړ (رفت) له لاړ (د مرغلرو لاړ) سره . او نورډېر التباسونه

. زه دا التباسونه د الفبې پر نیمګړتیا وراړوم . په نوروژبو کي هم دغه راز التباسونه سته

په پارسي کي برد (یووړ) له برد (یخ ، سوړ) سره ؛

شد (سو) له شد (دفشار نخښه) سره ؛

. در (دروازه) له در (مرغلري) سره

په شان) redفعل ماضي حالت په عین سپیلینګ خو جلا تلفظ سره (د (read)په انګرېزي کي د

. جوړېږي

پښتو پښویه ـ دریېیم چاپ ـ ۲۹۷مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايې لابله

(ناسم ـ" اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترښاورولاندي شول" (١

. سم ـ اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترخاورولاندي شول

(ناسم ـ" چې له کتاب ، لوست اوقلم سره ددې دلېوني ـ مينې اندازه ترې له ورايه لرېدای شي" (٢

سم ـ چې له کتاب،لوست اوقلم سره ددې دلېوني ـ مينې اندازه ترې له ورايه لګېدای شي. لرېدل = کمېدل

(ناسم: په ټولو هغو ولايتونو کې چې سک لګکې ژوند کوي .... (٣

.... سم: .... په ټولو هغو ولايتونو کې چې سک لږکي (اقليت) ژوند کوي

روږد) کلمه د (عادت) پرځای کارول يوه ډېره بېخونده ترجمه ده. (روږد) کلمه د(اموخته) په (معنا استعماليږي. (موږک په کندو روږد سوی دئ ، يعني د کندولاريې موندلي ده هره ورځ ورته راځي. غل مو په کورروږد سوی دئ يعني خوواره يې غلا راخخه کړې ده. غلا دغله عادت وي مګرداچې اوس زموږد کورلارموندلې ده ، نوواېوچې زموږ په کورروږد سوی دئ. که (روږد) . دعادت له پاره استعمال کړو يعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه

" دايې روږد و" (پښتو تاج التواريخ ٢٢٠ مخ) په هيڅ صورت سره داسې معنا نه ورکوي چې (دايې . عادت و) . له بلي خوا د(عادت) کلمې د پښتو کولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايد پښتو نه سي

" زماروږد دا و" په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چې وايي (عادت

. من اين بود) . داټوله بېخوندي د سوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده

. پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

"داکېږدی دامپراتوردتره دزوی له کیږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لري درول شوې وې." (هماغه اثر۱۲۳مخ)

پل) په خاوره یاخته کي دانسان یاحیوان دپښې اېښولوله امله جوړي سوي نخښې ته وايي چي) اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ــ ۳۰ سانتي مترو په شاوخواکي وي. خو ،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چي اوږدوالی يې دیوه مترپه شا و خوا کي اټکل کېدلای سي. په تېره جمله کي يې مراد ګام دئ يعني دا کږدی د امپراتورله کږدی څخه دېرش متره ليري وه. که يې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله باید ددرومترو په شاوخواکي وي. ماته داخبره بیا هم عجیبه ښکاري چي آخر د(ګام) کلمه بایدولي استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بيانول په رشتياسره يو بل کتاب لیکل راڅخه غواړي .

بینوا ویبپاڼه ـ۱۲جولای ۲۰۰۷ (۱)

تول افغان ویبپاڼه ـ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته داستادصمیم سریزه ـ ۱۱زمری ۱۳۸۵ ش (۲)

بینوا ، ۲نومبر۲۰۰۷، دمیرویس جلالزي رپوټ دباباناناک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــ موږ ــ موږه

دلیکني معیارلارویان د اسي فکرکوي چي لیکنه په فیصله باندي سمیږي. که د کاغذ پرمخ څه ولیکل سول نو ګویا معیارهم تطبیق سو. پوهاند زیارصاحب وایي" �. موږپه ننګرهارکي د استونزه درلوده چي موږ، مونږاو �. موږدومره وکړه چي لیکدودموورسم کړ. اوس ننګرهاري (لیکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ." (۱

خودهمدې مجلې په ۱۷مخ کي د استاد یوه اروابناد شاګرد ، چي استاد یې دروزني خبره لاهم کوي ، په یوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه درې واړه

. استعمال کړی دئ

!" موږه دي وینومانې

خوموږدي وینوبېړی

زمونږمیلې ، پرهدیروتېولېدل"

زه له دغه استعمال سره هیڅ رازمشکل نه لرم. د شاعرشعر مي خوښ دئ او د پښتو شعرپه ویاړونوکې شمېرم. نه کوم اعتراض پرلرم او نه په زړه کي کومه خیره. نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي. له یادوني څخه مي مراد دادئ چي یوازي مود کاغذپرمخ په فیصلوځان خوشاله کړی دئ. ژبني ، ټولنیز ، اوسیاسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته . راتللای نوبه زموږهیواد اوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هیوادوکي شمېرل کېدلای

تردې یادونوورسته نوباید پوښتنه وسي چي: آیادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

ښکلامجله۴کال ۳ګڼه۵۰مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایادمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبي معیاریت دیوه پروسیجرپه لاسلیک اودیودوودروکتابوپه تالیف بري ته نه سي رسېدلای. دادمعیاریت پرلورلومړي ګامونه دي خودادپټي سردئ ، پټې وروسته سورور دئ. بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي. په پروسیجرکي راغلي لارښووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولومطبوعاتو اومیډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باټه ده. انفرادي هڅي خودډېري ستاینې وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي. ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي. اوس به سمدلاسه هغومره ګوله اخلوچي هضمولای یې سو ، چي یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ. چاره نسته .

که مود "کډې مي باریږي ، زوی مي راملاکړه" فارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځیني جوړه کړئ لکه دانن چي یې په رادیوګانواوانټرنیټ کي اورئ اولولئ یې .

وماعلینا الی البلاغ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري ژبي عامیانه درک

دمعیاري ژبي عامیانه درک

اولهجوته په سپکه سترگه کتل

دا یو منفي بهېردئ ، چي زه یې برېږم خدای مه کړه تادا ویې پرتعصب باندي ولاړنه وي. ددې بهېرلارویان دمعیارله پاره یوازي یو محک لري اوهغه دپښتوپه مرستندویو فعلونوکي په (شین) باندي د(سین) اړول اوپه هغه پوري اړوند تلفظونه دي. که چاداکار کړی وي ، ژبه یې پرمعیاربرابره گڼي ، نورکه یې هرڅه بلاوبتراوله گرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه یوه محک په خاطرورمعاف کېږي. دې بهیرڅه د پاسه نیمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اومیډیا باندي واکمني چلولې ده. ددې منفي بهېر له امله ډېرمستعد اود خورا ښه میکرو فونیک آوازڅښتنان پښتانه په کابل راډیوکي دوياندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مایوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دلیل چي د(ږغ) لغت یې د تاریخي انتخاب په حکم د مور له غېږې څخه (د(غږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و . (۱

ددې منفي بهېرلارویان په نظراوخبروکي داسي ښيي ، چي گویا دوی لیکنۍ پښتویوه کول غواړي خوپه عمل کي یې دخلکوپه خولو کي دژبي دبدلولوناکامه ،بې معنا اوبې منطقه هڅه پیل کړې ده .

دې منفي جریان پښتوژبي اوپښتنوته ډېرتاوانونه رسولي دي اوکه یې مخه په یوه سالم اوټول افغاني تدبیرونه نیوله سي ، لابه یې نورهم ورسوي. دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنوپه گټه تمام سوی نه دئ اومنفي انحرافات یې زېږولي دي چي د اند ښښني وړدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد (رح) د ګوربت مجلې له خبریال سره د مرکې په ترځ د مرکه چي د دې پوښتني چي ٌ د سیمه ییزي لهجې د کارولو په اړه موځه نظر دی لکه ځینې لیکوال وشول فعل مشتقات په سول لیکي، دا چې په ګڼ شمېر ځایونو کې ټکر منځته راولي ،لکه (وسول) چې اورېدونکی یې کیدا ی شي (سوځېدا) وانګېري ،ښښنه غوړام تا سې هم د همدې لارې پیروي کوئ ٌ په جواب کي داسي ویلي دي :

ٌ داسي ملتبس کلمات خو په ژبه کي خوراډېروي. ددې مانا داسي نه ده چي وسول. ددې صحیح تلفظ خو وسوځل دی. نو په هغه شکل دي یې راولي بیا به له دې التباس څخه خلاص وي (۲).
اما مسئله داده چي دلته تاریخي سلسلې باید سړی په نظر کي ونیسي. کوم وخت چي فیصلې سره کیږي ، هغه وخت پردې مفصل بحث په کاردی. نو د لهجاتو قطعي ترک یا بیخي ترک دا په هیڅ ژبه کي نه سته... دامسایل په ګرده دنیا کي سته. ددنیا په ګرده ژبو کي سته. بحث دي وربان دي وسي اودې ته په کرکه کتل ښه کارنه دی ، مناسب کارنه دی. (وسول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشول) ثوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشي) ثوک لیکي ، ودې لیکي او(وسي) لیکي ودې لیکي. ولي دا باعث دا ختلاف نه ګرځي. موږ تاسي دغه اوس فارسی چي وینو دې فارسی کي څومره تفاوتونه سته په لیکنه کي سته اویوازي فارسي نه ده په نورو ژبو کي هم همدغه اختلافات . (موجوددي (۳). نو دغوته دومره په اهمیت کتل زما په فکر لږ څه تنګ نظر ښیي ٌ (۴)

کله چي د نوري نړۍ په راډیو ګانو کي د پښتو پروګرامونه د سیاسي انګېزو په ټونګ ددغه منفي بهبرتر اغېزو تلي پیل سول ، نو ځینو پښتنو ته په خپله هغه ژبه باندي دویاندی او کارموند لو زمینه برابره سوه ، چي د مورله غېږي یې زده کړې وه. خو په هماغو پردېسو موسسو کي هم کله کله ددغه منفي برداشت پلویان د خپلو پښتنو ورونو د کار او زیار مخه نیسي .

(۱) پروین فیضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقایق بیان کړي دي. وګ: ښکلا مجله ـ ۳ کال ـ ۲ ګڼه ـ ۱۲۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوسنۍ کره لیکني التباسونه ما(هوتک) د همدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، د معیار (۲) . محتسبین بیا په هغه کي رى نه وهي

. دا اختلافات د همدې کتاب په (۲۹ ـ ۳۱ مخونو) کي ولولئ (۳)

. وګ: ګوربت مجله لومړی کال ۲ ګڼه ـ ۲۵ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅې

دنه تطبیق اوله هغې سره دمخالفت عوامل څه دي ؟

انګرېزي ژبې دمعیاریت له پاره زاړه دیني متون(ټکسټونه) درلودل ، عربي ژبې هم درلودل او ځینونوروژبوهم. اروانښاد علامه رشاد وایي" عرب که مثلاً دقریشولهجه غوره یامعیاري ګڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي یومتن موږ نه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعیت هم ولري اودهغه تلفظ دي یا دهغه لیکدوددي موږ ومنو �"
(۱)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعیار اړتیا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعیاري ژبې دیوه تاداو په توګه ستررول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه دیني متون نه لرو. د خیرالبیان متن خودروښان پیرپه ژوندکي لادرویزه خپلوداورلمبوته اچاوه. ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسیک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي. دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنیت سره سم تغیرورکړه سوی دئ(۲).ځکه نودمعیاري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهیوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسیدلای نه سو. موږباید د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبې اودهغې دویونکوله عیني اوواقعي حالت سره سمه لاروا خلو. لکه وړاندي چي موخوواره ویلي دي ، پښتودپښتنوله ژوند څخه سیوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان یوحقیقت دئ چي پښتودخپلوګاونډیوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاند دوکتورزیارداخبره دکاڼي کرښه ده چي ویلي یې دي" دپښتودفرهنګي سیالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ویونکي ټولنې پایله ده. ددې جرړه باید په اړوند ټولنیزبشپړتیايي بهیرکي وپلټو اوهغه داچې دیولړتاریخي ـ جغرافیایي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په یوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپیر(فورماسیون) تېرني پېرکې(۳)ځنډ بدلې پاتې اویوه برخه یې چې ځمکواکي (فیوډالي) هغه ته رسېدلې ، بیاهم ترډېره پښنه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اواریاني (پارسي) خپلوانو او ګاونډیو سره په هیڅ ډګرکي دسیالۍ جوګه شوي نه دي اوپه ټولیزډول تري لړترلړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ټولنیزپړاو وروسته دي .... (۴) دې اودې ته ورته نوروعواملونه یوازې داچي پښتانه یې له خپلو ګاونډیو څخه ٌ یو ټولنیزپړاو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکي دهغوی دژبنیو ګړدودو تر منځ اړیکي یې هم سره لیري ساتل سوي دي . د پښتو د بېلابېلو لهجو ویونکي ان تردا نزدوکلونوپوري لاهم یودبل په ژبه باندي په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . دیوې پښتودمنځ ته راتګ له پاره دهغې د ویونکوترمنځ یووالي اونږدېکت ته اړتیاسته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بیابه دژبي دیوکېدلوله پاره یوه کوچنۍ هڅه هم ډېرکار وکولای سي . دژبي دویونکوترمنځ نږدېکت ځانته مشخصه ټولنیزه او اقتصادي زمینه غواړي . دټولنیزاو اقتصادي ژوند په یوه مشخصه مرحله کي دغه راز نږدېکت ممکن کېدلای سي . دغه ټولنیزه او اقتصادي مرحله ځینو پوهانو د سرمایه داري نظام ټینګښت بللی دئ اودژبي دمعیاریت خبره یې ددغه رازیوه نظام په سته والي کي ممکنه او . (عملي ګڼلې ده چي ترډېره ځایه یې خبره دمنلووړهم ده (۵

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ،پښتانه درې څلورلسیزي وړاندي یودبل په لهجوډېرلږپوهېدل .اوس دا ستونزه لږڅه مخ پر حلېدو روانه ده . زما خپله دپوهنتون تجربه دیوه عیني واقعیت په توګه داده چي دپښتوژبي دویونکوترمنځ دلهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . مونږچي دپوهنتون په لیلیه کي دلومړي ځل له پاره دپښتو دبېلابېلولهجوله ویونکوسره دیوځای کېدوزمینه وموندله، هلته په دغه واقعیت باندي ډېرښه پوه سوو . هورې به مونږته یودبل پر ټوکو خندانه راتله . که مونږ کندهاریانو به پخپلو منځوکي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مویوبل ته سره تبادله کول ، پکتیاوال او ننګرهاریان به اریان راته تللي و اوپوښتنه به یې کول: داتاسي پرڅه خاندئ ؟ دغه رازمونږیووخت دوردګودټوکوداوربدلوپروخت له هم داسي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لاد پښتنومحصلینو ترمنځ د لهجوپه پوهېدنه کي مشکلات موجودول . دا ستونزي اوس ورو ورو دحلېدوپرلور رواني دي خومزله ته لاډېرمورِونه پاته دي. نوګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجوڅخه دیوې معیاري . لهجې دراوتلوله پاره لازم دي ، لاتراوسه پوري نسته

دنړۍ دنوروژبوتجربو راښوولې ده اولکه تاسي چي دانګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،دمعیاري ژبي ترټاکلووړاندي بایددهغې دلهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوکي داکار خولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي. دپوهاند زيار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستايني وړدي خو کافي نه دي. که د پښتود ټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولو پروخت (۱۳۴۱ـ۱۳۵۱ ش) سرته رسېدلي وې ، نو دهغو څېړنو په سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدير اروانښاد داکټرالهام لاهم خبرنه و. اروانښادالهام په دغه کال ليکلي دي:"... دکابل پوهنتون دژبواوادبياتود پوهنځي له ځلمو پوهانو څخه يو ټيم جوړشو ، چې اول وروزل شي اوبيادژبو په ثبتولولګيا شي. په دې ډله کي زيار، اخګ اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلي ... دژبني ګړدود ديزاطلس دتدوين لپاره يې ښايسته ښه مواد ثبت کړل. په آخرکي دغه مواد يونسکوته وسپارل شول چې دافغانستان دآرياني اطلس ورڅخه تدوين اوبيا خپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه څرک ماته ونه لګېده."(۲) داروانښاد الهام دغي يوښتني ته پوهاندزيارپه حاشيه کي کښلي دي چي" دغو يوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ. ددغه اطلس دپروژې يوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه مواد کافي هم نه دي بللي. ده څوکاله وړاندي داسي ليکلي دي:"... دغه دسره او مستندوليکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي يوخويودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظيفې دصحيحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربيه سوي. دوهم ـ دوی په لازمه موادواووسايلو مجهز نه چي دموسسې غړو کارځني اخيستی دايران له (Questionery) وه. دريم ـ مم هغه دپوښتنو کتاب پاره ترتيب سوی و نه دافغانستان له پاره. څلورم ـ که څه هم دافغاني ژبود اطلس پروژه ديونسکوله خواڅخه حمايه کيدله مګربيا هم دموسسې دغړوله پاره دکاراوسيدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهيلات برابرسوي نه وه. ځکه نوپه نامساعدو شرايطوکي دصحيحو اومستندوکاروغوښتنه يوه غلطه توقع ده."(۷) ماله اروانښاد پوهندوی نوراحمدشاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو څېړنو يومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبياتوپوهنځي په الماريو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزيارصاحب اوس په دغه ترڅه حقيقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس دکابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزيارصاحب يې کله کله چي موقع ورته ميسره سي دسويس دهيوادله کاپۍ څخه ګته اخلي (۸)په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټيم دکلونو زيار او زحمت ثمره لا تراوسه دسويس له الماريوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده. هرچاته دسويس

(c) ketabton.com: The Digital Library

)دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي. د پښتو لهجو څېړنه که سوې هم ده نو د جوړښتو شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي. دلغوي پانګي ثبت خولاترا وسه په structures) کړو غاړو ولاړ پاته دئ. که څوک دا ادعا کوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړ سوی دئ ، دا نو تر . یوې شاعرانه غټمبازۍ په ها خوا بل څه نسي ګڼل کېدلای

پوښتنه دا ده چي د یوې پښتو او یوه لیکدود له پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي یې مخالفین پیدا کړي دي ؟ هر و مرو څه خبره سته. خامخا ځیني عیني او تر ذهن د باندي علتونه موجود دي چي د دغي مخلصانه هڅي په لار کي خنډ لوېږي. د دې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي. دا راز استدلال تر علمي تا داوزیات پر سیاسي بنسټ ولاړ دئ. د پښتو د یوه واحد لیکدود او واحدي ژبي له پاره خود چا خبره زاړه دود پال پر لویه لار ایله کړئ ، حتی په نوي پوهنه او ژبپوهنه سمبال کسان لا پر یوه لار روان نه دي او د معیاري لیکنۍ ژبي پر تا کلو باندي په یوه خوله نه دي .ښاغلی زیار صاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وایي چي دوی یو پرو سیجر د مرحوم حبیبي او مرحوم خادم او ډاکټر دولت محمد لودین په ګډون لا سلیک کړ خو خادم صاحب" بیا مخالف شو او ویې ویل چي زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانو لار په رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ..." (۹)حقیقت دا دئ چي زموږ د مشرانو استادانو علامه رشاد ، ارواښاد روهي ، مرحوم الهام ، ارواښاد شاکر، مرحوم عطایي ،رفیع ،ډاکټر پالوال ، او نورو لیکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي موږ ته د معیار په نامه راښوول کیږي ، له مځکي تر اسمانه توپیر لري او حتی پخپلو منځو کي هم یو له بله سره فرق لري. دا پوهان چي مایې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول د ژبي خواخوږي او پر پښتو مین کسان وه او دي. زما خپل استنتاج دا دئ چي د دې لاري اصلي خنډ پخپله د پښتو ژبي او پښتنو په اوسني ټولنیز، اقتصادي ، قبیلوي او سیاسي حالت کي دئ ، دې کار ته د پښتو او پښتنو په نه امادګي کي دي. هغه راز آمادګي چي مایې د نورو ژبو په برخه کي یادونه وکړه. له دې بنیادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو . بیا د ریشا صاحب په اصطلاح" خبره بېخي غرکه سي"

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي دباسواد و خلګو د فیصدۍ په پام نیولو سره لا هم د ستندرډ ژبي د خوښت هڅي چي له ۱۴ـ ۱۵ میلادي پېړۍ څخه راپیل سوي وې ، ایله د ۱۹ پېړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرکي د نسبي بریالیتوب او عمومیت مرحلې ته ورسېدې. خو د پښتنو د عمومي بېسوادۍ په سته والي او د بې ثباتو حکومتو ، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کي څرنګه ادعا کولای سو ، . چي د پښتو له پاره د معیار انفرادي هڅي دبري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ

په کوچنیو او اړخکي عواملو کي یو عامل پخپله د دغه خوځښت د لارویانو په عمل او کړو کي پروت دئ ، پخپله په پوهاند صاحب زیار کي پروت دئ، چي د دغه حرکت موسس او تیوریسن دئ. (۱۰) پوهاند زیار صاحب د خپلو عقایدو او نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی دیوې سالمي مشورې د منلو له پاره لاهم تیار نه دئ. دی خپل ځان ته ټاکلي اصول او خپل استنتاجونه د کاڼي کرښي بولي. پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري او لیکي" زیار... په ډېرو برخو کي په خورا زیات باور او ټینګار غوڅ حکمونه کوي او ښایي کوم ورځ دی پخپله هم یو ځل بیا پرې کتنه وکړي." (۱۱) پوهاند زیار صاحب په دې برخه کي دوستانه انتقاد ته لا" غاښن ماتونکی" جواب ورکوي. زه د دوی دغه عادت د دوی پر سیاسي او ایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم. زیار صاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي ایډیالو ژیک محیط کي رالښکېل سوی و ، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پارو ونکو جملو او عبارتو کارول ، له طبقاتي دښمن سره د نه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي او په محاسنو کي یې شمېري. پوهاند صاحب زیار له دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټې کړې نه دي او تل یې په زغرده بیان کړې دي. دا د دوی د سیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خو له بده مرغه یې د دوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي. د دغي ایډیالوژۍ په ادبیاتو کي د ټولو نړیوالو نورمونو پر خلاف ، د سیاسي مخالف له پاره د" ځنځیري سپي" لقب ورکول روا څه ، چي د ستاینې وړ کار دئ. دوکتور زیار د خپلي معیاري لیکنۍ ژبې د منځ ته راوړلو د حرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل او ټکول. د دوی له یوه جوړ سوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښن ماتونکی جواب ورکړی دئ. دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره دود پال وبلل او له دود پالو سره یې شعار" وړاندي د نوي دورانسازه .... پرلور" ورکاوه. له دودپال څخه بـه خلکو د" مرتجعینو او رجعت پسندو" معنا اخیستله. پوهاند صاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده ، د دغو مخالفو دانشمندانو په باب ډېر زیاتی کړی دئ چي وایي: "کاروان به تیریږي او سپي به غپیږي" (۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې پښتو !خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چې د ثور انقلاب په ارزښتونو کې وګڼل سو . دا هغه وخت دئ چې پر هيواد باندې د کمونيستي او سويټيستي استبدادډاروونکي خپې مسلطې وې. له هر انقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبې وې. دا مخالفت که د سرپه زيان تمام سوی نه وای نو لږترلږه خوله وظيفې څخه د برطرفۍ او له بې سرنوشتۍ سره د مخامخ کېدلو په بيه هرومرو تمامېدئ. د دغي واهمې اغېزه وه ، چې پوهاند ډاکټرالهام لا د مقاماتو د ترټني له ډاره ځان په ٌ ذهني کارګرانو ٌکي وشمېره (۱۳) چي زما يقين دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم يوه بازاري سياسي اصطلاح وه. د ژبې د معياري کولو له دغي مشخصي انقلابي هڅي سره د پښتنو پوهانو ستر غيرګوندي اکثريت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل. دغه وخت له بده مرغه د هيواد علمي مرکزونه له صلاحيت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه. اروا ښاد حبيب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال د مهاجرت لاره اخيستې وه. علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعد ته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه ليريتوب او هغه هم د بې وخته تقاعد په نامه،علامه مرحوم د ځان په حق کي ناحقي ګڼله او د ې کاردونه ځورولی و ، چې ډېر کلونه يې له خپل نامه سره ٌ متقاعد پوهاند ٌ کيښ. اروا ښاد روهي که څه هم د هيواد خپلو اکۍ ته ګواښونو سخت ځوراوه ،خونه يې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کې ودرېږي. د پوهنتون غيرګوندي استادانو هسې شپه سبا کوله. د ژبپوهني پرډګر يوازي پوهاند زيارپاته و او له هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات او مساعدتونه ملګري سول او له هغو څخه په استفادې سره يې د معيار کورنګي ته پونده ورکړه .دا حرکت يوازي او يوازي پرفردي اراده ولاړ حرکت و او د هغه وخت صلاحيت لرونکو مشرانو پوهانو ټولو ورسره ليکلی او ناليکلی مخالفت څرګند کړی دئ .

خو د انقلاب ځواک د چا مخ نه کاته او نتيجه دا سوه ، چې پر پښتو خوارکۍ باندې دا نا بللې مېلمه وتپل سو. دا چې اوس د هغه له پاره تاريخي سوابق جوړېږي او د پخوانيو ژبپوهانو نومونه اخيستل کېږي ، دا روا ښاد الفت او نورو مشرانو له خولې د موافقې په باب نقل قولونه ليکل کېږي ، ټولې هغه افتراګاني دي چې مفتري به يې خدای ته ورورېږي.دا افتراګاني هغو هڅوته ورته دي لکه د پټې خزانې مخالفينو ، چې د علامه حبيبي ، استاد کامل او نورو مشرانو ترمړيني وروسته را منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وي. زمایوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړي سوي پښتوپلویان وه ، نویې بیاولي همدا ژبه نه لیکله. ددغو پوهانو او ژبپوهانو دلیکنی ژبې په : خوند خوځوک مړېږي نه. تاسي دا څو عبارتونه وګورئ

اروانباد بینوا په هغه ژبه لیکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه یې په ورځنیو خبرواترو کي کاروي. : تاسي دده دالاندي متن ولولئ

"دپخوانو پښتنو دعامي طبقي او غریبانو خوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتویې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلو سینو کي وساتله اوتردې وخته یې راورسوله. په سووسوو اورژبي شاعران پکښې پیدا سوه اودخپلي ژبې ادب یې ترخپله وسه پوري ، دنورو په زروکالو روزل سووژبو له ادبه سره تقریباً ځنګ پرځنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه ،مګربیایې هم خپل دغریبۍ په کورکي دملي پانګي زیاتولود پاره رازراز(پټي خزانې) راغونډي کړي دي ، چي اوس یې کله دسلیمان ماکوله کیږدۍ څخه نیمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمد هوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلرو ډکه ده پیښیږي ...." (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعیار محتسبین هرومرو دسیمه ییزي لهجې نوم کښېږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري . لهجې ویونکي ته په زړه پوري دئ او خوښیږي یې

داروانباداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري. سرتر نو که دا ولس پښتوده اوټول : پښتانه چي یې ولولي ، هرومروبه ژبې پر ټکوي. دا یوه نمونه به یې ولولو

"دانسان په وجودکښې دوه شیه ډېرعزیزمعلومیږي چي یوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه . علم او فلسفه پیداشوه اوله زړه نه شعر او ادب

اروپایان زړه دعواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي ، مسلمانان دایمان او عقیدې ځای ته زړه وايي. صبر،رحم، کرم، شجاعت، سخاوت دزړه کار دی. عشق او مینه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفو او احساساتو ظهوراوتجلیاتوکوه طوروایلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه (نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونو اثرکوي". (۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد خولکه پخپله چي دروند او متین شخصیت و ، لیکنه یې هم درنه او په عین درنبنت کي بیا (که یې د معیار محتسبین په سیمه ییز تورونه کړي) خوږه ده . راځئ چي ویې لولو:

"په نړۍ کي دریابونه ډېردي او په هغو کي د کبنتیو څه کمی نسته . زه چي ګورم په دغو کبنتیو کي د پښتنو کبنتۍ یوه خبنمېدلي تند باد پسي اخیستې ده او په ډېره تیزي سره یې د نابودۍ دګرداو لورته پوري وهي . زموږ د دریاب داو بو پر مخ نوري کبنتۍ هم لیدلي کیږي خو هغه دې توپاني بلا نه دي پسي اخیستي . زه نه پوهېږم چي د پښتنو په کبنتۍ کي دا مقناطسیت څنګه پروت دی چي زموږ د دریاب له هري غاړي څخه هر توپان چي پیدا سي و خپلي خوا ته راکشوي . زما په خیال کېدای سي توپانو نه د پښتنو پر بلاو هلې کبنتۍ مین وي او له هره یې بادبانو مچولو ته په ډېره لېوالتیا ارادانګي .

آد پښتنو خوا خوږو ! بلاموو اخلم لیخي راوغړئ او پایخي رابډوهئ ، یوه ډله د بدبختۍ د مقناطیس په لټه کي سئ که موو موند د دریاب تل ته یې ارتاو کړئ چي بیا د نړۍ مخ ونه ویني ، بله ډله د کبنتۍ (هغه بادبانونه و شکوئ چي د توپان بلا پر مینه ده . (۱۲

اروابناد کاندید اکادمیسن سرمحقق محمد صدیق روهي چي کله یوه علمي موضوع لاهم بیانوي ، ژبه یې پرچانه درنېږي . تاسي دده د لیکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکر وکړئ چي څومره روان دي:" میتود په اصل کي د ٠میتودوس) په بڼه یوناني کلمه ده چي په لغت کي طرزالعمل (دیوې چارې د سرته رسولو طریقې) ته ویل کېږي . په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کي د میتود په ځای داسلوب، طریقې،روش، دود کلمې هم استعمالېږي . میتودو لو جی د میتود پوهنې معنی لري . میتودولوجي د فلسفې یوه څانګه ده چي په عام ډول د علم او په خاص ډول د هر ځانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بیانوي ." (۱۷) . د ژبي رواني یې له دي امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلو بدلې نه ده . دافادې له پاره یې د خیل غیر پښتو لغتونه کارکړي دي هم یې مطلب په ښه توګه په . بیان کړی دئ او هم یې د ژبي خوند په زیات کړی دئ

اروابناد پوهاند حبیب الله تږی هم د مطلب ادا ینه د لغاتو ترسوچه توب نه قربانوي . دی لیکي :" کوم څېړونکي او مولفین چي وایي ترکي خلجیان د زابلستان په ځایي خلکو کي منحل شوي او په نهایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په پښتو غلځيانو بدل شوي دي هغوی په حقيقت کې دا خبره تصديقوي چې لږترلږه د دوهمې او دريېمې هجري پېړۍ په حدودو کې وزابلستان ځايي او سپدونکي پښتانه وو ، ځکه جهان نامه وايي چې ترکو خلجيانو خپله ژبه بايلوده او د زابلستان د ځايي او سپدونکو ژبه يې زده کړه . که ترکو خلجيانو د زابلستان د ځايي خلکو ژبه زده کړې وي ، که د غلځيانو ژبه تر اوسه پښتو وي او غلځيان او خلجيان هم سره يو شی وي ، نو د خلجيانو د مهاجرت په وخت کې به د زابلستان د ځايي او سپدونکو ژبه هرو مرو پښتو وه . که نه وي نو نه بايد خلجيانو پښتو زده کړې وي او نه (بايد د غلځيانو ژبه پښتو وي.ٌ (۱۸.

دارواښاد پوهاند دوکتور محمد رحيم الهام ژبه هم د دخيلو لغاتو پرمخ خلاصه ده: ٌ په همدې ترڅ کې دانستيتوت ترجوړېدو مخکې او وروسته د ډېرکسان دعصري ژبپوهنې د زده کړې لپاره بهرنيو هيوادو ته لېږل شوي وو او وليږل شول ،چې په هغو کې عبدالاحد ياري ، نوراحمد شاکر، حبيب الله تږي او ماپخپله په امريکاکې ، عبدالحکيم هلالي ، لودين ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحاد کې ، اځک په هندوستان کې اوزيار په يورپ کې د ژبپوهنيزو علمونو لوړې زده کړې ترسره کړې . ،

داخلک په هيواد کې د ژبپوهنې په بېلا بېلو څانګو کې په تدريس ، تحقيق او ترجمو بوخت شول او له خپلې وسې سره سم يې کم يازيات علمي خدمتونه وکړل. د تږي اوزما توجه او تمرکزبه زياتره پرعمومي تشريحي ژبپوهنه باندي واو تدريس موکاوه ....ٌ (۱۹) په دې لنډ مثال کي تاسي وينئ چې . اروښاد الهام مطلب په ډېره روانه ژبه بيان کړئ دئ

د(تحقيق ، تدريس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،...) لغتونه يې پيريان پر سترګو نه دي راغلي.ځکه نه دي راغلي ، چي دی پوهېدئ چې د دخيلو لغتونو ادې او باباچې د هرځای وي ، خو چې ژبې ته ننوتل ، دهغې ژبې خپل مال ګرځي او په استعمالولو يې څوک نه ګناهکار کېږي . ،

د استاد شپون نثر خوبيا په بل لايزار کشش لري. زه پکښې ورک وم چې کومه برخه يې انتخاب کړم ، اخرمي د(ګټيالي) له اول مخ څخه اوله برخه راواخيسته :

ٌ دادکا پرشی لانه وراغلی او هرشی هماغسې و چې پلرونورا پريښی وو. غم ښادۍ ټولې آشناوې هسې نه وچې دنيا ګل وګلزار وه خو موږورسره روږدي وو ، قادراو حاجی زرداد لاهم خپل سودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړل ؛ شاه محمد دوکاندار لاهم چې مې تللې دړه یې وهله ؛ موږ هلکانو لاهم دګاونډو دهقانانو د پالیزنه ختکي غلاکول ؛ کوډګري او فالبیني لاهم خورجیني په شا کور په کور ګرځېدې ؛ د کلو ملایان لاهم د کونډو او هلکانو سره پر توک ښکلي ګیر کېدل . خو هر څه پر خپل ځای وو او که چا شکایت درلود نو د خپلې تنډې او تقدیر نه ورپېښه شوې وه ....»

پوهاند زیار صاحب چې د خپلې جوړې کړې ژبې پر خلاف لیکنه وکړي نو د هر چا لپاره ډېره خوندوره ، محاورې ته نژدې او کره وي لکه دا لاندې مثال چې ما په تصادفي توګه را اخیستی دئ :

«استاد حبیبي د دغه لرغوني فرهنګیالي هیواد یوه پیاوړي پوهاند ، لیکوال ، څېړونکي او مؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا راز علمي څېړنو او پلټنو ته وربښلی او څنګه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېرو پټو خزانو پر را برسېرونه بریالی شوی هم دی . د غوریانو ، سوریانو ،لودیانو ، لویکانو ، د سوات او کونړ د امیرانو او داسي نورو افغاني او بیا پښتنو واکمنانو او سوبمنانو برسېرونه او پېژندنه یې د دغو خبرو ځلاندي بیلګې او ساري بلل کیږي.» (۲۰) خو چې د کره ژبې لیوالتیا ورولاړه سي ، نو بیا ځوانانو ته پښتو ګرامر په داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دا لاندي بیلګه :

«په پښتو کې کړاوون هم له پښو ییزچاراوهم له رغاونیزپلوه یو مخیز آریاني دی او مرستیالکړونه ، لکه (ول ،بودن) او شو (شدن) هیڅکله په هندي کې نه وو ،بلکې یوازې (هو) او (تها) پکې کارول کېږي. همدا رنګه په پښتو کې مخکړونه یاکړوال مختاړی (فعلي پیشوند) دودلري او په هندي کې یې څرک نه لګي . په پښتو کې اوسترمهال له وسمهال کړسره د (به) وییکي په ملتیا جوړېږي ، حال دا چې په هندي کې اوسترمهال له یوه ستاینو میزروستاړي چې له آره یې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی د ستاینوم په څېرنرینه او ښځینه ، یوګړي او ډېرګړی لري او اوړون مومي.» یا» ... موخه دا چې پښتو د پارسۍ په پرتله د اوستا او زړې پارسۍ ترمینځه یو منځوال اکر یادریځ لري او د نوماوړون له پلوه په یوه زیات لرغوني پړاوکي ټیکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزیات ونجون موندلی دی.» (۲۱) نو چې له یوې خوا موضوع ترخه علمي موضوع وي او .. له بلې خوا یې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اریان دي نو خدای مل سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تیرو مثالو څخه به تاسي ته څرګنده سوې وي ، چي د پښتنو ټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چي موږ ته د معیاري په نامه را ښوول کیږي .

لکه وړاندي چي مي وویل ،دژبي د معیاري کولو له هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سو چي دا هڅه د ثور انقلاب له ارزښتونو سره وتړل سوه . ماته په لومړي سرکي دا سي ښکاریدله چي له دې حرکت سره د مخالفت اساس به هغه د چا خبره له ٌعلي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني وي ٌ خو وروسته مي پښتو ژبي ته د دې حرکت په تاوانو سرخلاص سو او د پوهانو اند ښېنې راته معقولي ثابتي سوې .

لکه د ثور انقلاب د دفاع له پاره چي د ټولني د دانسته وو کسانو پر ځای له ٌ العوام ٌ څخه کارو اخیستل سو ، د غه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له ګوتو په شمار محدودو او معدودو منلو لیکوالو پرته نورد خالي ذهنو پښتو مینو زلمیانو پرا وړو بار سو او په پر مخ بېولو کي یې له هر راز ماکیا ولیستي لاروچارو څخه کارو اخیستل سوا او اخیستل کېږي. د دغو زلمیانو معصومو مغزو ته د معیار محک دا سي تلقین سوی و ، چي که چا د پښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــــه (شو ، شي ، ....) وکښل ، ګویا معیاري پښتو یې ولیکله. څرنګه چي په دغه اوسني د چا خبره کره پښتو کي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو د معیار په نامه منلې ده او نوریې په ګټه او تاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زما یقین دئ چي همدا زلمي له دغي نوي را ټوکېدونکي پښتو سره دان د پاسه مشکلات لري خو پرخوله یې نه راوړي .

د مسئلي یو بل خوا شینو ونکی اړخ دادئ ، چي پښتانه د نزدې یوې نیمې پېړۍ را هیسي د یوې نامطلوبي او تپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلو اقتصادي او ټولنیزو نظامو نولاندي ژوند کوي . دې عیني واقعیت د کړښي د دواړو خواوو پښتنو په فرهنګي او کلتوري او ژبنۍ برخه کي تو پیرونه ایجاد کړي اوله بده مرغه په ځینو برخو کي یې تو پیرونه زور کېږي . د دې عیني واقعیت مسخه کول او پر هغه باندي سترګي پټول د مسئلي واقعبینانه چاره نسي کېدلای . دې بېلابېلو نظامو د دواړو خواوو پښتنو ته د ژبنیو او فرهنګي فعالیتو یو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړي دي. داروابناد د نومیالي دا خبره خوراژوره رینښه لري چي ویلي یې وه ٌ هغه آزادي چي جعفرا ځګزی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې په بلوچستان کې د نظامي جنرال د کلکې دیکتاتورۍ په دوران کې لري ، نو میالي یې په ټوله ژوند کې ، حتی د معتبرۍ په حالت کې لاهم سلمه برخه په خوب نه ده لیدلې .ٌ (۲۱) د دواړو خواوو پښتنو سیاسي دلچسپیو هم د فرهنګي او ژبني فعالیت جریان ته تاوان رسولی دئ. د کرښې په یوه خوا کې د پارسي ژبې درباروا کمنۍ او په بله کې د پنجابۍ

حاکمیت پښتو ژبه د فرهنګي ژوند په ډګر کې دیوې دوهمي او دریمي ژبې درجې ته راټیټه کړې ده او د ضرورت ژبه سوې نه ده. د همدې واقعیتونو داغېزې له امله په پښتو کې دیوې معیاري لیکلارې او لیکدود درامنځ ته کېدو او پر هغه باندې د بشپړ توافق په لاره کې خنډونه او ځنډونه لوېدلي دي. د کرښې د دواړو خواوو خواخوږو پښتنو د ډېرو لسیزو په دوران کې د دې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چې د مسئلې عیني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستیاوو د مېز . د سر په فیصلو باندې کړې ده او طبیعي ده چې اغېزه یې نه ده ښندلې

خبرې به سره راغونډې کړم او خاتمه یې به په دې عبارت بشپړه کړم : یوه ژبه چې نه د دولت په سطحه قانوني ملاتړ ولري او نه د ملت په سطحه کې د سواد پیاوړې سابقه ولري او تر هم دا نن ورځې پورې یې لا د الفبې د بشتړ تابه هڅې ته اړتیا په اولیتو کې راځي نو پر هغې باندې د نورو ژبو په تقلید د معیاریت جریان ازمویل او په دې ډول یې له خپلو یونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پر ته بل څه وي . زه نه پوهېږم چې د معیاریت په مینه کې ډوب لیکوال د دغه واقعیت په لیدلو او کتلو کې ولې ړانده دي ، چې د دوی په دغه نوې ژبه باندې د دوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون لیدلي . او لیسانسه ورونه نه پوهېږي

وګ:ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ (۱)

د دغه راز لاسوهنو ښه پرېمانه مثالونه د ښاغلي ډاکټر پالوال په نوي کتابٌ معیاري پښتوٌ کې (۲) . لوستلای سئ

مراد یې ماقبل فیوډالي قبیلوي پړاو دئ. م. ه (۳)

پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې ـ ۱۰۴ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. اروانباد الهام هم دغه شان وړاند يزکړی و چي يادونه يې په مخ کي تاسي ولوستله (۵)

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې ــ دويم ، دريم مخونه (۶)

پښتو چاپي آثار ــ ۲۵۹ مخ ــ ۱۳۵۷ ش کابل (۷)

ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ دريمه ګڼه ــ ۵۴ مخ (۸)

ښکلا مجله ــ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۹)

داخبري مي بايد د عقايد و د تفتيش په معناونه ګڼلي سي. زه د هر انسان عقيدې او افکار وته .(۱۰)
. د زړه له کومي درناوی لرم

پښنو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې کتاب ته د پوهاند داکتر محمد رحيم الهام يادونه ــ پنځم مخ (۱۱)
.

زيار ــ د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری ــ ۱۵۵ مخ (۱۲)

پښتو پښويه ــ سريزه (۱۳)

پښتو روزنه ــ ۳۹ مخ (۱۴)

ليکوالي ــ ۷۸ مخ (۱۵)

د علامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ ځخه (۱۶)

وګ: د پښتو ادبياتو تاريخ ــ ۱۹ مخ (۱۷)

وګ: پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه (۱۸)

د پښتو او پښتانه کتاب ته سريزه ــ دريم مخ (۱۹)

وګ: نومورکي مورخين ته د پوهاند زيار صاحب سريزه ــ دريم مخ ــ ۱۳۵۹ ش (۲۰)

پښتو او پښتانه .... ۷۷ ــ ۸۲ مخونه (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي ـ ۱۲۷ مخ (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه باید وسي ؟

اوس چي د معیاریت په باب زما خبري تقریباً بشپړي سوې او د دغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به دا خبره هم ورزیاته کړم ، چي زه د معیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم او پلوی به یې اوسم. درنو لوستونکو به زما په دې کوچنوټي کتابګي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات او ترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهیر کي نوي منځ ته راغلي دي. معنادا چي زه د هغو اصطلاحاتو استعمال ته هم حاضریم چي زما ژبه او فهم یې د هضمولو وړتیا لري.زما مخالفت له هغه اسلوب او جریان سره دئ چي اوس د معیاریت په نامه د پښتوریښې ورکاږي او تاسي ته مي د هغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ. خدای دي وکړي چي دزړه په خبره سره پوه سوي یو.مګردا خبره هم ترلمرراته ځرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي او نه زه په یکړسرد دغه اعتیاد مخه نیولای سم. ددې سرکښه بهیرلاري ته راوستل ډله ییزکاراو مفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، د موضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونو دربدل غواړي.... له دې لیکني څخه زما مرادراتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي. ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتو سره مي د مینې په جذبه کښلي دي. اوس به د همدغې مینې په جذبه خپل څو وړاندیزونه درته وړاندي کړم او د(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ویلو به درڅخه رخصت واخلم .

ـ د مروجو لغاتو له پاره د نوو لغاتو له جوړولو څخه د یوڅو کلونو له پاره د نصوح توبه وکاږئ. همدا چي موجوړکړي دي ، درته بس دي. پرېږدئ چي پښتو اریانه په دې کي څونه هضمولای سي. دراتلونکي له پاره که څوک تحسین کېدل ، که نفرین کېدل ، همدا جوړسوي ورته کفایت کوي .

ـ که د نوو علمي او تخنیکي لغتو له پاره دلغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه،ترجوړولو وروسته یې سمدلاسه دټول افغان ، بینوا او نوروویب پاڼو له لاري د نظراخیستلو له پاره وړاندي کړئ. ترمشورې د مخه یې کورټ مه عاموئ. دا کار که د ننه په هیوادکي ممکن وای خوبیخي به ښه وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هورې اوس د پښتو او پښتنو له پاره نه حمايه سته نه زمينه. دا سي لو به روانه ده ، چي که يې خداى . مه کړه همدا سي دوام وکړ، نه به پښتو پاته وي نه پښتانه

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پيک(پکه) مه وهئ. دا بهير خپل طبيعي جريان ته پرېږدئ. که يو وخت د ختيځي لهجې په شان ، چي (سو) يې تر تاريخي اوژبنيو عواملولاندي په (شو) بدل کړ او لويديځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کېښېښووله، خو ترښو به لاښه سي او کنه ، په دې باندي نه د پښتو کورورانېږي نه د پښتنو. ختيځي لهجې دغه (سين) په فرمان جاري کولو سره په (شين) نه دئ بدل کړئ. اوس هم له هماغه تاريخي تجربې څخه کار واخلئ. که د معياري ليکني لارويان د (شين) له کاروني سره دزړه مينه لري ، نودي پرهمدې مسئله دې ډېر ټينګار نه کوي ځکه هرڅومره چي پرهمدې موضوع ټينګار کېږي ، هغومره د (سين) عمر اوږدېږي. قوي او غښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي. که (شين) خپل قوت په دغه تاريخي ازموينت کي په طبيعي ډول ثابت کړ،دلويديځي لهجې هرويونکى به يې د(مورنس پارسي وايي) په مصداق په . ويلو او ليکلو باندي فخروکړي. او که دا نه وي نو په زورکلي نه ودانيږي

ــ د پښتنو پر باسواد کولو باندي دې بايد زور وا چول سي. پښتو ليکنه دې ورزده سي. د هري لهجې . پښتو چي وي ، پروانه لري ځکه دلهجو د هرم سربيرته يوې پښتو ته رسيږي

ــ د پېړيو پېړيو د خيلو لغاتو په اړولو او پښتو کولو باندي مه خپل وخت ضايع کوئ مه انرژي. دغه . وخت د پښتو يو بل کتاب ليکلو ته ورو باسئ

پښتو او پښتانه د خيلو لغتونه دي خوارکړي. د خوارۍ عوامل يې نور دي ، چي ماورته په متن کي . څوواره مکرري اشاري کړي دي

ــ پښتون د مدنيت په ګېڼه سمبال کړئ چي پښتو پخپله ورسره مدني او کلتوري سي. د ښځ له خوا . آس ته کيزه (قيضه) مه وراچوئ

ــ د نشراتو دې شمېره تعدد مخه ونيسئ. لږ خپروني ډېري حمايه کړئ ، ويې ولولئ او بل ته يې . ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ـ په پښتو ژبه دهري ځانګي کتابونه وژباړئ ، ویې لیکئ او خپاره یې کړئ

ـ د معیار په پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چې پښتو دیوه مفهوم له پاره شل لغته ولري.
. دټولو د کارولو هڅه وکړئ

ـ له لهجو سره مسئولانه چلند وکړئ . دې واقعیت ته ځیر سئ ، چې لهجه په پښتنو کې لا تراوسه هم دتقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپایې نړوي . دلهجو مرګ وژوند هم طبیعي جریان . ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ

ـ دهري لهجې ویونکي چې یاست ، دخپلې لهجې لغتونه راټول کړئ او خپاره یې کړئ.
داکار همدا انن شروع کړئ . له لهجوي زېرمې سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خودزوی (زېری به وي.(۱

زه له خپلې پلرنۍ مبني ښخه په فرسخولیري پروت یم . له زلمیو کندهاریو خبرونکو څخه هیله (۱) کوم چې دخپلې لهجې لغتونه راغونډ کړي . که ماته د مرستې اړتیا احساس سي ، زه ملاتړلی . ولاړیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو يې وکاږم که پرپښتو

ضمیمه

په دې برخه کې زه خپلې هغه لیکنې راوړم چې په بېلا بېلو وختو کې مې د کره لیکنې او نیولوګیزمونو په باب خپرې کړې دي. په دې ډول غواړم وښیم ، چې په دې

هکله زما هڅې نوې نه دي او له ډېره وخته مې خپل نظریات او په ځینو

برخو کې اند ېښنې له لوستونکو سره شریکې کړې دي.په دې لیکنو

کې به لوستونکي ځای ځای پر مکررو خبرو باندي ، چې

. د کتاب په متن کې هم راغلي دي ، پېښ سي

. زه د هغو له بابته بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو یې وکاږم که پرپښتو

موږ پښتانه باید د ډېرې مجلې احسان ومنو، چې په دې تیاره شرایطو کې یې راته په خپله ژبه او پرخپله ژبه د څه لیکلو زمینه برابره کړې ده. په دې لړکې مې د استاد ډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چې د ډېرې مجلې د دریم کال په لسمه ګڼه کې یې د امریکا د غږ په نامه خپره سوې ده. د پښتو نشراتو په باب زما په زړه کې له ډېره وخته ځیني خبري راګرځېدلې او د لیکلو زړه مې ځکه نه سوای کولای چې یو خو د چا خبره" الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملا عثمان غواړي"، بل مې په ځان کې دوني بیچ هم نه لیدئ چې د دغه راز عمومي جریان په غبرېدې ورسم. اوس چې مې ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نو به زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم. واردواره به یې له (په) او (پر) څخه راونښلوم. د دغو دوو اداتو بېځایه کارولو ځیني ببخوندۍ، یا باید وو ایم تېروتني پېښې کړې دي. په اوسنیو زیاتره نشراتو کې د دغه ادات لکه څرنګه چې باید وي، نه استعمالېږي او ځای ځای خولا داسي هم راته ښکاره سوې ده چې (پر) د (په) پر ځای په ارادي توګه راوړل سوئ او په پښتو کې د یو راز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ.

"په پښتو یې ولیکم" جملې معنا دا ده، چې د لیکني ژبه مې پښتو ده، د مفاهمې وسیله مې پښتو ده، پارسي یا انګرېزي یا کومه بله ژبه نه ده او "پرپښتو یې ولیکم" معنا دا ده، چې لیکنه د پښتو ژبې په باب ده، یا یې پر ګرامر، یا یې پر تاریخ او ادب یا پر نورو اړخونو رڼا غورځم. زه چې اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر) د (په) پر ځای راوړي وي. د مثال په توګه د ډېرې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه، یوه جمله داسي ده"... د مغازو او لویو ځایونو ښیښې ماتول، د ماشومانو او ښځو تښتول، په هغوتېرې کول او بیا یې وژل...."

دلته "په هغوتېرې کول" هغه راز معنا نه ورکوي، چې د لیکونکي مراد ده. د لیکونکي مراد دا دئ چې له بې سرپرسته ماشومانو څخه په غرب کې داسي ډلې جوړې سي، چې د مغازو او لویو ځایونو ښیښې ماتوي، ماشومان او ښځي تښتوي او ښځو ته بیا بدنامي وراړوي، بې عفته کوي یې. چې دغه راز مطلب باید "پرهغوتېرې کول" وي، نه "په هغوتېرې کول". د "په هغوتېرې کول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا ، چي له دغو تښتول سوو ښځو څخه د نورو ښځو د بېغفتۍ له پاره کار اخیستل کېږي. یا لکه . مور چي وو ایو ٌ په ښځویې غلاوي وکړې ٌ ، یعني دا غله د جنس له مخي ښځې وې

د (پر) دغه راز بېځایه کارول په هیواد کي د ننه هم رواج سوي و . کال مې د قیق نه دئ په یاد ، چي کوم و ، په پوهنتون کي په یوه علمي سیمینار کي ښاغلي زلمي هیوادمل د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب د مضمون لوستل زما پر غاړه راواچول. پخپله استاد سیمینار ته تشریف نه و راوړی. مضمون د رحمان بابا د مړیني د نېټې په باب نوې خېړنه وه او عنوان یې و ٌ رحمان بابا په کوم کال مړ دئ ؟ٌ. له دې عنوان څخه ٌ رحمان پر کوم کال مړ دئ ؟ٌ جوړ سوی و . د استاد مقصد خو دا و ، چي د رحمان بابا د مړیني سنه وښیي چي کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري. خو تر لا سوهلو وروسته د جملې معنا داسي اوښتې وه چي ګویا د لیکوال مطلب دا دئ چي رحمان بابا په څوکلنۍ کي مړ سوی دئ. ٌ پر کوم کال مړ ٌ هم دغه مفهوم افاده کوي. په دا سبا چي مې استاد ته د سیمینار بیان کاوه او په ضمن کي مې د خېړني د عنوان یادونه ورته وکړه ، په خندا یې راته وویله چي ٌ معیاري کړی یې دئ ٌ. خوزه پوه سوم ، چي له دغه راز لاسوهلو څخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مې په ډېره مجله کي هم یو وار په سترګه سوی دئ چي په ناسم ډول یې کار کړی و . ماته دیوې پېښې د وخت د ښوولو له پاره د (پر) کارول هله غوره ایسي ، چي وغواړو پر کال سربېره یې د میاشتي ورځ هم وښیو . د مثال په توګه :

زه په یوزر و دري سوه شپږویشتم هجري شمسي کال د دلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم . د لته چي د میاشتي و ورځي خبره راغله نو (پر) کارول پر ځای کار دئ. یا روسانو په یوزرو دري سوه اته پنځوسم کال د جدي پر شپږمه پر افغانستان یرغل وکړ . د (پر) نور موارد به هم راوړم. پلانی یې په توپک وواژه او هابل یې پر توپک وواژه. په لومړي مثال کي د وژلو وسیله توپک دئ. په چاړه یا سوټي یې نه دئ وژلی او په دوهم مثال کي مطلب دا دئ چي توپک ورڅخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې ځني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، ځویې مړ کړی او توپک یې ځني واخیست. ګویا پر توپک . (یې سروخوړ. دا دوه مورده باید سره بېل سي. (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مقاله د ډېوې مجلې د څلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه. د همدې (۱) کال په دوهمه ګڼه کي د راغلي لیک تر عنوان لاندي پوهاند زیار صاحب زما پر پورتنۍ مقاله تبصره کړې ده. لیک ته په واضح ډول د زیار صاحب نوم نه دئ لیکل سوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي په ټکي ژباړې ــ تلفظي بېخوندي

دې بوې په تېرو دوو ګڼو کې د (نوارغزه) پر ټکي په ټکي ترجمې باندې خبرې سوې دي. په دې باب زما سره يوه خاطره سته چې خپله ليکنه به په همدې پيل کړم. زه چې په کابل کې وم ، د باختر اژانس په پښتو څانګه کې مې څه موده د بالمقطع اجير په توګه او بيا وروسته د رسمي غړي په صفت کارکاوه. د دفتر غړي ټول د پښتو ژبې خواخوږي وو . مشر مو د پښتو ژبې شاعر ، ليکوال او په مطبوعاتو کې د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چې رشتيا سي ، په ترجمه کې يې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت او چټکۍ سره چې ده ترجمه کوله ، زموږ د يوه هم له وسه پوره نه وه. له دې ټولو صفتو سره بيا هم د مقاماتو په نزد کړلی و څکه چې د واکمن ګوند غړيتوب يې نه لاره. موږ ټولو په ژباړه کې يو راز بيروکراتيک او اداري خنډونه درلودل او هغه دا چې د مطالبو په ترجمه کې مو ٌ ميرزايي ٌ هم په پام کې نيوله. هڅه مو کوله چې اداري مسئوليت ځانو ته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتيا پېښوله او هغه هم په دې دليل چې که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولي دا راز ترجمه سوی و ؟ ، موږ به ورته وو ايو ٌ چيزی که د خط بود ٌ . استاد پوهاند زيار صاحب به هر وخت زموږ له ټکي په ټکي ترجمې څخه د بر سر ټکاوه. يو وخت د (نوارغزه)له ترکيب سره مخامخ سو . د دفتر په پکتيا والو غړو کې يوه (تړانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندې کړه او بل يوه بل څه. يوه خولا په ټوکـــــو کې (پټی)سمه ترجمه ورته وبلله او د (قطع نوار) مثال يې راووړ، چې د برموپر وخندل. د مقاماتو له څېړې څخه د خلاصون په خاطـــر بايد د (نوار)له پاره يوه کلمه پر (غزه) باندې زياته سوې وای. کنه نو سمه خبره خو داوه چې يوازې مو (غزه)ليکلې وای. په پای کې داسې سوه ،چې که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مې ليکله او نورو به تړانګه اوو زما په خيال د ترجمې د اصلاح په وخت کې دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چې دا به بيا ترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چې به د دفتر د مشر په غياب کې ما يا بل چا د ژباړل سوي متن د سمولو چانس مونده نو به يا تړانګه تېر بد له يا به تراډه. په داسې حال کې چې(تراډه) او (تړانګه) دواړه له يوې جغرافيايي ساحې سره راوړل ، بېخونده ايسېدل. په پای کې لکه چې (تړانګي) ميدان يووړ او يو وخت مې له بي بي سي څخه هم واوريدله. مشکل داو ، چې له پوهاند زيار صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته چې هر وخت به پر موږ راګرزېدی او ګټوري لارښووني به یې راته کولې ، نورنو نه یوه ټاکلې موسسه وه چې ژبه دې کره کړي او نه هم یوه واحده مرجع . د اژانس پښتو څانګې یو راز پښتو لیکله اوورځپاڼو بیا پرخپل سر ډنګوله او بل راز ژبه یې لیکله . په داسې حال کې چې د اژانس ژبه باید تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او د اولس ژبې ته نژدې او په اصطلاح معیاري ژبه وای دا ځکه چې ډېرو خلکو اورېدله . د کابل راډیو ویندویو به بیا د نویو کلمو په تلفظ کې پرابلمونه درلودل چې د څونا سمو تلفظونو په باب به څو کرښې وروسته ورغبېږم . په نړۍ کې د مطبوعاتو ژبه تر بل هر ځای ډېره کره او فهم ته نژدې ژبه وي مګر زموږ د اژانس د ترجمې په څانګه کې ، چې غړي یې ټول زماډېر صمیمي دوستان او پرېښتني کلتورمین خلک وو ، د دفتر له مشراو یو دوو تنو پرته چې د پښتو ژبې په لیکنه او ژباړه کې یې سابقه درلوده ، نور ټول زما په ګډون غیرفني خلک وو او یوازي د ماموریت د تغیرو تبدیل په لړکې یادیوې ګولې مړی پیدا کولو په خاطر تر اژانسه رارسېدلي وو . همدا علت و ، چې د مطبوعاتو په ژبه کې ښخوندي لیدل کېدله او د خلکو له ژبې څخه ورو ورو پردی کېدله . په دې برخه کې پښتو یوازي نه ده ، بلکې پارسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ لیکلې پارسي . خو د اولس له ژبې سره ښخې ډېره فاصله لري

د تلفظي بدلون په برخه کې به زه یو څو کلمې د نمونې په توګه راوړم چې اولس یې یو راز او کابلي . سوو پښتنو او دهغو په تقلید یې مهاجر سوي پښتانه بل راز تلفظ کوي

دنده ــ دې کلمې دوظیفې ، مصروفیت په معنا مطبوعاتو ته له څو کلونو راهیسې لارموندلې ده . په لویدیځه لهجه کې یې د (بنده) پر وزن تلفظ کوي یعنې فشاریې پر دوهمه څپه راوړي . د کراچې په ښار کې مې له پښتو نخوا څخه دراغلو پښتنو له خولې هم د دغې کلمې تلفظ کټ مټ د لویدیځې لهجې د تلفظ په شکل اورېدلی دئ . په پښتو تشریحي قاموس کې یې هم فشار پرورو ستۍ څپه راوړی دئ . خو د کابل راډیو دویندویو په پیروۍ یې ځینې کسان فشار لومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ــ داوږدې ضد) پروزن یې تلفظ کوي چې زما په خیال سمبده غواړي . دغه راز:

اغېزه ، خواله، وړانګه ــ دا کلمې ګرده پروروستۍ څپه فشار لري . پښتو تشریحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته یې پروروستۍ څپه فشارورکړی دئ . په رواج سوي تلفظ کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خپې ته فشار ورکول کېږي چي ماته د کندهاريانو په اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي. ځکه (خواله)که دلومړۍ خپې په فشار تلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ځنګ ته)معناورکوي .((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) يعني ځنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم. ماته خوسمدلاسه ددغو کلمو په باب په کلاسيک ادب کي د خبرني امکانات نسته خو د(. هربنده خپله يې کرونده) متل مي د (هربنده خپله يې دنده) په شکل ترسترګوسوی دئ

البته داخبره بايد وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي بايد بدلون ونه مومي. لکه دکلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازيې تلفظونه هم پرله اوړي. خوکه دتلفظ اوښتني التباس . پېښاوه ، هلته نوبيا کلکه پاملرنه غواړي چي مثال يې ماپه (خواله)کي وړاندي کړ

دسمبر ۱۹۹۲ع ۱۴

(تورنتو ـ کاناډا(۱

دالنډه ليکنه مي ((ډيوې)) مجلې ته ولېږل خولکه چي دچاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه (۱) . له بده مرغه خاموشه سوه اونوره چاپ نسوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو کره لیکنه باندي د نیولوجیزم سیوری

د ژبي کره کول یوه اکاډمیکه اړتیا ده. د نړۍ د ټولو ژبو ویونکو دا اړتیا حس کړې او ور سره سم یې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه یوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ایستلې او عامه کړې ده. د کره کولو په بهیر کې د یوې ژبې وینګ (تلفظ) لوستنګ او لیکل درې سره په پام کې نیول کیږي. تر کومه ځایه چې ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو ژبه معیاري ژبه وي او د هغې له مخې وګړي خپله ژبه سموي. د (Media) هیوادونو کې میډیا پښتو ژبې کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چې دې بهیر ته له تېرو د پرشو پنځه د پرشو کلونو راهیسي ډېر پام اړول سوئ دئ. نیولوجیزم (لغت جوړونه) د ژبې د کره کېدني یوه برخه ده. دا چې موږ ته د پښتو نیولوجیزم څرکونه د امیر کروړه رانیولي تر حمزه شینواري پوري رانیول کیږي، معنا یې دا نه ده چې په دغه اوږده واټن کې د ژبې د معیاري کېدلو له پاره هلي ځلي کېدلې. د امیر شېر علي خان، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان په وختونو کې چې د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبې د معیاري کېدني عنصر پکښې کورټ نه لیدل کیږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبې خواخوږو د معیاري کېدني اړتیا محسوسه کړې وه. دا د ژبې د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅې وې چې موږ یې د احسان بشپړ منونکي یو . که تاسي د امیر شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امیر امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنۍ ژبې ته ځیر سئ ،و به وینئ چې د عربي ژبې په پېښو یې پخپله ژبه کې یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېخر سره کوترم کړي دي. پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معیار برابر نه و (مرکه د پښتو) یې بلله. زما مطلب کورټ دا نه دئ چې خدای مه کړه د هغو خواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم. د هغوی هلې ځلې د اوسنیو د لارې مشالونه وې او چا خبره سعې یې مشکوري دي. زما مطلب دا دئ چې د پښتو د کره کېدني هڅې ډېر زوړ تاریخ نه لري. له بده مرغه په تېرو شلو د پرشو کلونو کې چې چا د پښتو نیولوجیزم په وړاندې خپل ملاحظات ښوولې دي، ټولني ته داسي معرفي کیږي چې ګویا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کې ټینګار کوي. په داسي حال کې چې موضوع دا ډول نه وه او نه ده. پر پښتو باندي د عربیت تر اغېزې لاندي د ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونو عمومي توب تول پښتانه خوا خوږي څورول. د ملايي پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نيت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سيوري اچولئ دئ. د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانيولې بيا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهليت و صلاحيت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و يا نه و، بېله خبره ده. زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معياري توب) بهير چي هر وخت او په هر نيت پيل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نيولوجيزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي. زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي ليدني او کتني بيان کړم او ورسره سم د دغه بهير د ځينو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم ځرکونه موږ ته له امير کروړه رانيولې بيا تر حمزه شينواري پوري راښول کيږي، خو د دغه بهير د چټکتيا او زياتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسېزو را پيلېږي. دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني يا نيولوجيزم د اړتيا او ځرګندتيا په برخه کي شعوري هڅي پيل کېږي او ور سره سم يې پلويان او مخالفين ميدان ته راوزي. د نيولوجيزم بهير که چا پيل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خوا خوږي وو او دي. دواړه له خپلي ژبي سره د ميني په مقصد لاس و پښې وهي. دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سياست ميدان چي ځوک پکښې ماته خوري او ځوک پکښې بريالی کيږي. که د پښتو نيولوجيزم يا د پښتو کره ليکني بهير ته په دغي روحيې سره ځوک وګوري او وو يې څېړي زما په خيال ګټه به يې ډېره وي. نيولوجيزم په حقيقت کي د پښتو کره ليکني د لوی بهير يوه کړۍ ده. نوري کړۍ يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاييزم)، له ګړدودونو څخه د لغاتو را ايستل او دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي. لکه وړاندي چي مي وويل د پښتو نيولوجيزم منظم او سيستماټيک بهير له تيرو درو لسيزو را پيلېږي خو د ارکاييزم برخه يې يو څه مخکينی تاريخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او يا له محاورو څخه و ليکني ته د را لېږدولو پر بهير وږغېږو، نو د انصاف په حکم بايد د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو. استاد د لرغونو لغتونو يوه لويه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو قاموسونو ثبت کړي نه وو. اروانباد استاد ګل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تالیف) په سریزه کي لیکي: ٌ.... ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م. هوتک) ته زیات مایل دئ او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځینو مړو یا نیمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د. پاره ښه دی او ده پکښي هو دغه ګټه لیدلې دهٌ

د دغو لغتونو لیست زما د همدې لیکني تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر رغېږم. داسي ښکاري چي د کره لیکني بهیر اوس یو ازي نیولوجیزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي یې په دومره جدیت نه پالل کیږي لکه د نیولوجیزم دا. د کره لیکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زیار صاحب کوم لاربنود کتابونه (پښتو لیکلار) او (ویي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني ګل سوي دي. نوم یې سته خو موندل یې سخت دي دا ځکه چي پر هیواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زمونږ هر څه پوپنا سول. په هغو کتابونو کي د کره لیکني عمومي اصول او ورسره سم یې یو شمېر مثالونه راوړل سوي وو. خو د هغو په دوام نور تشریحي او تفسیري کتابونو ته هم اړتیا وه او سته. د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو، ورسېده، ورسېدلو، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معیاري ګڼل سوئ دئ. (ګوربت مجله، دویمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په یوه مجموعه کي ولیکل سي او په پراخه بیمانه تکثیر سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زیاترو ډیکشنریو کي د افعالو د ګردانو یوه لویه برخه د ضمیمي په توګه ور سره چاپ سوي دي. د افعالو غیر منظم ګردانونه خو یې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه یې هم ورسره مل کړي وي. په روسي ژبه کي خو د پدیږونو ( ) د ګردانونو غټي غټي مجموعي په ځانګړې توګه په غټ تیراژ خپرې سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي. په پښتو کي دا کار په پخوانیو کتابو کي یو څه سوئ دئ خو په اوسنیو کي یا نه دئ سوئ، یا زه نه یم پر پېښ سوئ. زما پیشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانو مجموعي دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صیغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله.په دی ډول به نو د (
ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د ليکلو مخه نيوله سوې وي، ځکه د استاد په
نظر غير معياري دي .

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهير ته ګورم لارويان يې له نيولو جيزم (لغت جوړوني) پرته له نورو
اړخونو څخه لار چيوي زما په خيال په دې برخه کي يو څه عيني ستونزي سته. د مثال په توګه په
ارکاييکو لغتو پسي د زړو متنو لټول يا له ګړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ
ځکه نو د پښتو ويی پانګي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېريدو په درشل کي دي او يوازي د
کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کيږي. ښاغلي صميم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه
کي ډېري خواری ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه راښيي خو ښوک يې لږ
مراعتوي. علت يې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقيانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو
کړي او نور نو ورته خوشاله وي چي ګڼي کره ليکنه يې وکړه. دا بهير که د خوند و شخوند خواوي
لري د پاملرني او اندېښني وړ اړخونه هم لري چي يادونه يې زه يوازي او يوازي په دې نيامت کوم
چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

: د لوستنګ او وینګ ستونزي

پښتو الفبې (ابېښې) لا تر اسه پر دې نه ده بریالۍ سوې چې د ژبې ټولي ږغېزي څانګړتیاوي دي وښولای سي، د خج له پاره خو هډ و څه سته نه. پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼې له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ. له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما د پښتو د پخوانی مقنن او د دفتر څښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مي وزن ورته (لرګی) وټاکه، بیا به مي پر وزن ووایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د (National) د ملي خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم :

په سوات کي دي دوه څېزه که خفي دي که جلي

مخـــــــزن د دروېزه دئ او دفتر د شېخ ملي

.ګویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ

اوس مي د پښتنو له خولې (بېلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اورېدلي ده، علت یې دا دئ چې دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اورېدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستۍ څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي. په اولس کي مي پر لومړۍ څپې فشار نه دئ اورېدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چې په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چې که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي. خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اندېښنې وړ خبره ده. (خواله) که د لومړۍ څپې په فشار وویله سي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوا-له) یعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بیا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري. د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو کي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي ټکرته اشاره نه ده سوې. هلته د (لرښت) او (لګښت) ټکر ته ګوته نيول سوې ده. زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او ترهغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه که له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي. د ليک له مخي د لغت زده کول يوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټاييپست له خوا نا سمه ليکنه ده. لکه (ټبلنګونه وترنګونه) چي يو ځای د (ټبلنګ او ترنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ). د ناسم لوستنګ او وينګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېځې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده. موږ ته له پخوا څځه د پښتو ټولني فيصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عيار کړي وو. ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړيو ټولګيو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کيښې، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای يې له (کي) سره هم په ليکلو او هم ويلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلي فيصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو د پرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم. د (ياګانو) يو راز لا هم د (نيولوجيزم) په (Neologism) کارولو بيا بل غم پېښ کړئ دئ. له اورېدې يا سره ميني خو ښه واړاوه! په اورېده يا سره د نيولوجيزم وينګ که يوه انګرېز ته واورول سي، نو به يا په پوه نه سي، يا به له خندا ورته شين وي. د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو Suffix او Prefix دنده ده خو اوس زه پکښې يو راز انحصاريت وينم. زما مخي ته اوس سم دلاسه د له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړې او روستاړې) او (مخونديي اووشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته يې څوک زړه نه ښه کوي. (پروفيسر ګل جنان ظريف ورته مخنيانی او وروستيانی ټاکلي دي). د کره ليکونکو په ليکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي. د مثال په توګه (ټبلنګ د يوه تاړي... په زياتونه يا پيوندونه له يوه ساده ويي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصيح و خوندور ښکاري. د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بيا هم ملاحظات لرم. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وابنه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسی پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (وابنه پر خوله) نو د (حسن او حسين غزا) ده. ذهن مي يې هيڅ نه سي منلای. زه د (وابنه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (وابنه) د خولې (د پاسه) پراته دي. نور مثالونه يې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي. چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتيب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي. (وابنه) خو بايد (په خوله) کي وي نه (پر خوله). که دا لاندي مثالو ته ځير سئ و به وينئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ.

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصيب د چا يې او به زه در څېژومه

++++++++

چي مازيګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګيو کتارونه

++++++++++

++

ـ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله يې غوزار کړم

ـ پر خره سپور خر ځيني ورک

ـ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره! ناداره يم ناګاره نه يم، څه وخت مي لا د خدای پر اويجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم.

ـ ښځي په ښراوو کي وايي: د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ.

ـ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې مثالو څخه به څرګنده سوې وي چي (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي. څکه نو (واښه پر (خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعني (واښه په خوله کي نیولي .

دا چي ویل کېږي ٌله (په) سره (کي) هرومرو باید راوړل سي ٌ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ. تاسي دا لاندي مثالونه ولولئ چي اولس یې په ورځنیو خبرو کي کاروي :

. ــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسي ګرزي. یعني ډېر غریب دئ

. ــ پلانی ډېر خوا ګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبري کوي

. ــ زوی مي کور پرېښوو زه په منډه ځیني راغلم

. ــ هلکه ! په ماشه ګوتي مه وهه، نه وینې چي توپک ډک دئ

: یا دا لنډۍ هم واورئ

ګل مي په لاس درته ولاړ یم

یا مي ګل واخله یا رخصت راکه چي ځمه

. په پورتنیو مثالو کي ضمني (کي) سته خو حذف سوئ دئ

ٌطالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و مني ٌ(ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ۱۲ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل. (طالبان غواړي پر قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بیځایه کاروني د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده. د احمدشاه بابا دېوان په نوي چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتي په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ. آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟آیا راتلونکي په داسي فکر ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پېل سوي دي. زه دا کار د لوی . استاد علامه حبیبي خبره ٌپر پښتو خوارکی باندي ظلمٌ بولم

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدی خو کوړت په پام کي نه نیول کیږي. مېره هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل. له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دود سوی لغت ته داسي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي. که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکښښ د (ناکره) ګوزار پر کیږي. پر دخیلو لغاتو چي پېږی واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي. د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخیلي کلمې په ځان کي داسي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونو خیال نه سي ورباندي. پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردی کلمې دي یوازي وچه ډوډی (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي. موږ لګیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو ! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای. زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په تر منځ راښکیل یو. له یوې خوا مو Extremism مانا تعبیر نه سي. خبره دا ده چي موږ د دوو (جرګې) ته(حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي. د سیاست په ډګر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په انډ و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنی برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مره سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلویزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي. (مېره یې دار ته خېژاوه � میرمني ورته وویل چي ماته له ښاره کوښي راوړه !) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې. (کوته سنګي) هیچا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي. د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه. او داسي نوري هم ډېري ببلګي سته. ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي. په لهجه کي (سرانښ) د (حریص) په مانا سته مګر د محلي دیالکټ . ټاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (ورېسترګي) ثقیل لغت کارېږي

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په مورډ د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده. مورېته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لویه لار پرېږده. که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اینبول سوې ده ، هغه مراعات کړئ. او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به (یې نو ګوره چي څه وي ؟)۲

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

ټورنټو � کاناډا

. علامه رشاد مرحوم د مقالې د لیکلو پروخت ژوندی و (۱)

دا لیکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � ځلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په (۲) ورپسي ګڼه کي ښاغلي آصف صمیم د هغې او ښاغلي شپون د لیکني په جواب کي یوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي د نیولوجیزم پر اړتیا خبري سوي وې ، چي ګټوري خوبیخي ډېري وې ، مګر زما داند ښښنو جواب ځکه نه و ، چي زه خود نیولوجیزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه یم. نیولوجیزم خودنوو علمي ، ساینسي ، تخنیکي ، سیاسي نومونو له پاره روا دئ ، نه په ژبه کي د ځورلسو پېړیو اوږده عمرلرونکو لغتو له پاره. د دې لیکني جواب ماو کیښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. د خپرېدو په باب یې پوره ډاډه نه . یم. دغه جوابیه مقاله به د همدې ضمیمې په ۱۲۹ مخ کي ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتروکو او ارکاييکو

لغتونو په ژوندي کولو کې دعلامه رشاد(رح) هڅې

د پښتو ژبې او بلې هرې ژبې لغوي زېرمه د خلورو چينو له لارې شتمنه کېدلای سي. يوه يې دمتروکو او ارکاييکو لغتونو بيرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي. نورې درې يې له لهجو څخه را اخيستنه ، له نورو ژبو څخه پورونه او د نويو لغتونو جوړونه ده. متروک لغتونه يو وخت په ژبه کې مروج لغتونه وو او په ورځنيو محاوروکې کارېدل. دې پوښتني ته چې ولې د زماني په تېرېدلو سره دا لغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ويلای سي. زه يې نه صلاحيت لرم او نه لايسنس. خو دومره پوهېږم چې ځيني لغتونه د خپل ژوند په اوږدو کې له عمومي ژبې څخه لهجو ته را محدود سي او بيا په ټاکلې جغرافيايي ساحه کې د کورنيو ترچوکاټه پورې د ګوښه کېدلو پروسه تعقيب کړي او ورپسې له استعماله ولوېږي چې دا نو زما په فکر د يوه لغت (ويي) مړينه بايد وبولو. دارکاييکو او متروکو لغتونو بيا ژوندي کول يوه ژبنۍ دنده ده چې ځيني پوهان يې په مينه او مسئوليت سره پالي. علامه رشاد(رح) يو له دغو پوهانو څخه و ، چې دزړو لغتونو را ژوندي کول . او بيرته رواجول يې د پښتو ژبې دغناله پاره ګټور کار باله او په ټينګه يې پاله

اروا ښاد استاد ګل پاچا الفت پخپله هغه تقريظ ډوله يادونه کې ، چې د پښتو ټولني د رئيس په توګه يې د علامه رشاد مرحوم د (لودي پښتانه) د کتاب په سرکې راغلې ده او په هغې کې يې د علامه استاد له خوا دزړو لغتونو د کارولو په برخه کې ، سربېره پردې چې دا کار يې دافادې د ګرانولو سبب ګڼلی دئ ، بيا هم دا سې کښلي دي:" ... ښاغلی رشاد په پښتو ليکلو کښې دغسې لغاتو ته زيات مايل دی او د پخوانو په شان ځيني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ، دا کار د ځينو مړو يا نيم ژواندو لغاتو د ژوندی کولو د پاره ښه دی او ده پکښې همدغه ګټه ليدلې ده. زه دا کتاب (يو درونداثر ګڼم او خپل ملګری ته د دغه بريا ليتوب تبريک وايم." (١

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه استاد مرحوم چي د متروکو لغتونو د ژوندي کولو تلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنیو خبرو اترو او لیکنو کي کارنه سي او له استعماله ولوېږي نو وروسته مري.
زما د خپل ژوند تجربې را ښوولې ده یوزیات شمېر لغتونه ، چي ما څو کاله وړاندي په لیکنو کي لوستل ، او س يې ان د خپلو ښاروالو او لهجه والو په لیکنو کي لږ وینم او ببربېږم چي که دابهېر . همدا سي روان وي ، يو وخت به د دغو لغتو د پاتاله پاره لاسونه پورته سي

زما د مشاهدې له مخي مورږ په تېرو دوو درولسیزو کي (بډای) او (مورږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) مو په (برید) له منځه یوورږ ، (ایلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) وواهه ، (وطن) مو په (هیواد)نېستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پایمال کړ ، (تاداو) مو په(بنسټ) له ېېخه وکیښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي واخیستله ، (لیکه) مو په(کرښه) پاکه کړه ، (کوچنیواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګیالی) مو په(جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګیا) الیش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ، (کړنه) مو په (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) مو په(جنۍ) تر پښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مو د(پر) په فتوا مسخه کړ او لا لګیا یو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېر پسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي د خپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه او س نويو زلمیو ته داسي ښوول کېږي لکه دا چي یوازني او معیاري لغتونه وي او دا نور غیرمعیاري ،بې خونده او پردي لغتونه. د دغو معادلو لغتونو . پررنګ وخوند زه هیڅ اعتراض نه لرم خواند ښنه مي د دا نورو لغتود مړیني په باب زیاته ده

دلغتونو مرګ و ژوند یوه طبیعي پېښه ګڼلای سو خو که وساتل سي او له مرګه وژغورل سي د ژبي غناورزیا توي ، د مطالبو د افادې وسایل غښتلي کوي او پراخوي يې او د کلام رنګیني ورډېروي.
کاظم خان شیدا که (رنګین الفاظ) د (شعرد پیکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زما په خیال د(نثر) د ناوي ښکلا هم ورزیا تولای سي او د دغه راز ښکلا د جلوو تماشه هغه وخت کولای سو ، چي د ژبي د کره کولو اخلاص د هغې د سوچه کولو او محدودولو په لېونتوب را ښخه الیش نه سي. ما ته چي یو وخت پخپل وطن کي د ژوند کولو نېکمرغي میسره وه نو مي د څه مودې له پاره د پښتو ترجمې په یوه څانګه کي کارکاوه. هورې مو پارسي مطالب او خبرونه په پښتو اړول. د ژباړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جریان کي که به د(اظهارنمود ، ابرازکرد ، وانمودکرد ، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد)له رنګارنګو عبارتو سره مخامخ کېدلو ، یوازي اویوازي موپه (څرګنده کړه) یا کله کله (زیاته کړه) ترجمه کاوه . که به مایابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ،وویل ، ښکاره کړل) عبارت راوور ، دنه معیاریتوب په ګناه محکومېدی او په اصطلاح تصحیح کېدی به.ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونو پر دغه رازایستلو باندي هم غوسه راتله اوهم به خواشینی کېدلم. غوسه به په دې راتله چي د معیاریت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي او خپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لویه سره دومره خواره لاهم نه وه. داخواري یې اوس ور په پېښه کوو . د ډېرو په عصرکي مورډانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تیږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼی ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل. اوس د معیاریت په هڅه یوازي (تیږه یا ډبره) کاروو ، دانور ټول له استعماله ورو ورولوېږي. ګویا په بدویت کي مودیوه مفهوم له پاره اووه اته واریانته درلودل خونن په یوویشتمه پېړۍ کي د متنوعو رنګارنګو لغتونو په پوجي کولونوکان باسو .

علامه استادمرحوم له دخیلو لغتونو سره دومره زیاته دښمني نه درلوده. متروک لغتونه یې زیاتره په شعرکي کارول او په نثر کي یې ددخیلو لغتونو پرکارولو صرفه نه کوله. کوم هدف چي استاد مرحوم په خبرنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسوای وتلای. زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوی یم. مادپښتنوقومونوداتنیکي جوړښت په باب یوه خبره کړې وه. دهغې په باب په یوه کتاب کي یادونه هم سوې وه. ماغوښتل چي پخپله یوه بله لیکنه کي خپل استدلال ته دپیاوړتیاله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسیته نه پوهېدلم چي زما خبره پکښې تایید سوې ده که ردسوې !
علامه استادخپله خبره په هغه رازژبه کښله چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای. خوشعرېې بیا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسیله ګرزولې وه. دوی به زما په فکرداحقیقت په پام کي نیولی و چي دلغتونو په بابا و انا(نیا) پسي خراغ وپلته راخیستل دژبي د متخصصینو مشغولا بایدوي. یولغت چي په یوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړې وي ، بایدخپلي ژبي مال یې وبلل سي اودافادې په عملیه کي یې په کارولو باندي خوک ونه شرمېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته چي کله د حمید د (نیرنګ عشق) مطالعه میسره سي ، ډېر خوند پر اخلم او د شعري ښایست و رنګینۍ له خاطره خوږې د پښتو ژبي او پښتنو له پاره سترو یاړ بولم . د ښاغلي استاد صمیم دا خبره دزړه له کومي منم چي وايي نیرنګ عشق" زموږ منلي شاعر عبد الحمید مومند په ډېره خوږه اوروانه پښتو مثنوي په خورا لوړ ادبي قوت ژباړلې ده"(۲) خو پر ځنګ سمدلاسه دا خبره ذهن ته راسي چي آیا دغه ویاړ به د رنګارنګو د خیلو لغتونو له کارولو پرته زموږ پښتنو په نصیب سوی وای ؟ او په یوه محدوده ومحصوره ژبه به دغه راز ښکار نږیوالو ته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای . زه خو وایم . هیڅکله نه

استاد مرحوم به تل ترنویو جوړونو دزړو لغتونو ژوندي کولو ته ترجیح ورکوله . دی د نویو جوړونو په اړتیا پوه و اوداکارېي د ننۍ نړۍ د علمي پر مختګونو او ورسرسم یې د نویو ساینسي او سیاسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلو د بهېر د چټکتیا له خاطره یو ژبنۍ ضرورت ګاڼه او په دې لارکي یې اخیستل سوي ګامونه په کلکه څارل . زما په یاد دي یو وخت یې په تیلفوني خبرو کي راته د(چارواکي) نوي جوړه سوي کلمه خورا ډېره وستایله . خو پخپله یې د لغت جوړونو په برخه کي عملي برخه نه اخیستله . مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي یې تر بل هرچا هم علمي صلاحیت درلود او هم کفایت . نو دا کارېې ولي نه کاوه ؟ ځکه یې نه کاوه چي استاد مرحوم د ژبنۍ زېرمي اېښي وو او په Preiorities دېډایو لو له پاره پخپل علمي وادبي فعالیت کي ځانته اولویتونه هغو کي له لهجو څخه د لغتونو اخیستل او بابول او د متروکو لغاتو دوهم وار رواجول د دوی د . مثمر کار په سر کي راغلي وو

زما په فکر علامه استاد (رح) دا بل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي د نړۍ د ژبو د پرمختیا پړاوونه د هري ژبي پخپل ځانګړي علمي وادبي وتاریخي دریځ پوري تړلي دي . ځیني ژبي د پرمختیا په داسي یوه پړاو کي وي چي د لیکدود یو والي او تجانس ته یې تر هرڅه وړاندي باید چاره وسنجول سي خو ځیني بیا تر دې پړاو قرنونه وړاندي تیري سوي دي . زه خو وایم که یو څوک د خپلي ژبي . د لیکدود پرتوحید باندي کار ته اړتیا احساس کړي ، ځان او خپله ژبه باید ورته سپکه ونه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ زيات ره وختونه د دغه راز حقارت ښکار سوي يو او په نتيجه کي مو ادبي وژبنيو غښتنو ته لاس اچولی دئ. د نړۍ له ډېرو پرمختلليو او بډايو ژبو سره مو د سيالۍ او برابرۍ غيرواقعبينانه ادعاوي سر کړي دي. په داسي حال کي چي د ژبو پرمختيا او سمبالتيا د هغې د ويونکو له پرمختګ او سمبالښت سره سيده اړه لري. د پښتو ژبي د بشپړتيا او کره تيا له پاره د نورو ژبو له تجربو څخه ګټه اخيستل يو معقول او پرځای عمل دئ خو هره تجربه بايد د خپلي ژبي د واقعي حالت په پام کي نيولو سره تطبيق سي. داسي کالی په وا غوستل سي ، چي پرتن يې برابروي. دا قانون د ټولني دژوندانه په ټولو اړخونو کي جاري و طاري دئ. که يو ملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري او واکمنان يې له نورو دولتو سره د سيالۍ په انګېزه د اټومي پروګرام د تطبيق په سوچ کي سي ، زما په فکر به يې هم ځان خطا ايستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچا ته هم خوږه وي هم اصيله. د چا خبره (کارګه وايي زما سپينککيه زويه ، جږګی وايي زما پستکيه زويه) . په دې لړ کي د پښتو انکشاف و انحطاط ، خوږوالی وتريخوالی،زيږوالی ونرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډايي ونېستي پخپله په پښتنو اړه لري په بل هيچا اړه نه لري. د هغې دغنا او بډايۍ له پاره که څوک د پښتو د خپل واقعي حالت له په پام کي نيولو پرته د نړۍ د نورو ډېرو پرمختلليو ژبو د انکشاف پړاوونه د سوټي په زور پر خپله ژبه باندي تطبيقوي ، نتيجه به يې هغه راز وي لکه
زموږ سوسياليستانو او سوېټيستانو چي د افغاني ټولني د وړاندي بېولو له پاره د پخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل او په نتيجه کي يې هيواد له او سنيو سياسي و ټولنيزو مصيبتونو سره مخامخ کړ. دلغت جوړوني خبره بايد د ژبي ماهرانو ته پرېښوول سي خو په ژبه کي په مروجو دخيلو يا غير دخيلو اخښلو بخښلو لغاتو باندي بايد په دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګويا ، دا کار ايرانيان هم کوي ، المانيان يې هم ، .... ، ځکه يې موږ هم بايد وکړو !
د هرچا او هري ژبي اولويتونه تو پير سره لري او دا هغه خبره وه چي علامه استاد(رح)هر وخت پري ټينګار کاوه. په (افغان ولس) نومې مجله کي د دوی له خولې څخه پرر انقل سويو خبرو باندي زه هم شهادت ورکوم چي ويلي يې دي ٌ... د نوو لغاتو ضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږ ټولي لهجې راټولي کړي وي او ددې څخه نور مايوس يو چي په لهجو کي نور څه نه دي پاته او يا فرضاً ادب مو ټول داسي ذکر کړی وي ، بيان کړی مووي ، چاپ کړی مووي ، د خلکو په لاس مو ورکړی وي ، چي هيڅ نه وي پاته ، نو اوس موږ وضعي ته ضرورت لرو . نو تر هغه وخته چي مو دا کار نه وي کړی ، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً د ژبي پر دغه برخه باندي چي دا په لهجو کي ساتل سوې ده ، یوظلم دئ.″(۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه د استاد(رح) مراد د مروجو لغتونو له پاره وضعه کول دي. نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي .

زموږ د منلي استاد پوهاند دوکتورزیارصاحب د خولې خبره ده چي وایي″... دلري اوبري پښتونخوا یوه سیمه او خېل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (۴)ډکې کړې دي. د پښتو ویپیانګې دویمه برخه (زړه پانګه یا ارکاییزمونه) څېړاند دوست او استاد صمیم خپاره کړي او نوې پانګه یا نیولوجیزمونه هم ما په یولس زریزسیندګي کې له چا په راکښلي....″(۵) . خو د خواشینی خبره دا ده چي دغه ستره زړه پانګه همداسي لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده او څوک یې د ژوندي کولو او رواجولو هڅه خو پرېږده ، د کارولو توصیه لا هم نه کوي. زموږ ډېر زور پر نیولوجیزمونو دئ او بس همدا مو د ژبي د کره کېدني تاد او ګرزولی دئ. علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بیا په شعر کي. او دا پاملرنه یې یوازي د خپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي د پښتو ټولي لهجې یې په پام کي وې. طبیعي ده چي په دې لړکي یې د خپلي لهجې زاړه لغتونه ډېر کارولي دي. ما یو وخت په یو شعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه. علامه استاد سمدلاسه د عبد القادرخان ختک دا بیت راته وو ایه، چي په هغه کي شاعرد (برېبوکی) ویی د کندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ :

که سفله څښتن د جاه شي په دا څه شو؟

په معنی برېبوکی پــــورته کړ خسرې

او ورپسي یې د دغي کلمې په باب مشرح تفصیل ورکړ او زیاته یې کړه: د عبد القادرخان ختک په کندهارچاپ د یوان کي دا کلمه (برېبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانیو خطي نسخو کي ګاف هم د کاف په شکل لیکل کېدلی او د برېبوکی په ثبت وضبط کي د دغي قاعدې اغېزه کړې ده. ما ته یې د برېبوکی د استعمالولو توصیه هم وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل وخت یې د (ترمي) او (کوشیر) کلمې راته تشریح کړې او ویې فرمایل: دا کلمې زموږ او ستاسي په کندهاری لهجه کي نه کارېږي ، زده یې که او په لیکنه کي یې استعمالوه .

زما یقین دئ چي د ژبود اطلس د برابرولو په باب د ساحوي ریسرچ په ترڅ کي به د سیمه ییزو لغتونو لویه برخه ، چي په ټاکلې جغرافیوي محدوده کي ایسارپاته دي ، ثبت سوي وي. په دې کي به ډېر داسي لغات هم وي ، چي نن یې معادل نیولوجیزمونه کارېږي. کاشکي د دغو لغاتو د خپرېدو له پاره هم هڅي سوي وای او یوازي په کتابچوکي یې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کي مي یوه بله د یادوني ضمني خبره هم پرزړه باندي راغله او هغه د ژبود اطلس د برابرولو په برخه کي د یونسکو او افغاني ټیم د کار او فعالیت په باب ده. موږته دا خبره معلومه ده چي په دغه افغاني ټیم کي یو فعال او هڅاند غړی پوهاند دوکتورزیار او دده پرڅنګ د ټیم نورو غړو ارواښاد الهام ، ډاکټرعبدالرازق پالوال ، استاد حبیب الله پښتون زوی جاج ، استاد پوهندوی نوراحمد شاکر او استاد بایزید اڅک هم شامل وو او په مینه وجدیت سره یې خپلي څېړني مخ ته بېولې. ددې ټیم له غړو څخه له نېکه مرغه دوکتورزیار ، ډاکټرپالوال ، استاد بایزید اڅک، استاد پښتون زوی ژوندي دي. استاد پوهندوی شاکرپه کاناډاکي اوسي ،په فزیکي لحاظ ژوندی دئ خوله بده مرغه داسي ناروغي په پوري ده چي د رغېدلو امید یې لږ دئ (۲) . موږ له دغو ښاغلو څخه ټینګه هیله لرو چي د خپلو کلونو کلونو زیار او کړاو په باب را تلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي. زموږ هیواد د حوادثو او توپانونو مېنه ده. خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زیار د توپانو څپې له ځانه سره یونه سي او تري تم یې نه کړي او یا سبایې بل څوک د ځان مال و نه ګڼي .

د علامه استاد رشاد (رح) دلیکني او تدریس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی او پوهېږي . دده شعر دزړو او متروکو لغاتو نو سره هرچا ته خوږ او د پوهېدلو وړو او دئ. دده په زرګونو شاګردانو کي څوک یوتن لا هم نسي موندلای چي ودي وایي: زه دا استاد په تشریح او لوست نه پوهېدلم. دده د افادې ستاینه د هرچا پرخوله وه. دا ولې ؟ دا ځکه چي دده ژبه له پښتنانه قامه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردی نه وه . له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلو کي مشکلات اوستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورښوول کېږي .

(علامه استاد رشاد دي پاک خدای وبخښي او ددوی کاردي تل د پښتنوزلمیو دلاري مشال وي .(۷

محمد معصوم هوتک

اوکویل ـ کاناډا

نومبر ۲۰۰۵ ع ۲

رشاد ـ عبدالشکور ـ لودي پښتانه ـ (ب) مخ ، پښتوټولنه ـ ۱۳۳۶ ش (۱)

دعبدالحمید مومند کلیات ـ (پیڼخه) مخ ـ دانش خپرندویه ټولنه ـ ۱۳۸۳ ل (۲) .

افغان ولس مجله ـ شپږم کال ـ لومړی ګڼه ـ ۴۲ مخ . دلمبي مجلي د ۱۳۸۳ ل کال د ۴ ـ ۵ ګڼي په (۳) حواله .

داشمېره په (استادزیار ـ د پښتني فرهنګ یوځلاندستوری) نومي اثر ، ۱۴۹ مخ کي (۱۰۴) بلل (۴) سوی دئ .

افغان ولس مجله ـ شپږم کال لومړی ګڼه ـ ۹۹ مخ (۵)

پوهندوی نوراحمد شاکر ددي مقالي ترلیکلوځه دپاسه یو کال وروسته د ۲۰۰۶ع کال دجنوری په (۶) ۱۲مه دپنجشنبي په ورځ په تورنتوکي مړاو دافغانانو په هدیره کي ښخ سو .

دالیکنه په کندهارکي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلین په مراسموکي ګران سعیدلودین (۷) ولوستله او په کندهارمجله خلرم کال ، پنځمه او شپږمه ګڼه (لېندی ، کب ـ ۱۳۸۴ ل) کي چاپ سوې ده . ددغه تلین په مراسموکي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسو کړلای .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

موږ پښتانه اوس د ډيموکراسۍ د تمرين په حال کي يو. په هغې مو لا نه ده اخيستې. زه دا خپل ځان درښيم چي څوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره وپېچل سم. خو خير دي وي دا تمرين به نه پرېږدو. که يې نن د سهلو وس نه لرو، سبا ته به يې پيدا کړو. خبره مي د ښاغلي استاد صميم صاحب کوله. "که اباسين راغلی نه وای" ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړانديز. لوستلو يې خوند راکړ. دوه پښتانه خواخوږي بايد يو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي. ما پخپله تېره ليکنه کي له نيولوجيزم سره په اصولو کي مخالفت نه دی کړی. ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نيولې، (مسلماني ما) ته مي نيولې ده. د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صميم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي يې تر (ډېره پر حقه) بللی يم. کومو ځايو ته چي يې (خو) ايښی دئ هغه حاشيوي خبري يا د کلي بيان څنډي دي چي شمېر يې اته دئ.زه به اتو سرو ته يو څه توضيح ورکړم.

ښاغلی استاد وايي" د ژبي د وييپانګي په بشپړتيا کي ريشتيا هم چي څلور واره آرونه -۱ (ارکاييزم، ډيالکتيزم، نيولوجيزم او اډاپټيزم) د دې زنځير څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتيا او استفادې د ارزښت له مخي توپير جوت دی...." زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم. زه غواړم هغه فيصدي عملي سي چي د کره ليکني بنسټ ايښوونکو ايښې ده او په دې برخه کي دومره دوګماتيک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ويشت، د برش سوه زما به چيغي پورته سي. يه، زه وايم اوس خو موږ هغه نوري درې برخي بيخي هيري کړي دي. ښاغلي استاد د امير عبدالرحمان خان د درباريانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ يو دا چي پر نيولوجيزم باندي تراندازې زيات زور اچول د (ګونګوټيو)خوړل دي، نه د وڅکو. او بل يې په دې نکل زما هغه خبره تاييد کړې چي موږ په اولس يا پخواني ادب کي د لغاتو موندلو له بهير څخه په دې دليل (لار چپه) کړې ده چي ارکاييزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نيولوجيزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وايستل. زه خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایي ٌ د انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لري ٌ کلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د څوارلس سوه کلن ژوند په ترخ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ. زه یې کورټ پښتو جمله بولم. د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي. د ژبي دنده (وظیفه) هم دغه ده.

۲- د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه بولم. زه بالکل موافق یم چي اروا ښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړي دي. اروا دې ښاده وي. او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو. ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي. له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته. ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوتی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري. اروا ښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم.

۳- په دې یادونه کي د ښاغلي صمیم صاحب زما په ٌنو ورته خوشحاله وي ٌ جمله سر نه دئ خلاص سوی.علت یې دا دئ ،چي کنډویې لوستې ده او پر (وي) باندي یې ختمه کړې ده. که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ.

۴- د باره ګلۍ له پریکړو څخه وارد واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او ماته یې هم جرأت راکړ چي څه پر ووایم. په لوی لاس چي څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا راز وي چي ان استاد صمیم صاحب لا د باړه ګلۍ د غونډې د برخه وال په توګه(دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي. نه(کښې) لیکي نه (پکښې) بلکي(کي) او (پکي)کاروي. د پښتو اکاډیمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي.
(ګوربت � ۴ګڼه � اپرېل � مې -۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایي (د کال خوارۍ مي ولاړې، سپیني روپۍ مي ولاړې!) پاته سوه د لیک د بدلون خبره. روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کي د دولت لوانیي خبره ٌ افغاني لفظ مشکل و لوست کېښ مه شه ٌ. دغسي درویزه یې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحالخاني ليکدود هم دروا خله. اوس خو ٌ افغاني لفظ لوست کېښ شهٌ دا چي ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښې راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده. نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي. نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو ومونډ، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب. دا هسي ٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي.
ٌ

۵- په دې يادونه کي د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځای يې ويل سوي دي چي زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو په ٌ امتيازٌ کي د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروی کي ونده نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب. زه خو دا ونډه اخلم او د خپلوا ستادانو پر پله باندي په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخيستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي يې. که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتيازه ! ښه پوره ګټه اخيستې ده. خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي يې کاږم. ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چي جملې دې پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم. زه (پر پښتو ليکنه باندي...) وليکم، دوی يې (پر پښتو ليکنې...) کړي. زه (د انصاف په حکم)وکاږم، دوی يې (د نياو په پريکړه) کړي. (ګوربت � لومړی کال � خلرمه ګڼه) . زه (سول) وکاږم، دوی يې (شول) کړي. زه (په) وليکم، دوی يې (پر) کړي. زه (دوې وڅکي) وليکم، دوی يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه) . زه (رانيوی) د (خريدم) په معنا وليکم، دوی يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي. زه خپلي ليکني د دوی د اسانۍ له پاره په کمپيوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله ليکنه لولم ((ږيره زما وي اختيار يې د قاضي غلام)) . نو ښاغلی صميم صاحب. ما اريان خو د خپلو استادانو پيروی ته ځوک پرېږدي نه. هغه آثار چي ما . پخپله يا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پيروي) مونډلای سئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کي ښاغلي صمیم وروور زما په شپږو اوو ببلګو کي چي راوړي مي وې، له ټولو سره ۶- موافق ښکاري. یوازي یې له یوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٌ پر قومونو باندي... د کلتورٌ منل دي. په دې برخه کي به د خپلي ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صمیمیت وړاندي کړم:

. ـــ دا یې قباله، په چا یې منې

. ـــ د چا پلار یې ولاکه په ومني

له (منل) سره د (پر) وییکي نه سي راتلای. که یې څوک د فاعلیت و مفعولیت په دلایلو (په چا . مني). په هغه کي نو څه سي ویل کېدلای. د پېچومي اوبه دي په زور خېژي

دلته (سرابن) تر (وړسترګي) بسیط بلل سوی او ٌورباندي دربدلٌ ښه ګڼل سوي دي. ګویا زما له ۷- نظر سره موافقه ښوول سوې ده. ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چي (هڅو کارېږي نه). په دې برخه کي لکه چي هم موافق وي. خو دا چي ما دي پر (وړسترګي) باندي د محلي ډیالکټ ټاپه وهلې وي، یوه غلط فهمي شانته ښکاري، یا به ښاغلي صمیم وروور زما عبارت هورې سم لوستی نه وي. ما په خپل عبارت کي غوښتي دي وښیم چي (سرابن) د محلي ډیالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ. (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې. د مجلې په اووم مخ کي زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کي خبره ورانه سوې ده او داسي یې انګېرلي دي چي ګویا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندي د (محلي ډیالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقیل بللی دئ او ثقیل خو نو دئ. د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه یې د ((ثقلت)) بار له اوږو څخه اخیستلای نه سي. که یو لغت په اولنیو متونو کي راغلی و، معنا یې دا نه ده ،چي هرو مرو دي فصیح وي. که داسي وای نو پیر محمد کاکړ به ولي ویلای چي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا شعر به ښه و، ولــي دریغه

په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر

دغه برخه د ارواښاد پوهاند علامه حبیبي له لیکنې څخه په یوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې ۸- ده. دا خبري ارواښاد علامه لکه ښاغلي صمیم صاحب چي اشاره ورته کړې ده ۳۱ کاله وړاندي کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتیا او اصولو یې روښنا اچولې ده. هغه وخت د هیواد په فرهنګي کړیو کي یو راز نظم تېنګ و. که به د لغاتو وضع ته اړتیا پیدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو. دا کار به سوکه و خو اصولي و. داسي نه و چي هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې. کله چي د لغت جوړوني بهیر سر واخیست نو بیا تاسي وګورئ سره له دې چي علامه حبیبي مرحوم د جوړونو اړتیا مني خو له روان بهیر څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ راته کښېږدئ. علامه حبیبي وایي :

"د پښتو نثر چي اوس په متبوعاتو کي لیدل کیږي یا له راډیو اورېدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندي یو کړ غېړن نثر دی چي باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبي اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښې کوترم نسي... په هر صورت او سنی نثر چي کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی. زه پر دې بېرېږم چي سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوي وي چي یود بله به نه سره پوهیږي... ځني خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چي نور خلک نه په پوهېږي. د ژبي دغسي سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټي پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځني جوړوي. دا کار د یوه سړي نه دئ. ښایي چي د پښتو ژبي یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چي ژبي عمومي خېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چي په ژبه کي موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبي د سوچه کولو فکر لږ څه افراطي هم ښکاري ځکه چي پر کری مځکه داسي ژبه نسته چي د نورو ژبو له کلماتو څخه کورټ سوچه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې ورېسي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لږ څه غټې او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړی زغم به يې ولري مګر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غټې سرې خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو .ٌ(وګورئ: پښتو چاپي آثار په (دوو تېرو پېړيو کي � ۲۲-۲۳ مخونه � کابل - ۱۳۵۷

د ژبي يو بل ماهر دوکتورٌ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ٌګڼلې ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيٌ او مه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لريٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ۲۷۰-۲۷۱ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښاني اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . (.نور نو ستاسي خوښه(۱

سکاربورو � کاناډا

سپتمبر ۲۰۰۰ ۲۸

. دا جوابيه مقاله دګوربت مجلې اداري ته ورولېږله او ښايي خپره کړي يې وي(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلمۍ وهځولم

څوورځي وړاندي مې دخپل مصروف ژوند په سرګردانیو کي دومره وخت وموندچي په انټرنیټ کي د ٌسپلمۍ پاڼهٌ وګورم. په دغه پاڼه کي مې د(داودجنبش هم په سیند لاهوشو) مضمون ولووست : چي په دې لنډۍ پیل سوی و

میني دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زیارتونه

اوپه هغه کي مې یوه ګیله ډوله یادونه دځان په باب ولیدله. ګیله داسي وهٌ... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بویه ، چي هرڅومره معیاري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه . یې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمنډم خولیکني یې لولمٌ

زه دمضمون لیکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وایم چي زمالیکني له ناخوښۍ سره سره لولي. دایې داکاډمیک چلندیوه نخښه ګڼم. خدای دې تل پرهمدې چلندټینګ ولري. ماپخپلو لیکنوکي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دي دپښتوژبي دمعیاري کولو هڅوتهٌ لغته ورکولٌ وي. زه دبل هرپښتانه په شان له خپلي ژبي سره مینه لرم اوغواړم چي داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زيات سي دعلم اوپوهني په هره برخه کي دپښتنواړتیاوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوڅه لیکلوروحیه اوعادت پیاوړی سي.... دې عالي هدف ته درسېدو په لاره کي ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅي هم کوم. خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظریات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظریاتوته درناوی هم لرم. موږپښتنوته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپیریال څخه که نورڅه نه وي ، نوداایکي یوه خبره خوبایدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظریاتوته په پراخ تندي غوږنیول دي. هرڅه باید پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحیې د غښتلي کولو په لارکي ښه پوره . هڅه اوکوښښ کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته دا خبره نه را معلومېږي چي مانو دد غو قلمي هڅو په بهېر کي معیاري ژبي ته څرنګه او چیرته لغتي ورکړي دي. البته د معیاري ژبي دا صولو ، لو مړیتو بو نو او په تېره بیا د لغت جوړونو په باب خپل نظریات لرم او هغو ته پابندیم. په علمي نړۍ کي د ځانګړو نظریاتو درلو دل باید د (لغته ورکولو) په معنا تعبیرنه سي. د پښتو ژبي د معیار د منځ ته راتګ په باب
د خپلو ځانګړو نظریاتو پر څنګ خوزه په پخپلو لیکنو کي د (سین او شین) له مسئلې او په یو ، دوو ځایو کي داوږدې (ی) پر ځای دلنډې (ی) له کارولو پرته له نورو لرو او برو لیکوالو سره په لیکنه کي هیڅ توپیرنه وینم او زمادې شعوري عادت زما دلیکنو په پوهېدلو کي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده. زما خپله انتباه خو داده چي زما د لیکنو په پوهېدلو کي لرا و برلو ستونکي هیڅ راز ستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلې بڼه داسي څه په سترګه سوي نه دي ، چي د معصوم هوتک په د غه لیکنه باندي موږنه پوهېږو.

په څو محدودو افعالو کي په سین باندي د شین اړول دومره وړه او ځنګړنه خبره ده چي په معیار پوري هیڅ اړه نه لري او نه په دې برخه کي داولنیو او وسنیو پوهانو له خوا کومه غوڅه فیصله صادره سوې ده. که دا د معیار یوه اساسي برخه وای نو زموږ فاضلو مشرانو استادانو او د پښتو ژبي ستورو (علامه حبیبي، علامه رشاد او اروا ښاد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای. ماترننه پوري د هیڅاله خولې دا خبره نه ده اورېدلې چي د دغه سین او شین دا وښتلو له امله دي د علامه حبیبي ، علامه رشاد او استاد بېنوا په کومه لیکنه پوه سوي نه وي یا دي د مطلب په پوهېد نه کي د دغو کلماتو له اسیته ، چي شمېر به یې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري. په داسي حال کي چي د هغو سلګونو کسانو فریادونه اسمان ته رسېدلي دي چي د چاخبره په معیاري ! جوړو سوو کلماتو باندي د نه پوهېدلو له امله یې له کلونو کلونو را هیسي وهي او څوک یې پر چیغو غوږنه ږدي. د دې چیغو یوه وړه بېلګه به درنو لوستونکو ته وړاندي کړم. ماڅه موده مخکي د سویس دو یانا په ښار کي یوه دوست ته خپله یوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په لیک کي یې راته کښلي وه: رساله مي ځکه خوښه سوه چي ژبه یې همهغه ژبه ده چي علامه حبیبي ، پوهاند رښتین، استاد بینوا او علامه رشاد کارولو له. بې مبالغې وایم چي په دې او سنیو زیاترو لیکنو یا نه پوهېږم او یا مي زړه ورته په تنګ شي او هیسته یې وغورځوم.″ دا سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دبياتو د پوهنځی د پښتو څانګي فارغ او همکارو . زما سره دلهجې يو والی نه لري او ترننه . مو د مخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی

ددې له پاره چي د خپلو ليکنو د اسلوب او ډول په باب مي ښاغلو لوستونکو ته يو لړ وضاحتونه . وړاندي کړي وي ، بده نه ده چي يو څه پر عمومياتو باندي ور وغږېږم

د پښتو او نورو ژبو د بېلا بېلو لهجو په ځينو کلماتو کي کانسونينټونه او واولونه تو پيرسره لري او دا توپير مراعاتول هيڅکله هم د معيار د تر پښولاندي کولو په معنا نه دي بلل سوي. پښتو ژبه خولا د معياريت درجي ته د رسېدو په لاره کي خالپوځي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پر مختللي ژبي د رښيم چي په هغو کي هم تر او سه پوري چا د دغو توپيرونو مراعاتول د معياريت پر ضد کار نه دئ ګڼلی. په هندي ژبو کي د " سري متي ـ شري متي ، درمسال ـ درمشال ، سري ديوي ـ شري ديوي ، سرينګر ـ شرينګر ، سريلانکا ـ شريلانکا..." په شان کلمات بيخي ډېر دي او هيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليکوال ځان ته دا حق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي يو سم او بل ناسم وبولي يا دي ددې دواړو شکلونو موجوديت د ژبي ګډوډي وګڼي. هر ليکوال چي له دې دوو څخه يو استعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ. دا يې لا بله ګټه ده چي په هندي ژبو پوه لوستونکي ته لادا خبره هم څرګند ېږي چي ددغي يا هغي ليکني ليکوال په کومه سيمه پوري اړه لري. په انګرېزي کلمې چي د واولونو د استعمال labor او labour د favor او favour د color او colour ژبه کي د له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريکايي انګرېزي کي يې دوهم شکل او په انګليسی انګرېزي کي يې لومړی شکل دوددئ. ان تردې چي په قاموسو (ډيکشنريو) کي يې ددغو لغاتو څنګ ته په لېنديو کي دا يادونه هم کړې وي ، چي دا شکل يې امريکايي او دابل يې انګليسي يا استراليايي دئ. مګر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي. دا انګرېزی ژبي امريکايي ، انګليسي ، استراليايي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي او هيڅ يوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي د خپلي لهجې د منلو ېبځايه او بې هدفه زيار پر ځان نه دئ منلی او نه يې په دې برخه کي وخت ضايع کړی دئ. د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، يمنی ، سوريايی ، فلسطينی او نوري لهجې هره يوه په ځينو برخو کي په ويلو او ليکلو کي توپيرلري خو هيڅکله يو د بل ليکلو او تلفظ ته ناسم نه وايي.. په پارسي کي د (صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي. هر څوک يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کي اختیارلري. داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي. دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډايي اودلغوي زېرمي دغنانخښنه ګڼي. خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه.که چارږغ وکیښ ګویا کفریې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه. په داسي حال کي چي دا خبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت او اقلیت باندي کېږي. زما په نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل) ، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږې پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري. په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنورو له رواجه ایستل اوورپسې وژل د پښتو په ګټه کارنه دئ.

د پښتوژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي د شین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري اوداکارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې د کوشانیانو دواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي. داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون د پښتنو په یوه ټاکلي جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ. د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغو افعالو دسین شکل لرغونی (آر) دئ.خوزما په عقیده دا چي ځینو لهجو دغه ځانګړتیا ساتلي یایې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده. نه یې پرېښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ. دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي دا په یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویږدلوله بابته راپیدا سوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللو کي یې هر پښتون بشپړاختیارلري. عوام الناس که دا خبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیو خبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیار یې د پښتوژبي اوپښتنو په تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ .

د پښتوژبي بېلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده. موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولو پښتنودي یوه ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ایو او په ودې لیکو. دا راز هڅه یو شاعرانه ارمان دئ او څرنګه چې تروخت د مخه اذان دئ ، ځکه یې نو په عمل کې د تطبیق زمینه لږده. د ټولنیز او سیاسي ژوند په داسې یوه حساس پړاو کې چې پښتانه د خپلې بقا او فناله تاریخي ازمویښت سره مخامخ دي د نورو بې شمېرو بې اتفاقیو پر څنګ یې اوس بیا په ژبه کې د معیار او نامعیار په نامه د لیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتو او پښتنو سره ظلم دئ. زه خپل پښتانه ورونه په ټینګه را بولم چې له دغه راز درزونو اچولو څخه دې تېرسي. دا کارونه که څه هم له ژبې سره د خواخوږۍ په انګېزه وي خو زما په خیال .نتیجه یې په زړه پوري نه ده

ماته د پښتو ژبې ډېرې کوچنۍ لهجې لاهم د اهمیت وړ دي. نه هغو ته ناسمي وایم او نه د هغو لهجو د لغاتونو او وراشو په استعمال باندې خوابدی کېږم. په هماغه لیکنه کې مې، چې پکښې زما په باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمۍ پانه)، د "غابښ پرغابښ کښېښنده م" جمله ترسترګو سوه. زه پوهېږم چې (کښېښنده م) یا (کېښنده م) زما په لهجه کې د (کښېکښېښم) یا (کښېکاږم) په شکل ویل کېږي. زما په لهجه کې د(منډل) مصدر په یوه شي کې د بل شي د ننه ایستلو یا چخلو په معنا کارېږي او د چخل عملیه له غابښ سره برابره نه راځي. زه به هیڅکله د(غابښ پرغابښ کښېښنده م) عبارت ونه لیکم. زه (غابښ پرغابښ کښېکاږم) عبارت د ځان له پاره غوره ګڼم خو ځان ته به بیا هیڅکله دا حق هم ورنه کړم چې د(کښېښنده م) کلمه ناسمه وبولم. دا اصطلاح په یوه پراخ اولس کې کارېږي او دا پراخ اولس زما پښتانه ورونه دي. پرېږدئ چې د دغه یوه مفهوم له پاره موږ په ژبه کې درې لغته ولرو. زما نظر د لغتونو په برخه کې بالکل روښانه دئ. زه د نوو لغتونو له تحمیلولو سره مخالف یم. له دې خبرې سره مخالف یم چې یو څوک خپل له ځانه جوړ سوی لغت د معیار په نامه په زور را باندې مني. د سپلمۍ پاڼې په نوموړي مضمون کې د ښاغلي جهاني څخه هم ګیله سوې ده چې"... هغه قسم کړی چې (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي او زه یې دا د شاعر په بغاوت کې ورحسابوم ... د زهروغړپ دی تېروم یې."

ګرانه سپلمۍ واله ! دې خبرې دې سخت ولړزولم. ما په اصطلاح د معیاري ژبې له پلویانو څخه تل دا غوښتنه کړې ده چې د لغاتو جوړولو پرځای دې یووار لهجې وپلټي ، که یې کوم لغت ورته وموند ، هغه دې واخلي او که نه ، نو بیا دې ورته نوی لغت جوړ کړي. زما سره هر کله دا اند ښېښنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرې وي چي زما پردې روا غوښتنه ولي چاترنه پوري ښه په پراخ نيت غور نه دئ نيولئ؟. اوس چي مي ستاسي په ليکنه کي ولوستل چي د معيار عاشقانو ته د پښتو ديوې لويې لهجې ايکي يو لغت (سو) منلٌ دزهروغړپ دئ ، نوباور وکړئ چي سخت وډار يدم. له ځان سره مي وويل: ياخدايه پردې بدبختو پښتنو دي څه بلانازله کړې ده. دوی ته چي د خپلې پښتو ديوې لهجې دلغت کارېدلٌ دزهروغړپ ٌ ښکاري نوبيا موږ ولي له نورو څخه ګيله کووچي د پوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلو ليکنو څخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي د سپلمۍ والو دغه جمله زما د مخکينۍ غوښتني . دردولوله پاره جواب نه وي

ماته د حيرانتيا ځای دادئ چي د جهاني پرشعرباندي خود پښتنو د ټولو لهجوويونکي خونداخلي او دده شعر د ټولوپښتنو خوښ دئ. زما په نظرخوله معياريت څخه مرادهم بايد داوي چي په ليکنه يا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، د هغه مطلب ژر درک کړای سي اوليکنه يا شعريې پرزړوباندي کښېني. آيا د جهاني شعرلهٌ سو ٌ سره د ټولو پښتنو په نزد محبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي. نوزه وايم د جهاني د شعرژبه معياري ده. او که څوک وايي چي نه ، معياري ژبه همداده چي دازه يې ليکم. ماکهٌ په سيندلاهو ٌ وکيښ ، که مي ٌ په لاره ځم ٌ وکيښ ، که مي ٌ پښې تويېږيٌ وکيښ ، ټول څکه معياري دي چي سين مي په شين اړولی دئ ! دې ته نوسرزوري وايي او سرزورۍ ته . نوبيازه هم جواب نه لرم

دژبي معياريت نه دزاړه اونوي ترمنځ د مبارزې په مارکسيستي فورمول ترلاسه کېدلای سي اونه دئ چي که په طبيعي ډول تعقيب نه (process) د فرمان په ورکولو سره. دايواوړد ژبنی پراسس سي ،ژبي ته خوراډېرتاوانونه رسوي لکه اوس چي يې رسولي هم دي. داطبيعي بهېر که پرچا اوږد ېږي يااوږد سوي وي ، وي به. خو تعقيب يې ضروري دئ. له دې بهېرسره دٌ کډي مي بارېږي ، زوی مي راملاکهٌ چلند په کار نه دئ. او که څوک د سوټې د زور چلند ورسره کوي نو کوي به يې. خوتاسي به يې ووينئ چي دا منده ترکومه ځايه رسېدلای سي. له معياريت څخه بايد دملنډو داسي . شی جوړنه کړو چي بس سين په شين واړوه ، نورنو هرڅه برغزوي چي وايې وايه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه وړاندې چې مې وویل د ژبې د معیار خبره یوه اوږده تدریجي عملیه ده. په انقلابي خبزونو باندې د هغې عملي کول به هغه راز نتیجه ورکړي لکه زموږ منورینو چې غوښتل په انقلابي شعارونو باندې په افغاني ټولنه کې ټولنیزاو سیاسي بدلونونه راولي خو په پای کې یې د غه بد بخت اولس په یوویشتمه پیړۍ کې د مذهبي فناټیزم ترخپیړې لاندې کښېناوه او د ښوونځي له تګه یې . ورته د کفر په اندازه ګنا ه جوړه کړه

ماله ځان سره پتېیلې وه چې پر د غه راز موضوعګانو به خپل وخت او انرژي نه لګوم. خو څرنګه چې په نوموړې لیکنه کې په نامه یاد سوی وم او له بلې خوا د دې لیکنې له امله داند ښښنو مارانو او خیستلم نو درنو لوستونکو ته د خپلو عقاید و د څرګند تیا له خاطره مې د اخو پا نې . توري کړې. خدای دې وکړي چې د زړه په مطلب مې لوستونکي پوه کړي وي

که زیارت کړم نه رارسېږي

(یا ټګه زه یم یا ټګان دي زیارتونه(۱

محمد معصوم هوتک

داګسټ دیارلسمه ۲۰۰۷ ع

او کویل ــ کاناډا

. دامقاله د ښکلا مجلې خلرم کال ، پنځمه ګڼه کې خپره سوه (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې کتاب په کښلو کي له دالاندي ماخذو څخه استفاده سوې ده :

ـ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معیاري پښتو ، ۱۳۸۴ نمریز کال ۱

ـ خیرالبیان ، د کابل چاپ ، ۱۳۵۳ش ۲

ـ رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۶۱ (میزان ۳

ـ بریالی ، عبدالکریم، دپښتولیکدود ،پښتواکیډمي ، کوئټه ، ۲۰۰۰ع ۴

ـ یون ، محمداسمعیل، استادزیار، دپښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ،۱۳۷۲ ۵

ـ ختټک دوست محمد ، بحرالعلوم (لومړی ټوک) ،دمحمدمعصوم هوتک په زیار، صحاف ۲ نشراتي موسسه ، ۱۳۸۳ل

ـ زیار ،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش ۷

ـ زیار ،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ویې پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ش ۸

ـ زیار ، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښویه ، دربیم چاپ ، ۱۳۸۴ش ۹

ـ روهي ،سرمحقق محمدصدیق (کاندیداکادمیسن) دپښتو ادبیاتو تاریخ ، معاصره دوره ۱۰ ،۱۳۷۸ش

ـ رشاد ، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۶ش ۱۱

ـ نومیالی ، محمدانور، دپښتنودټولنیزتاریخ مبادي ،۱۹۹۰ع ۱۲

ـ وېښ ، رازمحمد ، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بینوا ، عبدالروف ، پښتوروزنه ،دپښتوڅېړنوبین المللي مرکز، کابل. ۱۳۵۲ش ۱۴

ـ هوتک ، محمدمعصوم ، میرزاعبدالودودهوتک، ۱۳۷۷ش ۱۵

ـ دخان شهیدیاد ، دمقالومجموعه،دسرحدونوچاروزارت ، کابل ، ۱۳۷۰ش ۱۶

ـ افغان یاد ، دمقالومجموعه،کابل پوهنتون ، دژبواوادبیاتو پوهنځی ، ۱۳۶۰ش ۱۷

ـ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ۱۳۰۳ ش ۱۸

ـ ږبوه (مجله)، ۴ کال ، ۲ ګڼه ۱۹

ـ ږبوه (مجله)، ۴ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۰

ـ افغان ولس (مجله)، ۲ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۱

ـ افغان ولس (مجله) ، ۵ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۲

، (ـ لېمه (مجله ۲۳

ـ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ۲ ګڼه ۲۴

ـ کابل (مجله) ، ۱۳۲۵ کال ، ۱۱ـ۱۲ ګڼه ۲۵

ـ ښکلا (مجله) ، ۴ کال ، ۳ ګڼه ۲۶

ـ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ۲ ګڼه ۲۷

ـ ورځ (مجله) ، ۲ کال ، ۳ ـ ۴ ګڼه ۲۸

ـ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ۱۰۴ ګڼه ، اکتوبر۲۰۰۲ع ۲۹

ـ امید جریده ۳۰

ـ دعبدالحمیدمومندکلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ل ۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د میرزا حنان بارکزي دېوان ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش ۳۲

ـ د عبدالحمید مومند دېوان، دزلمي هیوادمل په زیار، کابل ، ۱۳۶۳ش ۳۳

ـ د دعبدالحمید مومند دېوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش ۳۴

ـ د حمید درومرجان ، د سید انوارالحق جیلاني په زیار، ۱۹۷۸ع ۳۵

ـ دلوی احمد شاه بابا دېوان ، د مومن موحد په زیار، ۱۳۷۸ش ۳۶

ـ دلوی احدشاه بابا دېوان(دېوان هرا) ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ناچاپ ۳۷

ـ د حاجي جمعه بارکزي دېوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۶۰ش ۳۸

ـ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پیښور، ۱۹۵۸ع ۳۹

ـ د پښتو ژبې دودې اړتیا او لارې چارې (د مقالو مجموعه) ، ۱۳۷۸ش ۴۰

ـ پښتو چاپي آثار (د مقالو مجموعه) ، کابل ، ۱۳۵۷ ش ۴۱

ـ د پښتو ټولنې تاریخچه ،پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۵۲ش ۴۲

ـ بینوا ویب پاڼه ، ۲ نومبر ۲۰۰۲ع ۴۳

ـ ټول افغان ویب پاڼه ، ۱۱ زمری ۱۳۸۵ش ۴۴

ـ سپلمی ویب پاڼه ۴۵

ـ د سراج الاخبار کلکسیون ۴۶

ـ د طلوع افغان کلکسیون ۴۷

ـ زما متفرق یادښتونه ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library